

לחיפוש נצחיות רוח קדשו של אור האורות הנחל נובע מקור חכמה

אבק שדה

בס"ד | גליון 1 | טבת תשע"ז | הילולת מוהרנ"ת

מחיר: 10 ש"ח

גילויים חדשים

מסביב לספר המידות של רבינו

פרסום ראשון:

סיפור חייו של חסיד ברסלב לא נודע מתקופת השואה

הלבנה הנצחית

מאמר עמוק ונפלא בסוד חידושו המיוחד של רבי נתן

בגליון:

4

**בוכים ומתגעגעים...
דיבורים חמים כגחלי אש
מפי החסיד
רבי לוי יצחק בנדר ז"ל**

בתמונת השער: כתב יד קדשו של מוהרנ"ת
מליקוטי הלכות פו"ד ג' אות י'

12 **מה התכלית?
לא להסיח דעת ולו לרגע**

**אוד מוצל מאש
תולדות חייו של החסיד
ר' ישראל עזרא מיערניק ז"ל
שזורים בקורות קיבוץ חסידי ברסלב
בעיירה ווענגרוז שבבולין**

16

כל האותיות מאירים!

28

**סקירה עתירת גילויים על
"ספר המידות"
הספר עליו העיד רבינו:
"זה מה שעשה אותי ליהודי!"**

הלבנה הנצחית!
האפשרות היחידה להמשיך לנצח
אור המתחדש לחלוטין בכל רגע ורגע
מאמר ראשון בסדרה

38

יו"ל ע"י
מערכת אבקשה

טל. 0747-800-141

פקס. 0747-800-142

נתפרסם ע"י מערכת ברסלב גלובל
info@breslevglobal.com

אלכה ואשובה אל אישי הראשון!

לשוב ולבקש מחדש אחר רוח קדשו הנצחית, החיה והקיימת לעד ולנצח נצחים, של יחיד הדורות אור הצחצחות, זה אשר על כסאו לא ישב זר ולא ינחלו אחרים את כבודו, "כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד".

לשנן לנו ולבנינו השכם והערב, ולהאיר בשלל אורות ומאמרים, את אמיתת האמת המסורה לנו מדור דור איש מפי איש עד לרב הנצחי ולתלמיד הנצחי, את הכלל והעיקר הגדול שאותה רוח קודש וחיים נשארת בינינו לעד ואותו צדיק שבכל הדורות חי בקרבנו לנצח נצחים וממנו לא יהיה חדשות בשום פנים ואופן, "עד כי יבוא שילה, אז ידעו ויראו עוצם גדולת רבינו הקדוש והנורא, זכרונו לברכה, כי אז יספרו ממנו הרבה בעת שיבוא משיח צדקנו שיצא מחלציו" (חיי מוהר"ן תרי"ד).

"וְיָבֹר מִנְּחָה כָּלֵל בְּיַדְיוֹ, אֲשֶׁר כָּעֵת הוּא הַצְּדִיק שֶׁבְדוֹר, אֲדוֹנֵנו מוֹרְנו וְרַבֵּנו, זָכָר צְדִיק וְקָדוֹשׁ לְבָרְכָהּ, וְיֵשׁ בְּזוֹה דְּבוּרִים הַרְבֵּה לְבָאָר. יִזְכְּנו ה' לְדַבֵּר בְּזוֹה אֶל פִּה" ... (מכתב רבי נחמן מסולטשין זי"ע, עלים לתרופה).

"כִּי עָקַר חַיִּיתֵנו הַנְּצָחִי וְקִדְשֵׁת יְהוּדֵינוּ תְּלִי בְּזוֹה לְהַחְיֹת עֲצָמֵנו בְּכָל עֵת בְּקִדְשֵׁת תּוֹרָתוֹ, שְׂזָכְנו עַל־יַד אֲדוֹנֵנו מוֹרְנו וְרַבֵּנו זְכָרוֹנו לְבָרְכָהּ, אֹר הָאוֹרוֹת, אֲשֶׁר קָרְבָנו אֵלָיו יִתְבָּרָךְ, כֵּן אֶחָד מִמְּקוֹם שֶׁהוּא, וְהוּא רַבֵּנו, הוּא מוֹרְנו, בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא לְנֶצְח" ... (עלים לתרופה ש"ע"ג).

והחיפוש הזה אחר הרוח הקדוש של המוכיח והמנגן הקדוש, זה הוא נחלתם, תכליתם ותקוותם, של התלמידים הנלבבים התמימים והישרים, שכל כיסופם וכל תשוקתם, בכייתם ושמתם, היא אחת: איך "לוקחים כאן" את רועה השבעה, כלליות הרועים, רוח אפינו משיח ה' הנמצא אתנו עמנו בכל עת ובכל שעה, ואיך זוכים להיכלל בו ולהאיר ולהפיץ את אורו וקדושתו לכל באי עולם.

תערב עתירתנו לפני יושב מרום אבינו אב הרחמן, שישפוך רוחו עלינו ועל כל ישראל, ויערה רוח טהרה בלבנו ובלב כל בני חבורתנו, כל הנקראים על שמו הקדוש והנורא, למען לא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד, ונזכה כולנו יחד ליטול חלק וחבל בהתגלות והזרחת אור פניו ונצחיותו, עדי יזכו כל יושבי תבל לחזות בביאת מלכינו משיחנו, נצר מחלציו ייצא, יחיש צעדיו וימהר לגאולנו גאולה עולמית כי תמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים והיה ה' למלך על כל הארץ לעולם ועד.

שאגות הכיסופים של התלמיד הנאמן על גדות נהר הבוג: "בברסלב בוער אש הבער אותה בלבי" לא נדמו, הם עדיין מהדהדים בחלל הבריאה, והם חיים וקיימים, מפכים ומבעבעים ופועמים בלבבות התלמידים התמימים והישרים.

עוד בטרם הותיר אחריו, המאור הגדול ראש בני ישראל טרם התעלותו לשמי מרומים את צוואת ואזהרת הקודש, בתורה האחרונה "תקעו תוכחה", לחפש ולבקש מאד אחריו, אחר נשמתו ורוחו קדשו, כבר קיים זאת מעצמו ומנפשו המאור דלית ליה מגרמיה כלום, התלמיד הגדול, עוד מראשית ותחילת התקרבותו אל רבו, הוא יצא אל השדות ואל היערות לבקש את שאהבה נפשו.

מאז האירה בו רוח אחרת, יתירה ועליונה מכולם, לדרוש ולהתגעגע עד כלות הנפש אחריו. וכל עוד נשמת רוח חיים באפיו עלה ונתעלה בהשגתו ברוממות גדולת רבו הקדוש יותר ויותר, בחיפוש וגילוי רוחו הקדושה הגנוזה בתורתו העליונה, וכיסופיו והשתוקקותו אליו גבהו והתעצמו עד לבלי חקר.

כל חייו ומציאותו, כל הגיון ומחשבת לבו, כל שיגו ושיחו ודיבוריו וכל מעשיו ופעולותיו מבואו ועד צאתו היו כולם חטיבה אחת ויחידה לגלות את אור פני הרב האמת עליון למלכי ארץ, להודיע את יקר תפארתו ונפלאות ניגון תורתו ולהאיר לארץ ולדרים עליה את עצותיו אמונה ואת עוצם כוחו הגדול העולה על הכל.

וכל זאת ללא רגע של לאות, בחיות והתחדשות מופלאה, באהבה ובדבקות עצומה שלא נשמע ולא נראה כמותה, בביטול והתכללות שלא נודע כדוגמתם מעולם.

ואת שלהבות הלפיד הבער והיוקד של אותה בקשה ואותו חיפוש הוא הבעיר ללא הרף בלבבות כל התלמידים הבאים אחריו. כל אלו שזכו לשתות בצמא את דבריו ונפשם התבשמה מנעימות תורתו הקדושה, כל אלו שזכו להתודע לרוחו הגדולה, רוח פי שניים שקיבל מהדרת קדושת רבו, ניצתה בלבם אותה אש גדולה, אש שמלאה אותם ברצונות והשתוקקות, בערגה וכיסופים, לתור ולחפש ולבקש אחרי אותה רוח המרחפת על פני המים, רוחא דמלכא משיחא, נשמת אור האורות תיקון ותקוות כל הדורות.

גליון "אבקשה" היוצא זה עתה לדרך, נולד לאור המאורעות הזועקות וההתעוררות המחודשת שנוצרה בעקבותיה לשוב אל הדרך הקדומה התמימה הטהורה והפשוטה, בבחינת "אלכה ואשובה אל אישי הראשון".

זקניך ויאמרו לך

שיעורים, שיחות וסיפורים, מזקני החסידים בדור העבר
שטרם ראו אור הדפוס

מזקנים אתבונן

אחד ומיוחד מאותם שליחי ההשגחה העליונה היה הרב החסיד רבי לוי יצחק בנדר זצ"ל, איש אשר רוח בו, דובר אמת בלבבו, אשר חן ונועם עליון הוצק בשפתותיו וכל דבריו היו בוערים כגחלי אש להלהיב לבבות שומעי לקחו להתדבק באורחות צדיק באמת ובתמים, לקיים עצותיו בתמימות ופשיטות גמורה ללא כחל וללא שרק ולבלי לנטות מדרכיו הקדושים כי הוא זה.

זכה רבי לוי יצחק זצ"ל שרובי שיחותיו ודיבוריו שמורים הם עמנו, ומהם תוצאות מים חיים להשקות ולהרוות את הנפשות הצמאות לדבר ה', לעורר בהם השתוקקות עצומה וגעגועים עזים להיכלל בכלליות הרועים, אור האורות המאיר בכל העולמות.

בדור נבוך ובתקופה סוערת שכזאת, אין עצה ואין תבונה אלא להקשיב לעצתו של החכם מכל אדם אשר דיבר בקדשו: "אם לא תדעי לך... צאי לך בעקבי הצאן... ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים..."

זאת העצה ואין בלתה: לשוב ולהביט ולהתבונן הדק היטב בעקבותיהם והליכותיהם בקודש של אותם אנשי אמת, נקיי כפים וברי לבב, להאזין לאמרותיהם ולהתחזקות אחר מעשיהם ויראתם אשר היו מרובים מחכמתם. וכבר מובטחים אנו שכל הנוטל עצה מהזקנים הקדושים - לא יבוש ולא ייכלם ולא ייכשל לעולם ועד.

ומכאן תצא הקריאה לכל מי שנמצא באוצרותיו שיעורים, שיחות, וסיפורי עובדות ומעשים, מזקני החסידים לדורותיהם, להואיל להמציא אותם לחברי המערכת העוסקים במלאכת הקודש, ובכך יזכה להיטיב מטובו לטובים ולגלות הסגולה לעם סגולה, להחיות עם רב, למען ידעו דור אחרון בנים ייוולדו מפעלות צדיק ואנשיו לשם ולתפארת ולתהילה, עדי יעלו לציון מושיעים ויגדולתנו ותפארתנו יגלה משיח צדקינו".

חסד עשה הבורא יתברך עם בני הדור האחרון כשהותיר לנו לפליטה גדולה את מעתיקי השמועה הגדולים, אותם מאורי אור שהיו כל ימיהם אבוקים ודבוקים בכל לבבם ונפשם באור הצדיק, תלמידים הגונים שקראו ושנו הרבה והתבודדו הרבה ובעיקר זכו לשמש הרבה את הזקנים דקדושה תלמידי התלמידים שזכו להיות מרואי פני התלמיד הגדול, למצות את מידותיהם ולשאוב מרוחם הגדולה המבוררת, הזכה וברה מכל שמץ ונדנדוד של דמיון ומשוגה.

לאחר החורבן הגדול והשואה האיומה היה העולם שמשם. הקיבוץ הקדוש של הבעל תפילה נפוץ לכל רוח, ועם חלוף הסערה הגדולה וסיומה של מלחמת העולם השנייה לא נותרו ממנו כי אם מתי מעט, קומץ אודים מוצלים מאש, שרידי חרב, שניים מעיר ואחד ממשפחה.

ואמנם הצופה מראשית אחרית חמל על עמו ונחלתו, נצר מבעוד מועד ושתל בדור האחרון את אותם אישים מאירים, "השרידים אשר ה' קורא", עובדי השם יתברך באמת ובתמים אשר לבם יקד באור הצדיק, שמיעטו בכבוד עצמם בתכלית והצניעו עבודתם לפני ולפנים. מהם הושתת העולם מחדש והם היוו אבן יסוד ואבן פינה לצמיחה המופלאה ולהתפשטות והתגלות דעת הצדיק יסוד העולם בכל העולם כולו.

אכן למרות שלא היו פרצופיהם שווים, וכל אחד ואחד האיר במקומו את אור הצדיק לפי רוחו ודרכו, הרי שכולם כאחד היו אמונים ומקושרים כאש שלהבת באמונת אומן ברוממות גדולתו של ראש בני ישראל הנחל נובע מקור חכמה, ואמיתת נצחיות אורו, תורתו ועצותיו ותיקוניו הנוראים החיים וקיימים ונאמנים כבחי חיותו ויותר ויותר, בזה ובבא ולנצח נצחים.

כשבאמת נתגעגע לרבינו...

מתוך נועם שיחתו

של הרב החסיד רבי לוי יצחק בנדר זצ"ל

• אסרו חג פסח תשל"ו - חלק א' •

נפלאות כוחם של הכיסופים והגעגועים להתגלות קדושת הרועים ולהשפעת המשכת אור קדושתם של כל המצוות והעבודות הקדושות

נובעים מרמזי סוד שיח סיפור ה"יום השישי" במעשה הגדול והנורא "משבעה בעטלער'ס"

כך הוא בכל דבר ובכל עניין שבקדושה. חפצים למשל להתפלל בכוונה? להתדבק ולהיכנס אל תוך תיבות התפילה? חייבים לכסוף לפני כן, להתחנן לפני כן.

לכסוף חצי לילה לתפילת שחרית!

מובא מהאר"י הקדוש שמשעת חצות הלילה מתחילה כבר להתנוצץ ההארה של תפילת שחרית וההארה של התפילין. הצדיקים כשהם התעוררו בחצות הלילה - כבר לא חזרו לישון, מאז הם כבר עסקו בהכנה לתפילה. כל העבודה של כל הלילה היתה הכנה לתפילה. שיזכו להתפלל.

ואפילו שלא אוחזים עדיין במדריגה כזו, אבל על-כל-פנים לכסוף לכך. זה כל אחד ואחד יכול.

הרי מניחים תפילין, מתפללים שמונה עשרה יחד עם ברכות קריאת שמע, עם פסוקי דזמרה, גיוואלד! גיוואלד! איך שייך בכלל לשער את מעלת התפילה... אבל כאשר כל אחד נכסף מעט, הוא משתוקק מעט - אזי השם יתברך נגלה אליו, והוא מתפלל טוב יותר, הוא מתפלל יפה יותר.

כיצד צריכה להיראות תפילת ציבור

נזכיר עניין פעוט לכאורה שבאמת הוא חשוב עד מאד ויש לעורר עליו. האר"י הקדוש כותב ש"הידודו ליה קיראו ב'שמו" ראשי-תיבות "בקהל". ונלמד מזה, בדרך מוסר-השכל, על החשיבות של התחלת התפילה יחד כבר מאמירת "הודו". והנה מה קורה לדאבונו בפועל? פלוני מגיע כשהציבור כבר אוחז

כשאנחנו לומדים את הסיפור המופלא הזה אנחנו שמים לב לדבר מופלא: אותו בעטלער שמגיע בכל יום ונותן את המתנות הנפלאות שהוא נותן - הרי היה כאן גם לפני כן, הרי בתחילת הסיפור מספר רבינו שעל-מנת לערוך את אותה חתונה הכינו מקום בבור גדול שלתוכו התקבצו והגיעו כל הבעטלער'ס, ואם כן, הוא כבר היה שם! אלא מה? הוא לא הראה ולא גילה שהוא בעצם כבר נמצא כאן! כי כדי לפעול את התגלותו לעין - יש להשתוקק אליו, להתגעגע ולכסוף: איך זוכים להביא לכאן את הבעטלער? איך זוכים? וכשאכן מתגעגעים אליו - "בתוך שהיו מתגעגעים אחר הבעטלער - הנה הוא בא ואמר: הנני, הנה באתי אצלכם על החתונה, ועתה אני נותן לכם מתנה לדרשה שתהיו כמוני!".

ומכאן ראייה עצומה לכך שאפשר להיות בקרבת הצדיק ואף-על-פי-כן לא לחוש מאומה, לא לחוש בכלל שהצדיק נמצא כאן. כי הצדיק אינו מגלה את עצמו כל זמן שלא מתגעגעים וחוזרים ומתגעגעים אליו: "איך לוקחין בכאן את הבעטלער?" "איך לוקחין בכאן את הבעטלער?"

רק אז כשהוא רואה שמתגעגעים אחריו - הוא נגלה ובא ואומר: הנני כאן!

ומכאן מוסר השכל, לכל עניין ועניין מענייני רבינו הקדוש, שכשרוצים להתקרב לזה, לזכות לזה - צריך תמיד להקדים את הכיסופים והגעגועים.

תפילה אחרת? יש לו תפילין
אחרות?

זה יש לו תפילין מעור
בהמה גסה, עם כל ההידורים
כולם, והאיש כשר יש לו גם
כן תפילין מהודרות, והוא
אינו מוסיף בתפלה כלום,
הוא, האיש הכשר, לא
מוסיף שום תיבה! וההוא,
זה שאינו איש כשר, לא
מגרע שום תיבה! רק במה
הוא איש כשר? שכל דבר
הוא עושה עם ישוב-הדעת,
עם תפילות, עם כיסופים,
לא כמו "מצוות אנשים
מלומדה": הראש כורע

ב"מודים" מעצמו, הוא כבר משתחוה מאליו, הוא
מעצמו כבר מכה על לבו ב"סלח לנו", הוא לא צריך
לחשוב להזיז את ידו - הוא מורגל בזה כבר...
והשם יתברך אומר: האם רק עם הפה אתם נותנים
לי את הכבוד? הרי כבוד נותנים יחד עם הלב! אתם
נותנים לי כבוד עם הפה - "בשפתיו כבודני ולבו
רחק ממני", איזה מין כבוד זה הכבוד שאתם נותנים
לי? רק עם הפה אתם נותנים לי כבוד? והלב חושב
בכלל משהו אחר?

זה הרי דבר נורא: מלך מלכי המלכים שמבלעדי
אינני יכול לנשום, שמבלעדי איני יכול לחיות אפילו
רגע, אם חלילה תיפסק החיות לרגע אחד חלילה -
האדם ימות מיד. וגם בראייה - איננו יכולים לראות
מאומה מבלעדי השם יתברך... אם כן תנו לי כבוד
גם עם הלב! מה שאתה מדבר בפה - תחשוב גם
בלב, שהלב יהיה מונח במילים של התפילה!

זה נקרא איש כשר. איש כשר זה לא רק סתם
עם הפה, אלא הוא נותן את כולו להשם יתברך,
וכמו שכשאתם אוכל - כל הגוף אוכל, כך לא רק
הפה ידבר להשם יתברך אלא כל הגוף ידבר להשם
יתברך, כל הגוף יתפלל, כל הגוף ילמד תורה. "כל
עצמותיי תאמרנה!" "לבי ובשרי ירננו לא-ל חי!"

ב"ויברך דוד", ואחר מגיע
בשעת אמירת "יוצר"...
והרי צריך להיות קול גדול
של תפילה, כבר מההתחלה:
כבר מ"הודו" כולם כבר
אמורים להיות בבית הכנסת
ולהתפלל יחד בקול! זה
הרי השלימות של התפילה,
ב'ק'ה'ל'!

עלינו לפחות לכסוף לכך,
להתחזק ברצונות שנוכח
לזה, שכך אמנם יהיה.

ההבדל בין איש כשר למי שאינו רק הכיסופים!

לגבי כל דבר שבקדושה
- הרבי מביא את זה כמה

וכמה פעמים - כמה שיש לאדם יותר רצונות... כך
הוא זוכה יותר ויותר.

יכולים להיות שני אנשים שכלפי חוץ נראים
ומתנהגים אותו דבר ממש. זה מתפלל, וזה מתפלל.
זה לומד ועושה מצוות, וזה לומד ועושה מצוות,
אולם לאמיתו של דבר, כל מה שהאדם כוסף יותר
ומשתוקק יותר - כך הוא "נכנס" יותר ויותר ללבו
ולפנימיותו של אותו דבר, הוא נעשה קרוב ושייך
יותר לאותו דבר, והשם יתברך יש לו גם כן נחת רוח
גדולה יותר ממנו.

כשהאדם רוצה לאכול - הוא מכין מקודם או שבני
ביתו מכינים עבורו את הסעודה. הוא רוצה ארוחת
בוקר, אז מכינים את ארוחת הבוקר לפני כן. חושבים
מיום אחד לחבירו, מערב לבוקר, אם נכין את מצרכי
האוכל בערב - יהיה לנו מה לאכול למחרת בבוקר.
כך הוא הסדר בגשמיות שכל דבר זקוק להכנה
מקודם. האדם איננו בוטח בעצמו שכאשר יגיע זמן
ארוחת בוקר, אז הוא יתחיל לחשוב מה לעשות כדי
שיהיה לו מה לאכול - אלא מתכוננים לזה לפני
כן. זה מכין מעות לפני כן, זה מכין את המצרכים.
ומדוע, כי הגוף דורש, הגוף דורש מיד, והוא לא נותן
מנוחה, הוא אינו שותק - ולכן מכינים לפני כן.

ומה עם צרכיה ומזונה של הנשמה?

הרי מהו החילוק שבין איש כשר למי שאינו איש
כשר. האם לאיש כשר יש תורה אחרת? יש לו סידור

כשמתגעגעים לצדיק מקבלים ממנו מלוא חופניים!

מספר הרבי כאן, שהיזוג הקדוש (החתן וכלה) השתוקקו: איך לוקחים לכאן את הבעטלער שהחיה אותנו!

והנה כבר חלפו מאז שנים רבות, הם היו אז ילדים קטנים כשהם פגשו בפעם הראשונה את הבעטלער, ועכשיו הם התחתנו, ובינתיים עברו כבר שנים, והם זכרו שלפני שנים הוא החיה אותם, והשתוקקו: איך מביאים לכאן את הבעטלער!

זה הרי החתן וכלה הקדושים, שביום החתונה הם חושבים רק על כאלה רעיונות קדושים, ולא רעיונות אחרים, על "איך לוקחים לכאן את הבעטלער שהחיה אותנו". הבעטלער'ס הקדושים הרי נתנו מתנות-לדרשה את כל חלקי הקומה הקדושה, זה נתן עיניים, וזה נתן פה, זה את האוזניים, וכך כל הבעטלער'ס כל אחד נתן מתנות כאלו... איך לוקחים אותו לכאן? איך לוקחים אותו לכאן?

והוא מגיע ומראה את עצמו, אני כאן! רק קודם שהתגעגעתם, לא הראתי את עצמי אליכם, וכשאתם התחלתם להתגעגע אלי - אני מיד מראה את עצמי, הנה אני כאן!

והצדיק כאשר נותנים לו משהו, כאשר נותנים לו את הלב, כאשר כוספים ומתגעגעים אליו, מחזיר הוא מיד בחזרה, הוא מעניק מיד מתנות, מתנות טובות שאין כדוגמתם!

רבינו הוא 'רחמן' ו'טוב עין' מאין כמוהו!

הבעטלער העיוור אמר שתזכו להיות כמוני, שיהיו לכם כאלו עיניים כמו שיש לי; איזו מתנה טובה זו! הכבד-פה אמר, שיהיה לכם פה כמו שיש לי; החרש בירך שיהיו לכם אוזניים כמו שיש לי; בעל הצוואר העקום בירך שיהיה לכם צוואר קדוש ונפלא כמו שיש לי; כל אחד בירך אותם שיזכו להיות כמוהו ממש!

הצדיק הוא כזה טוב עין, הרבי אמר שהוא יכול לעשות מכל אחד מאיתנו "כמוני ממש", אתה תהיה "כמוני ממש"! הצדיק הוא כזה טוב עין!

העולם מקשים קושיא על רבינו: הוא נותן כאלו עצות גבוהות, חצות, יחד עם התבודדות, הוא מצווה לכל אחד מהמקורבים אליו לקיים כאלו דברים גבוהים! הרי אי אפשר להתעלם מכך שחצות זה דבר

גבוה ונשגב, הזוהר הקדוש וכתבי האר"י הקדוש מלאים מהתיקונים הנוראים והנשגבים שנפעלים על-ידי חצות בעולמות העליונים, לכאורה: זה לא שייך לכאלו אנשים כמונו. צדיקים - הם צריכים זאת...

אבל הרבי אומר: לא! אני כזה טוב עין, אני רוצה לזכות את כל אחד ואחד במעלות נפלאות אלו! כל אחד יש לו שייכות עם חצות! כל אחד יש לו שייכות עם המעלה העליונה של לדבר דיבורים להשם יתברך! כל אחד

יש לו שייכות לכל דבר שבקדושה! הוא הרי "חלק אלוך ממעל", מדוע ולמה - הוא, האיש הפשוט, לא, וההוא, הצדיק הגדול, כן? לגבי התבודדות אומר הרבי (ליקוטי מוהר"ן ח"ב תורה כ"ה), "מהקטן עד הגדול!"

והצדיק הוא כזה טוב עין, כזה רחמן... "מי שהוא רחמן", אומר רבינו בתורה ז' חלק ב', "הוא יכול להיות מנהיג", הוא כזה רחמן, יש לו רחמנות על כל אחד ואחד! כל אחד יש לו נשמה קדושה ועליונה מאד, "חלק אלוך

ממעל", והנשמה בשורשה היא הרי יותר גבוהה ממלאך!

והוא נותן עצות, לכל אחד ואחד, איך להגיע לזה, איך לגלות את קדושת נשמתו, הוא נותן לו את העצה: לקום בלילה, בעת רצון הגדול, ולדבר להשם יתברך דיבורים!

כל ה"ליקוטי מוהר"ן" מלא וגדוש בעצות טובות ונפלאות שעל ידם יוכל כל אחד ואחד להתקרב להשם יתברך מכל מקום שהוא, זוהי רחמנותו העצומה של רבינו, הוא כזה טוב עין שרוצה לזכות את כולם ללא אף יוצא מן הכלל בכל המדריגות הכי גבוהות!

אפשר להיות בקרבת הצדיק
ואף-על-פי-כן לא לחוש
מאומה, לא לחוש בכלל
שהצדיק נמצא כאן. כי
הצדיק אינו מגלה את עצמו
כל זמן שלא מתגעגעים
וחוזרים מתגעגעים אליו:
"איך לוקחין בכאן את
הבעטלער"? "איך לוקחין
בכאן את הבעטלער"?

עולמות מתהפכים כדי להפגיש שני יהודים...

הרבי מביא ב'חיי מוהר"ן משל למלך שהלווה סכומי כסף עצומים לאנשים רבים, הוא הלווה והלווה ואף אחד לא בא לפרוע. והנה בא אחד להחזיר את החוב. אז המלך אומר לו: מה כבר יהיה לי מכך שאתה תחזיר לי את החוב? אם אתה רוצה לעשות משהו מועיל באמת, תלך לכל הלווים, ותיטול מכל אחד משהו, וכך, כשיצטרף המעט שיחזור מכל אחד מהלווים הרבים, יחזור ויתמלא אוצר המלוכה בסכום רב ועצום.

אתה צדיק - תדאג לכך שעוד אנשים יחזרו להשם יתברך! שכל אחד יתן משהו, וכך יהיה לי באמת הרבה...

לקרב יהודים להשם יתברך, זה דבר כזה גדול שאי אפשר לשער! לדבר אחד עם השני מה'תכלית! אמנם הבעל דבר יש לו עצה, וכשמתקבצים להם בחורים צעירים, הם מוצאים את עצמם מדברים דיבורים אחרים לגמרי...

יש כזה לשון בוזהר הקדוש: "כמה עלמין אתהפיכו", כמה עולמות השם יתברך מהפך כדי שייפגשו יחד שני אנשים, והכוונה העליונה היא שידברו דיבורים מהתכלית, והנה הם סוף סוף נפגשים ועל מה הם מדברים? על עסקים, על דברי שטות והבל של חיזו דהאי עלמא... האם בשביל זה הפגישו את שניכם? בשביל זה נהפכו עולמות? כדי שתעמדו ותדברו ביניכם דברי הבל? רואים מכל זה - אומר הרבי - שהסיבה שהעולם רחוקים מהשם יתברך היא כי אין להם ישוב הדעת. כשאין ישוב הדעת, יכולה להיות גם מציאות שכזאת ששני בחורים נפגשים, או שני אברכים נפגשים, ומדברים דיבורים שאין צורך לדברם.

וההפסד הזה הוא נורא ואיום. מה עשיתי כאן? מה קורה כאן? מי ניצח עכשיו?

אם אני נפגש עמו, אז משמים סיבבו שאני אפגש עמו כדי שנדבר יחד מה'תכלית, ואם נפגשים ומדברים דיבורים שהם לא מה'תכלית, זה הרי צער גדול ונורא למעלה, השכינה מצטערת מזה באופן שאי אפשר לתאר: יש כאן שני יהודים שהם "חלק אלוק ממעל" שמהשמים סיבבו שייפגשו, כדי שידברו דיבורים קדושים, כדי שהשכינה תשרה ביניהם, "שניים שיושבים שכינה שרויה ביניהם", ומה הם עושים? מדברים על מה שמדברים וגם נגררים לפעמים לדיבורים שאסור לדבר...

עד היכן הדברים מגיעים! עד היכן חסר לנו ישוב הדעת! עד היכן חשוב ונחוץ שיהיה לנו בכל יום ישוב הדעת!

רק שהישוב הדעת בזמן ההתבודדות צריך להיות בתוקף כזה שימשיך להשפיע על כל היום כולו. גיוואלד! איך עוברים עלי ימיי? אני לא יודע מה נעשה עמי בכלל, אני מדבר ככל העולה על רוחי, אני עושה ככל העולה על רוחי, מסתכל ככל העולה על רוחי... על זה צריך לדבר באותו זמן יקר של ישוב הדעת!

"שפה ברורה" כבר עכשיו!

הרבי אומר בתורה ס"ו, מה פירוש הדבר "שפה ברורה"? - פה טהור שהוא מוקדש רק עבור השם יתברך, זה נקרא "שפה ברורה"! כמו שאומרים העולם על אחד שהוא יודע לדבר בשפה ברורה: יש לו פה טוב לדבר...

"לקרוא כולם בשם ה'", עם הפה! באם אני משתמש בפי רק עבור השם יתברך, זה נקרא "שפה ברורה", פה טהור!

ואז השם יתברך מתפאר למעלה: יש לי אדם בעולם, שיש לו כזה פה טהור ונקי, הוא מדבר עם הפה רק בשם ה', תורה, תפילה, מדבר רק דיבורים מהתכלית, זה "שפה ברורה"!

לעתיד כך יהיה: "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולו בשם ה'", ה"שפה הברורה" תפשוט ותאיר בכל העולם כולו!

אבל איננו חייבים להמתין למה שיהיה לעתיד לבוא, יש לנו רבי כזה שבכוחו אפשר כבר עכשיו שתהיה לנו "שפה ברורה"!

הבה נתגעגע אליו! הבה נתחיל מחדש לקיים את עצותיו!

רבי לוי יצחק בנדר זצ"ל בשיחה הרואה כאן אור לראשונה

רבי נתן הוא היחיד שידע: רק הרבי! רק הרבי!

התגלתה כאן ממש בחינה של רוח הקודש ונבואה, באותה שנה הוא אכן הסתלק. רבי נתן כל כך סלד מ'פרסום', שהוא לא רצה ש"ישאר משהו" שדווקא 'אני'...

הרבי - זה הוא! ורק - הוא! ואם הרבי זה רק הוא, אז אין שום הבדל אם נאמרת 'הלכה' או לא נאמרת 'הלכה'! אם הראש השנה תלוי אך ורק בו, אז מה קרה שרבי נתן הסתלק? הראש השנה התבטל? לא ולא!

הרב מטשעהרין מביא בספרו 'פרפראות לחכמה' חידושי תורה 'מהראש השנה האחרון בחיי רבי נתן'. הכוונה היא שהדברים התחדשו לו אז אך הוא לא אמר אותם בפני הציבור באותו ראש השנה.

רבי נתן נפטר ביום שישי, ובשבת האחרונה, בסעודה שלישית, הוא כן אמר 'הלכה', הוא עוד הספיק לענות על 'ברכו' שלפני תפילת ערבית של מוצאי שבת אך 'מעריב' הוא כבר לא היה יכול להתפלל אז עם הציבור מרוב חולשתו. כשהוא חלף ליד הדלת, עבר שם ר' יעקב, אחד מתלמידיו, נענה רבי נתן ואמר לו: "נכון שהשם יתברך גומר תמיד!" כוונתו היתה על הסייעתא דשמיא שהיתה לו להגיד את 'הלכה', שהוא הספיק לחטוף אמירת 'הלכה'. הוא הצליח במאמץ רב להגיד את 'הלכה', ואחר כך הלך מצבו הבריאותו והחמיר מאד... באותה 'הלכה' שאותה אמר בשבת הזאת, בסעודה השלישית של שבת שלפני הסתלקותו, הוא מדבר הרבה ממעלת 'אימונה', מ'אימונה!', 'אימונה!' 'אמונת חכמים!' 'אמונת חכמים'!

רבי נתן הסתלק ביום שישי לפנות ערב, באותו לילה, בליל שבת קודש, ראה רבי נפתלי בחלום את רבי נתן, וראה אותו כשהוא רץ, שאל אותו רבי נפתלי: "לאן אתה רץ?"

"אני - ישר לרבינו!", ענה לו רבי נתן.

אחרי שבת רבי נפתלי התוודע למה שקרה, להסתלקותו של רבי נתן, נענה רבי נפתלי ואמר: "בראש השנה כבר הבחנתי בצורת ריקודו שהוא נפרד מאיתנו"...

רבי נתן בראש השנה האחרון לא אמר 'הלכה' (דודש שנכלל לאחר מכן בליקוטי הלכות). אצלינו היתה השתקקות עצומה, א געוואלד, לשמוע ממנו 'הלכה'. בלי 'הלכה' שלו - החסרון היה געוואלד. איזו התעוררות וציפייה היתה שם לשמוע ממנו את דברי תורתו - התעוררות שלא ניתנת לתיאור! בין הנוכחים שם היה ר' אפרים, בנו של רבי נפתלי, ורבי נתן אמר לו איזה תירוץ על כך שהוא נמנע מלומר את דבר התורה.

רק אחר כך, בהזדמנות מאוחרת יותר, רבי נתן הסביר את הסיבה האמיתית לכך. "התבוננתי וראיתי", אמר, "שאנשים באים לראש השנה כי הם רוצים לשמוע את ההלכה, ואני הרי בן אדם, ואם בשנה הבאה אני לא יהיה בעולם הזה - יהיו אנשים שהדבר יחליש אצלם את עניין ההשתתפות בקיבוץ בראש השנה! הרי לא ישמעו יותר מפי 'הלכה'... ואם הרבי אמר שעניינו הוא ראש השנה אז לא שייך כאן 'הלכה'! כן 'הלכה', לא 'הלכה' - לראש השנה של רבינו חייבים לבוא!"

מוהר"ן, בסוף הדרוש. אז ר' אברהם בר' נחמן התבטא על כך שזה באמת ההבדל בינו לבין רבי נתן, רבי נתן התחיל קודם עם התורה מליקוטי מוהר"ן ואחר כך הוא בנה עליה את היהלכה שלו, קודם הוא התחיל עם ליקוטי מוהר"ן, מה שאין כן רבי שמואל אייזיק, קודם הוא מביא דרוש שלם ורק בסוף "כמובא בליקוטי מוהר"ן..."

כן, ראיתי את זה שם, ראיתי את זה בכתב יד, אני לא זוכר טוב האם זה היה כתב יד או שזה היה מודפס, אני לא זוכר, באומאן הראו לי, אני ראיתי את זה פעם אחת, היו בעניין זה שיחות חריפות... האם היה לזה שם? אני לא יודע! ר' הירש לייב הראה לי פעם, הוא

היה מחפש את הדברים מהסוג הזה, מעשיות חדשים מרבינו, אז הוא הראה לי פעם את אותם כתבים של ר' שמואל אייזיק.

ובאמת, הרבי נשאר לנצח רק על ידי רבי נתן! רק על ידי רבי נתן! למה? כי הוא לא רצה להפריד את עצמו כהוא-זה מרבינו! עם כל מה שהוא היה מלא וגדוש בכל המעלות הנפלאות שלו, אבל היה ברור לו וזה מה שהוא לימד לדורות: רק הרבי! רק הרבי!

**כמה שרבי נתן היה גדול
ודבוק כל כך בעניינו של
רבינו, הוא ידע כל הזמן
שבלי רבינו - זה לא כלום!
זה לא כלום! שום דבר לא
יישאר! נצחיות לעולם - זה
רק רבינו! ממילא אם הוא
יפריד את עצמו, אם הוא
יהיה כמו משהו העומד
בפני עצמו, לא יהיה כלום!
לא יישאר כלום!**

כלום! שום דבר לא יישאר! נצחיות לעולם - זה רק רבינו! ממילא אם הוא יפריד את עצמו, אם הוא יהיה כמו משהו העומד בפני עצמו, לא יהיה כלום! לא יישאר כלום!

לא כל תלמידיו של רבינו זכו לבטל את עצמם לגמרי עד כדי כך. ר' הירש לייב ליפל החזיק ברשותו כתב יד מרבי שמואל אייזיק, ספר מלא חידושי תורה ודרושים נפלאים, ובסוף כל דרוש הוא מסיים "כמובא בליקוטי

...
אצל רבי נתן זה היה היסוד: שהעיקר זה הרבי, והוא לא רצה שעניין רבינו יהיה חלילה דבר נע ונד, אחרי שהוא יסתלק - אז ייגמר חלילה העניין? לא! הרבי! רק הרבי! רק הרבי! ב'שבועות הגדול', היה רעש גדול, רבי נתן אמר תורה וההתפעלות בקרב אנ"ש היתה כל כך גדולה עד שהתלחשו שם: הוא ממש הרבי! רבי נתן הרגיש את זה, אז הוא הזדעק בקול גדול: "אני יודע שאני לא הרבי! אני יודע שאני לא הרבי!".

כמה שרבי נתן היה גדול ודבוק כל כך בעניינו של רבינו, הוא ידע כל הזמן שבלי רבינו - זה לא כלום! זה לא

כִּי הוּא הָרַב וְהַתְּלָמִיד
שֶׁהֵבִיטוּ וְהִסְתַּכְּלוּ עֲלֵיהֶם
מִיּוֹם בְּרִיאַת הָעוֹלָם עַד הַנֶּה
וְעַל יָדָם
יְהִי נִפְעָל וְנִגְמָר
הַתְּקוּן שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת
בְּתַכְלִית תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוֹת
שֶׁגַם אִם לֹא הָיָה אוֹכֵל הָאָדָם
אֶת עֵץ הַדַּעַת
לֹא הָיָה תְּקוּן עוֹלָמוֹת כְּזֶה
וְעַל כֵּן יִתְהַפֵּךְ
עַל יְדֵי זֶה
חֲטָאוֹ לְזִכּוֹת
וַיִּקְרָא: "אַתָּה תְּקוּם
תִּרְחַם צִיּוֹן כִּי עַתָּה לְחַנְּנָהּ
כִּי בָא מוֹעֵד"

(כוכבי אור)

"כל העולם כולו אינו עולה אצלי כהרף עין!"

לרגל יום הסתלקות מוהרנ"ת, היום שממנו לא הסיח דעת לרגע...

"בַּעַת שֶׁשָׁלַח אֶחָד מִתְלָמִידָיו לְהַדְפִּיס בְּפֶעַם הָרֵאשׁוֹנָה הַסֵּפֶר הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, אָמַר בְּזֶה הַלְשׁוֹן: מִזֶּה שָׂאִינוּ חוֹשֵׁב עַל תַּכְלִיתוֹ הָאֲחֵרוֹן, מִתּוֹ יֵהִי בְּסוּפוֹ כְּשֵׁיִיחָה שׁוֹכֵב עַל הָאָרֶץ וְרִגְלָיו אֶל הַדֶּלֶת וְכו' - מִזֶּה אֵינִי מְדַבֵּר כִּלְלִי, כִּי זֶה הוּא דוֹמָה לְבְּחִמָּה מְמוּשָׁה! רַק מִי שֶׁחֹשֵׁב הַיֵּטֵב מִתּוֹ יֵהִי בְּסוּפוֹ, וְלִבּוֹ חוֹשֵׁק מְאֹד לְעִבּוּדַת ה', וְגוֹדָאֵי נַעֲשֶׂה עִמּוֹ מִתּוֹ שְׂנֵעֵשֶׂה כִּי הִתְגַּבְּרוּת גְּדוֹל מְאֹד כִּידוּע - בְּשִׁבִיל זֶה הָאִישׁ חִבְּרָתִי אֶת סִפְרִי, כִּי אוֹתוֹ יַחְזֹקוּ דְּבָרֵי וְאוֹתוֹ יִאֲמְצוּ, כִּמּוֹכֵן כֹּל זֶה לְמִי שֶׁמְעַזְּ בְּסִפְרֵים הַקָּדוֹשִׁים הָאֵלֶּה" (ליקוטי הלכות, הקדמת המביא לבית הדפוס).

זכרון יום המיתה, היה הבריח התיכון של כל עבודתו של מוהרנ"ת. את צעדיו הראשונים בעבודת ה', התחיל מוהרנ"ת בכך שגילה את העובדה הפשוטה והיבשה, שבסופו של דבר האדם "מת"... ומאז התחילה הקושיא העצומה לנקר בלבו: וכי בשביל מה נולד האדם? כדי למות? וכך היה מעשה:

"כְּשֵׁהָיָה תִינוּק עֲדוֹן, נִכְנַס בְּלִבּוֹ יוֹם הַמִּיתָה. כִּי יֵהִי רִגְלֵי לִישֵׁב עִם זְמַנוֹ הַרְבֵּי ר' יַצְחָק דְּאֲנָצִיג וְ"ל בְּמִוְרָה, וְהָיָה מְפִיר הַיֵּטֵב כֹּל הַזְּמַנִּים שֶׁיֵּשְׁבוּ

גוֹסֵס, אִין מַע וְעַט מוֹזִין לִינְעוֹן מִיט דִּי פִיס צוּם טִיהַר!" = תִּדְעוּ שֶׁיִּגְעוּ לְהִיזוֹת מֵת וְגוֹסֵס, וְיִהְיוּ מְכַרְחִים לְשֹׁכֵב עִם הַרְגְּלִים מוֹל הַדֶּלֶת! וְאָמַר זֶה בְּמוֹרָא גְּדוֹל" (עלים לתרופה, מכתב ההסתלקות).

ישנם הרבה דברים נחוצים וטובים: אהבת ה', יראת ה', התמדת התורה, תפילה בכוונה, עבודת המידות, שבירת התאוות, בין אדם לחברו ובין אדם למקום.

אך כל זה, עדיין אינם תנאי לעיכובא לכל באי שער ספרי "ליקוטי הלכות"... גם מי שרחוק עדיין מכל זה, יכול אף הוא להיכנס לתוך הגן-עדן של ליקוטי הלכות, ולמצוא שם חיזוק והתעוררות, דרכים ועצות, כיצד לעלות מתכלית הירידה לתכלית העליה.

אך יש דבר אחד, שהוא תנאי קודם למעשה, ובלעדיו אין לאדם דריסת רגל בליקוטי הלכות:

זיכרון יום המיתה!

וכמסופר באש שחורה על גבי לבנה, בראש הספר ליקוטי הלכות:

ישנן הרבה סוגי דרשות ודרשנים... דרשות על פרשת השבוע, על אגדות חז"ל, על נושאים אקטואליים, על היסטוריית דברי הימים, סיפורי צדיקים. דרשות בתורת המוסר, בתורת החסידות, או דרשות עמוקות בתורת הקבלה.

כל דרשה ועניינה, כל דרשן וסגנונו. כולם אהובים, כולם ברורים.

אך ישנה דרשה אחת, שאותה לא תשמעו מפִי דרשנים מכובדים... זו דרשה שאינה מכבדת את בעליה, ואף בושה לדבר על כך.

דרשה על יום המיתה!

לא דרשות עמוקות על משמעות יום המיתה, או על סודותיה. אלא דרשה פשוטה, שתזכיר לכם שיגיע יום שבו נמות ונשכב עם הרגליים לכיוון הדלת... זו אכן בושה לדבר מכך, אך מוהרנ"ת לא נמנע מלדרוש זאת ברבים:

"וּבְשִׁבְתָּ פְּרִשְׁתָּ מִקִּין, כְּשֶׁנִּכְנַס לְשֵׁלֶשׁ סְעֻדוֹת לומַר תּוֹרָה, אֵלֶּיךָ הַדְּבָרִים הַיּוֹדֵתְחֵלֶת הַתּוֹרָה: אֵף עַל פִּי שָׁהָה חִרְפָּה לומַר, כִּי כָּל בְּעַל-הָרֵשֶׁן אוֹמַר זֶה, אֵף-עַל-פִּי-כֵן צָרִיף לומַר. וְאָמַר בְּזֶה הַלְשׁוֹן: 'אִיהָר וְאֵלֶּט וְיִסְעוּ, אִין מַע וְעַט זִין אֶ מֵת אִין אֶ

במזרח, והיו רגילים להשתעשע עמו, ופעם אחת מת אחד מהזמנים הנ"ל, והיה קשה לו איפה הגו הנ"ל, וישאל את זקנו הנ"ל, והשיב לו שמת. וישאל: מה זה מת? והשיב לו וכו' וישאל מה נעשה עמו, והשיב לו: שמוטמינים אותו בארץ ומכסין אותו בעפר. ומאז היה קשה לו: מה זה? והו התקלית של כל העולם הזה? אט דאס איז דער תקלית פון דער וועלט. ומאז התחיל לבער בלבו והתחיל לחפש מהו התקלית וכו'. ואמר מוהרנ"ת שמואז היה קשה לו קשיא, וצדין קשה לו: הנהו התקלית של כל עניני עולם הזה? וכי זה הוא העולם? (אבניה ברזל, א.)

והקושיא הזאת היא זאת שהביאה אותו לחפש ולבקש, עד שמצא את שאהבה נפשו; את רבינו הקדוש... ובבואו אליו, הפרישו רבינו מכל עסקי והבלי העולם הזה, בהאירו בלבו את זכרון היום האחרון, היום בו יתבלו בעפר רימה ותולעה...

"ואדמו"ר ז"ל דבר עמו שיקח לעצמו בדתו שיתחגג בעבודתו, ותברך אף אם יעבר עליו מה, אפלו אם יצטרך חס-ושלום להחזיר על הפתחים. וכל זה יותר מזה יקבל על עצמו אוילי זופה להיות פרצונו ותברך, אשר רק זאת ישאר להאדם לעולמי עד ולנצח נצחים, כי אין שום יתרון מפל העמל והפרחא של העולם הזה העוברת ופורחת פהרף עין, ופתאום נלכדים במצודה רעה אשר אין גם אחד שימלט מזה, ובחכמה להתבלות בעפר רמה ותולעה! וכמוכא מזה בספריו ז"ל שצריך לשמור מאד את הזכרון הזה בכל יום ויום. וכן עשה ומים מוהרנ"ת ז"ל. ורצה לפרש את עצמו לגמרי

מהכלי העולם הזה, ולבלות כל ימיו בתורה ועבודת ה', וכל אוהביו ומידעיו הרבו לדבר עליו על שאינו מרחם על עצמו ועל אשתו ובניו להשתדל בעסקי פרנסה פדרף כל הארץ. והוא לא היה לו פנאי כלל אפלו לשמע את דבריהם ומפל שפן וכל שפן להשיב להם על זה" (כוכבי אור, אנשי מוהר"ן, ו.)

וכשהגיעו אנשי העולם הזה להטרידו, ולנסות לשעבדו לעסקי העולם בטיעונים מטיעונים שונים, הייתה תשובתו היחידה: אתה צודק! אך הרי בסופו של דבר יצטרכו למות...

וכנגד תגובה מוזרה ופשוטה שכזאת, לא הייתה להם כל תשובה... ואף הוכרחו להודות לו כך בחלוף הזמן. וכמסופר:

"וימי הפיוז הנ"ל פשראו אמין לבבו וכו', התחיל אביו מהדש להתפייס קצת. ועם כל זה גרה עליו בני ביתו, ואז היתה רגילה אשתו לשלח אליו את גיסו לבית המדרש לדבר עמו בשביל עסק פרנסה, פי בביתו לא היה לה פנאי לדבר עמו, פי תקף פשאכל אכילתו רץ לבית המדרש ללמוד. בכו הלך גיסו לבית המדרש ודבר אתו מה יהיה אודות פרנסה? ויען לו רבי נתן: עם כל זה, הלא מכרחין למות. ובזה הלשון: 'די ביסט טאקי גירעכט נאר וואס זאהל איך פארט טהאו, מען וועט אבער פארט מווען ליגען מיט די פיס צו דער טיהר' = אמנם אמה צודק, אך מה אעשה, הרי בכל זאת נצטרף לשפב עם רגלים מול הדלת! ואחר כך לאחר זמן היה מעשה שחלה חבריחיד של גיסו הנ"ל. והלך גיסו אל הארון הקדש ובכה, ואמר שהוא נתן

את עצמו בשביל בנו, ונתקיים כן. פי תקף ומיד התחיל בנו להתרפא והוא בעצמו נחלה ומת. וכתב אגרת להרב ר' נתן שיראה להשיג על בנו והזכיר את דברי מוהרנ"ת שאמר, הלא מכרחים למות. ואמר: 'איי טיט מיר באנק, איי זענט איהר גירעכט און האט גוט צו גיטראפין אז מיוועט אמאל ליגען מיט די פיס צו דער טיהר' = אוי זה מציק לי, אוי הייתם צודקים וטוב נחשתם, שציטרכו פעם לשפב עם רגלים אל הדלת! ואמר: 'אוי בין איך דיך מקנא' = אוי אני מקנא בך" (אבניה ברזל, טז.)

וכך היו כל חייו מקשה אחת גדולה, של "דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון". וזכרון יום המות לא מש מנגד עיניו אפילו שעה קלה.

"וכאשר היה נודע לכל יודעיו ומכיריו אשר הכירוהו מעודו עד יום הסתלקותו, שמיום התקרבותו לאדמו"ר זצ"ל נבער לבבו בתבערת עצים ומפלג אשר אין לשער, וזכרון יום המות לא נפסק מפתשבתו אפלו פשעה קלה. וכפי עמקות רעיוניו אשר העמיק במהירות פריחת הזמן של חיי האדם בזה העולם - וכן שפאן: וישבו נגד חיי העולם הנצחי, וגם הלא במהירות פריחת הזמן היה מסכן האדם בכל רגע ורגע - היה נחשב בעיניו כל העוסקים בהכלי העולם כפושגע מושל!" (כוכבי אור, אנשי מוהר"ן, אות טז.)

זכרון היום האחרון, ליווה אותו בכל מקום, וממנה שאב עידוד ונוחם גם במצבים הקשים ביותר. גם בעת המחלוקת הגדולה בשנת תקצ"ה, כשבזוהו בראש כל חוצות, עמד זיכרון זה בראש

זעירין אינען שאַלכס לַדעת מַה עָן שָׁם.
וְעַל כֵּן הָיוּ רַגְלִים אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ לְדַבֵּר
בְּעֵנֵן זֶה הַרְבֵּה מְאֹד בְּכָל מִינֵי לְשׁוֹנוֹת"
(כוכבי אור, ששון ושמחה, תפילה ב).

הם לא הסתפקו בידיעה כללית
שיגיע יום ונמות, אלא "היו
רגילים לדבר בענין זה הרבה
מאד בכל מיני לשונות..."

שכן, על אף שכולם יודעים
את הסוד הגדול של יום המיתה,
עדיין הדבר נשאר סוד...

"ס'איז נישט דא אזא וודאות
וויא דער יום המיתה" - היה
אומר רבי אברהם ב"ר נחמן -
"און ס'איז נישט דא אזא העלמה
וויא דער יום המיתה = אין עוד
דבר וְדָאֵי יוֹתֵר מִיוֹם הַמִּיתָה, וְאִין
עוֹד דְּבַר נֶעֱלַם כֹּל כַּךְ כִּמוּ יוֹם
הַמִּיתָה" (אוצר נחמני, קנה).

"והיינו דאמר רבה: מאי דכתיב
זה דרכם כסל למו - יודעין
רשעים שדרכם למיתה, ויש
להם חלב על כסלם. שמא תאמר
שכחה היא מהן - תלמוד לומר
ואחריהם בפיהם ירצו סלה" (שבת
לא ע"ב).

אוי, "רַבֵּנוּ שֶׁל עוֹלָם" - משתפך
רבי אברהם ב"ר נחמן בתפילתו
- "פֶּאֶר דִּיר אִיז אַנטפֿעֿלקט וואס פֿאַר
אַ העֿלְמָה דיא האַקט גִּיגִּין אִין האַרְץ
פֿון יַעֲדֵר מֵעֵנְשֵׁינֵן, אַז פֿאַעט מַע וויִסֵּט
גָּאָר נִיט צִי מַע וועט אַמאָל שְׁטאַרְבֵּין.
הַעֿלְף מִיר אִיז וְאֵל עֵס וויִסֵּין קְלָאָר בְּלִי
שׁוּם סִפְק אַז מַע וועט פֿלויגֿלֵנג מוֹזִין
ווערין אַ מֵת" (כוכבי אור, שם).

[תרגום: "ריבוננו של עולם,
גלוי וידוע לפניך איזה העלמה
נתת בלב כל אדם, שכמעט
שאינ יודעים כלל אם ימותו אי-
פעם... עורני שאדע זאת בבירור
בלי שום ספק, שלפתע יוכרחו
למות..."]

אפשר עוד לחטוף איזה טוב
בעלמא דשיקרא הדין, עולם
החולף ועובר, וכל הייסורים
והביזיונות הינם כאפס וכאין:
כבר חלפו עברו ארבעים שנה
מאז שנטמן ר' נתן בקברו, את
זאת הוא שומע - ולא את קריאות
הבוז והחירופים הנשמעים לעברו
מכל הצדדים" (באש ובמים, פרק לו).
ואכן, לא רק ארבעים שנה
חלפו, אלא 182... ומכל הביזיונות
לא נשארו אלא מתנות יקרות
ונפלאות...

ובדרכו של מוהרנ"ת הלכו כל
אנשי שלומנו, משך כל הדורות:
הם שיננו לעצמם שוב ושוב,
שיגיע יום ונמות. ומזיכרון זה
שאבו כח ונחמה.

"וְהִנֵּה מִחֲמַת שְׁאֵדְמוֹ"ר ז"ל הוֹחִיד
מְאֹד לְשִׁמּוֹר אֶת הַזְּכוּרֹן הַזֶּה בְּכָל יוֹם
פְּמוּבָא בְּלִקוּטֵי א' סִימָן נ"ד, וּבְלִקוּטֵי
הַלְכוֹת הַלְכוֹת בְּרֵפֶת הַרִיחַ וּבְרֵפֶת
הַפְּרוֹת הַלְכָה ה' אוֹת יוֹד, מוּבָא שָׁם
שְׁעֵמֶר שְׁמִירַת הַזְּכוּרֹן הוּא עַל יְדֵי הַדְּבִיר
שְׁעָרֵינוּ לְדַבֵּר בְּזֶה הַרְבֵּה, אוֹלֵי נִזְכָּה
לְהַזְכִּיר אֶת עֲצָמֵנוּ שֶׁלֹּא יִטְעָה אוֹתָנוּ
הַהֶעֱלָמָה שֶׁנִּתְּנָה עַל זֶה בְּלֵב כָּל אֶחָד
פְּמוּבָא מִהָ מְדַבְּרֵיו בְּהַלְכוֹת שְׁחִיטָה
הַלְכָה ה' אוֹת ה', שְׁאֵף עַל פִּי שְׁנֵדְמָה
לְכֹאֲרָה שְׁכֵלְם יוֹדְעִים מִהָ אֶבֶל בְּאֲמַת

מעייניו, ובעיני רוחו ראה עשרות
שנה קדימה...

"ובאותה שעה שהוליכו את
מוהרנ"ת 'הנאשם' אל המושל
לחרוץ את דינו, וכמה מחסידי
ברסלב נאנחים ונדכאים נגרים
אחריו אכולי צער ובזיון, נענו
ולחשו באזני מוהרנ"ת: "ר' נתן
טוט עפעס!" (עשו משהו!) ופעלו
למען בער את הנבלה הזאת
מישראל!

וזאת היתה תשובתו של
מוהרנ"ת בשעה קשה ואיומה
זו: "איני שומע אותם כלל..."

שומע אני כרוז אחר לגמרי...
שומע אני שאומרים: ארבעים
שנה כבר חלפו מפטירתו של
ר' נתן - - - "ובלשונו הקדוש:
"וואס ער איך זיי? האט זאגט
מען ס'שוין פערציג יאהר נאך
ר' נתן!" כלומר הזמן פורח כ"כ
מהר, והנה כבר ארבעים שנה
אחר הסתלקותי, וא"כ מה לי
לתת לב לכל זה..."

זאת היתה הַלְכָּה מחשבתו של
מוהרנ"ת בשעות קשות של
חרפה ובזיון שאין כמותם. ולכן
אף עמד מוהרנ"ת בכל, ולא
נפל מכל זאת כמלוא נימה.
מוחו ומחשבתו דבוקים היו אז
בבוראו, וכל דאגתו היתה מה

"רחם עלי" - מתחנן רבי אברהם - "ש'אדע בברור בלי שום ספק, שפתאום פתאום יהיו נלפדים במגודת המנות, ולא יהיה מי שיוכל לפדות ולהושיע מזה. ואז יהיו מוכרחים להקיא ולהחזיר כל התאות שהכניסו לגוף, ולא יהיה מהם שום יתרון ורוח קלל וקלל. ואז יהיו מוכרחים להתחבר עם המלאך המנות בלי שום טענה, ולהושיט לו הצנאר בלי שום תריון, ולטעום טעם הקסיסה והמנות שהוא מר ומרור מפל מיני מרירות שבעולם. ואסתפל בעיני לכל צד אולי נמצא אחד שיוכל להצילני מזה, וכל אהבי ורעי מנגד נגעי יעמדו, ולא ירצו להביט ולהסתפל קלל על זה. וכל הגוף שהלעיטו אותו בהתאות, יהיה מוכרח להתבלות בעפר ובקטן התולעים, ולא יהיה מקום להתחבא ולהטמן מפל זה בשום אפן" ... (ס)

כשהעצה לזכור את כל זאת היטב היטב, היא: פשוט לשנן! "כי פטול השקחה ולזכות לזכרון הוא על ידי הדבור, בבחינת 'זכור פפה' כמו שאמרנו רבותינו ז"ל. כמו שרואין בחוש ששעל ידי שחזרון משנתו פמה וכמה פעמים פפה מלא על ידי זה וזכרון למודו תמיד, וכו' לענן הזכרון העקרי שהוא לזכור תמיד בעלמא דאתי, שמתגבר כנגד זה השקחה להשפית מלב חס ושלום הזכרון הזה. על פו העצה לזה לחזר הזכרון הזה בדבור פיו, לחיות רגיל בכל יום לדבר פפה מלא מענן הזכרון הזה, לדבר אל לבו ולהזכיר את עצמו פפה מלא: מה יהיה התכלית ממני לעולם הפא? ומה יהיה סופי? וכי פאתי הנה לקבע עצמי חס ושלום בזה העולם? הלא הכל יודעין שאין שום קביעות בזה העולם העובר והרץ והפורח מאד, ולא פאתי הנה פי אם להכין עצמי לעלמא דאתי" (ליקוטי הלכות, ברכות הראיה וברכות פרטיות ה, יד).

וזה מה שאכן עשו אנ"ש... היו משננים ומשננים:

"נפשי הפקחת ותזקה, מה תעשה ליום פקדה, ומה תשיב לשולחיה דבר. אל תבט על מצולות הזמן, כי גופה חלש גדל. הזמן הולך והומה, והגוף אפשי עכשו פא יומי" (ליקוטי מוהר"ן, שיר נעים).

למי שאינו מנוסה בכגון-דא, יכול הדבר להיראות כמשהו עצוב וקודר. אך אנ"ש ידעו תמיד שאין עוד מקור של שמחה וכו, כזיכרון יום המיתה! וכהשגתו של רב המנונא זוטי, שכשביקשוהו החכמים בחתונתו של מר בריה דרבינא, לשיר שיר לכבוד החתן, פצה בשירה: "ווי לך דמיתנן ווי לך דמיתנן" ... (ברכות לא ע"א). שכן, אין לך שמחה גדולה מזו, כשזוכרים היטב את התחנה הסופית... (עין ליקוטי הלכות, פסח ט, יח)

כשזוכרים היטב את יום המיתה, יש כח וחשק להתפלל בהתלהבות - - -

שכן: "פעם אחד אמר: אם היו מניחין מת לעולם הנה להתפלל, בנדאי הנה מתפלל יפה יפה ככל פחו" (ליקוטי מוהר"ן תניינא, קיא).

כשזוכרים היטב את יום המיתה, מאבדת הפוליטיקה הזולה את כל טעמה ועוקצה - - -

שכן: "כל העולם מלא מחלקת. הן בין אמות העולם, וכן פכל עיר ועיר, וכן פכל בית ובית בין השכנים וכן פל אחד עם אשתו וכן ביתו ומשורתיו וכן, ואין מי שישים על לבו התכלית שבכל יום ויום האדם מת. פי היום שעבר לא יהיה עוד ובכל יום הוא מתקרב למיתה" (שיחות הר"ן, עז).

וכשזוכרים היטב את יום המיתה, יש כח וחשק לקום בחצות ולצאת ליערות - - -

וכזעקתו של רבי שמואל שפירא זצ"ל, באחד השנים, בעיצומו של יום הפורים, אשר נדפסה לאחר מכן ב"אגרת הפורים", והרי היא לפניכם ככתבה וכלשונה:

(ר' שמואל פונה אל אחד מאנ"ש ואומר לו:) אתה מחויב כל לילה לקום חצות וללכת לשדה! מה אתה מפחד? שזה עבודה? זו אכן עבודה! רק מה, העניין הוא כך, אני אספר לך סוד, הסוד הוא זה: שעוד נהיה פעם מ-מ-מת... מ-מ-מת... עוד נמות פעם... ואז יניחו אותנו בתוך הקבר... ושם בקבר נצהיב... ונרקיב... הרי מן הראוי, שבמקום להכניס אותנו לקבר עם כל התאוות, הרי יותר טוב שיכניסו אותנו עם הניעור טוב בלילה... יותר טוב שיניחו אותנו עם הליכה לשדה בלילה להתבודדות... הרי אז יהיה הקבר הרבה יותר קל. הלא אז יהיה הקבר הרבה יותר קל...

(ר' שמואל פורץ בבכי... ומוסיף ואומר:) "אם יכניסו אותנו לקבר עם העבודה הזו הלא אז יהיה הרבה יותר קל!!! הרבה יותר טוב!!! הרבה יותר שמח!!! הרבה יותר שמח!!! הרבה יותר שמח!!! שלא נשתכנע, שלא נשכנע את עצמנו שנתחמק מזה!!! לא נתחמק מזה!!! נהיה מוכרחים להיות מתים!!!... נהיה מוכרחים לקבל את הדיוקן הצהוב!!! (= דעם געהלן פארטעט), נהיה מוכרחים לשכב בקבר!!! לא יעזור לנו כלום!!! על זה אין שום הווה אמינא... אלא מה? העצה היא זו, זאת העצה: שאכן נלך לשדה... ושם תהיה לנו התבודדות... אה! אשרי הזוכה לזה!!!..."

אשרי אנשיך

פרקי חיים מתולדות התלמידים שבכל הדורות

לא יבנה בליקא נרו

"נקום נקמת דם עבדיך,

מתולדות חייו של החסיד
ר' ישראל עזרא מיערניק ז"ל
וקיבוץ חסידי ברסלב בעיירה
ווענגרוז שבפולין

- ד. ברסלבר -

הקם לנו רועה שבעה"

כאשר החל אורו של רבינו הק' לזרוח בפולין, הגיעו קרני האורה גם לעיירה של חכמים וסופרים ווענגרוב | החסיד הגדול רבי יצחק ברייטער הי"ד שהתגורר בה תקופה בזמן מלחמת העולם הראשונה, הבעיר את הניצוץ ללהבה | על חסידי ברסלב בווענגרוב שהצניעו לכת עם אלוקים ועלו על מוקדה על קידוש שמו יתברך, ועל אחד מעיר, שריד שנשאר לפליטה - החסיד ר' ישראל מיערניק ז"ל, שהתרומם מתוך החורבן והאפר לקדש ה' בחייו |

על גדות נהר הליביץ המשתפך אל הבוג, לא הרחק מוורשא בירת פולין, שוכנת עיירה מוקפת יערות עבותים, היא ווענגרוב, מהקהילות העתיקות והמפוארות בפולין, שהצמיחה מקרבה משך מאות בשנים, גאונים וצדיקים וחסידים ואנשי מעשה.

זכתה העיירה ווענגרוב, וכאשר החל אורו של רבינו הקדוש לזרוח במדינת פולין, הגיעו גם אליה קרני האורה. היה זה לאחר שהחסיד הגדול רבי יצחק ברייטער הי"ד התגורר בה תקופה קצרה ותקע בה יתד ופינה לבניינו של הרבי, כך, שעד לפני חורבן יהדות פולין היה בווענגרוב קיבוץ נפלא של מקושרים לרבינו הלומדים ספריו, עובדים את ה' ביראה ובאהבה, מתבודדים בינם לבין קונם ונוסעים למקום תקוותנו שבאומן. מבני העיירה שהתקרבו על ידי רבי יצחק אל הנחל הנובע, היה החסיד הנאמן ר' ישראל עזרא מיערניק, שנשאר שריד יחיד מהקיבוץ היקר דווענגרוב, למען ספר באוזני הדורות הבאים את זכר הקדושים.

...

איש ישר וירא שמים הנהנה מיגיע כפיו היה בווענגרוב, ושמו ר' משה שמעון מיערניק. ממשכימי קום היה,

יהודים בווענגרוב

עוד בטרם האיר השחר היה יושב ועוסק בתורה. מנהג היה לו, שבכל עת שהיה מתעורר משנתו, גם בשעה מוקדמת מהרגיל, מיד היה קם, באמרו שזהו אות וסימן שמן השמים העירוהו לעסוק בעבודת הבורא, והיה יושב ולומד עד תפילת שחרית.

חלפה תקופה ניכרת מנישואיהם, ולא זכו ר' משה שמעון וזוגתו להיפקד בזרע של קיימא, בצר להם פנו לצדיקים שבדור כדי שיעתירו בעדם ויאצילו להם מברכתם. באותה עת היה בפולין ישיש מופלג, שנודע כצדיק אשר כוח גדול לברכותיו, אמרו עליו שה'חווה' מלובלין ברכו בסגולה זו. ובכך, פנו גם אליו בכדי שייתן להם את ברכתו. אותו צדיק ברכם שיזכו לזרע של קיימא, ואמנם זכו ונולדה להם בתם הראשונה. ואולם אחרי לידת הבת, שוב לא זכו להיפקד.

בראותם שהתקיימה בהם ברכתו של אותו צדיק פעם אחת, שבו ופנו אליו וביקשו שיברכם בשנית שיזכו פעם

נוספת לזרע של קיימא. הוא נענה להם וברכם בשנית, ואולם בפעם הזאת הורה להם: "אם תזכו להיפקד בכך זכר, קראו את שמו 'עזרא' ויהיה שמו של הילד לזיכרון כי עזרכם ה' ופקד אתכם". ותען האישה ותאמר: "רבי, הרי חשבנו לקרוא לבנינו 'ישראל', על שם סבו, אבי אביו". ויען אותו צדיק ישיש: "והשם 'ישראל עזרא' אינו טוב בעיניכם?"

לא ארכו הימים, וביום כ"ח לחודש אלול שנת תרס"ג נולד בן לר' משה שמעון מיערניק וזוגתו מרים, ונקרא שמו בישראל: ישראל עזרא.

בבית זה שהיה ספוג תורה ויראת שמיים, גדל והתחנך. בילדותו למד אצל מלמד ככל ילדי פולין, בהיותו סמוך לגיל הבחרות, פרצה מלחמת העולם הראשונה, בסערת העיתים נסגרו ישיבות רבות או גלו ממקומן ולא היתה אפשרות לנערים ללמוד בישיבה, אלו שרצו לשקוד על תלמודם היו יושבים בבית-המדרש של העיירה ולומדים זה עם זה וכאשר נזקקו לעזרה בהבנת

דברי הגמרא היו פונים אל לומדי בית המדרש המבוגרים, אשר השתדלו לכון את הנערים ולפלס דרכם בלימוד הגמרא.

חיפוש אמת היה בו בנער ישראל עזרא. מעודו, סלד מהנהייה אחרי הזרם, והוא חיפש את המשמעות האמיתית ותכלית החיים. את דרכו בעבודת ה' קבע מתוך התבוננות, וכאשר הגיע באיזה עניין למסקנה ברורה, לא נמנע מלהחזיק בדרכו גם כשלא היה הדבר מקובל בסביבתו.

זאת ועוד, מעודו שם בכל דרכיו את הדגש על הכוונה והמשמעות הפנימית; את עבודתו את הבורא עשה בשקט ובצנעה מתוך יראת שמים טהורה, והתרחק מאוד מכל דבר שריח של חיצוניות נודף ממנו.

בזכות מידות אלו ששכנו בקרבו, זכה להתוודע אל הנחל הנובע ולדבוק בו בלב ונפש.

בבית המדרש בעיירה ווענגרוב בו למד והתפלל הנער ישראל עזרא, היו

ביהמ"ד הישן בווענגרוב שבו למד רבי יהודה החסיד

רבי יצחק ברייטער הי"ד

בה שפך את ליבו לפני קונו, בכוונה עצומה, בערגה ובכיסופים, ולא היה הדבר בולט כלל".

היו יהודים בעיירה שדעתם לא היתה נוחה מכך שהאברך מוורשא מושך אחריו את הצעירים, באחד הימים, כשהגיע הנער ישראל עזרא לבית-המדרש לתפילת קבלת שבת, והנה המקום כמרקחה. התברר, שרבי יצחק ברייטער עזב את בית המדרש הגדול של העיירה ופתח בית מדרש עבורו ועבור המקורבים לברסלב. "באותו רגע ידעתי מיד" - היה מסיים ר' ישראל עזרא - "היכן הוא מקום תפילתי הקבוע מהיום והלאה".

קרובים יותר אל השדות והיו להם יותר אפשרויות להשיג מזון. בשל כך, הרבה מתושבי הערים הגדולות נדדו לעיירות השדה, למצוא שם את מחייתם.

אורו של הנחל נובע בווענגרוו

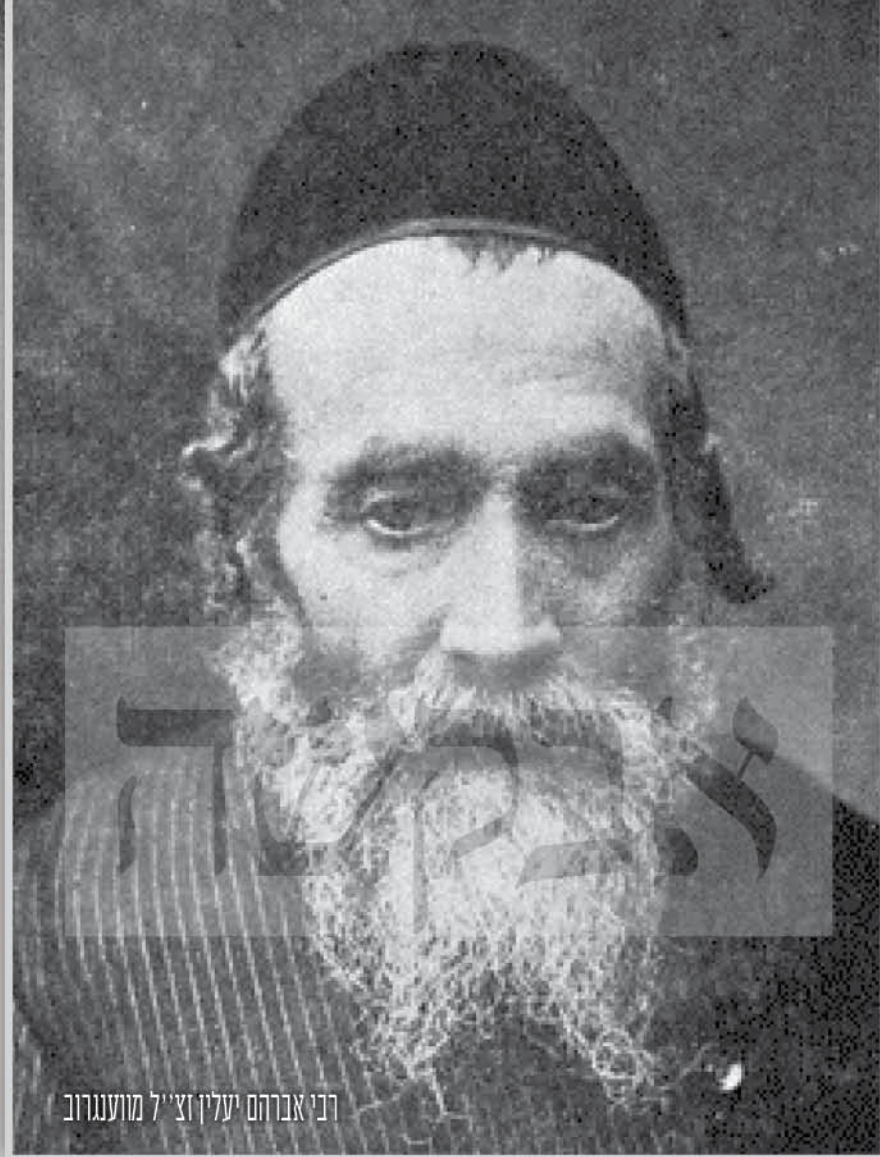
בתקופה זו הגיע באחד הימים לעיירה, יהודי נעלה מוורשא. מיד עם בואו, החלו חלק מאנשי העיירה ובעיקר הצעירים שבהם, להתקרב אליו ולהתחמם לאורו. אותו יהודי וורשאי, היה רבי יצחק ברייטער. בין הצעירים שהתקרבו אליו היה הנער ישראל עזרא, שהתרשם מאוד מדרכיו ומהנהגותיו. "מה שבעיקר משך את לבי", סיפר לימים, "היתה דרכו בקודש שהתנהלה תמיד בהשקט, ללא רעש וללא גינונים חיצוניים. מה שפעל עלי עמוקות במיוחד, היה תפילתו הזכה והחרישית,

זקני וחשובי הלומדים חסידי גור, הם קרבו במיוחד אותו ואת חברו שזכו להערכה מיוחדת מצדם כיוון שהיו מבקשי ה', וכבר היו השנים קרובים מאוד לנסיעה אל בעל ה'אמרי אמת' מגור.

באותה עת - ימי מלחמת העולם הראשונה - שרר משבר כלכלי קשה בפולין; במשך ימים רבים לא היה לאנשים במה להשביע את נפשם, ר' ישראל עזרא רגיל היה לספר כי כשהיתה מגיעה לעיירה מפעם לפעם אספקה של לחם, היו האנשים מתנפלים עליו ואוכלים כמויות רבות, הרבה יותר מכדי מאכל אדם רגיל.

לעומת הערים הגדולות, בעיירות היה המצב טוב יותר. הערים הגדולות המאוכלסות בצפיפות, היו נתונות יותר לסערת המלחמה מאשר העיירות המרוחקות. כמו כן, אנשי העיירות היו

הספר 'מילי דאבות' לר' אלטר ממנליק שנדפס ע"י ר' מנדל קיצ'קובסקי

רבי אברהם יעלין זצ"ל מווענגרוב

ראוי לציין, שלמרות שהיו בעיירה אנשים שהצרו את צעדיו של רבי יצחק, רב העיירה הגאון הרב שמואל וייס זצ"ל מגדולי חסידי אלכסנדר, בעל 'מנחת שמואל' ודברי שמואל, היה תומך בו, ואף איפשר לו להשתמש לצורך התפילות, בבית-ההוראה שלו.

ר' מנדל קיצ'קובסקי הי"ד

מראשוני המקורבים בווענגרוב, היה החסיד ר' מנדל קיצ'קובסקי, שעסק בהדפסת והפצת ספרי רבינו הקדוש ותלמידיו. בשנת תרע"ד הוציא לאור את הספר הנודע 'עצות ישרות',

ובחיבוריו מביא הרבה מספרי רבינו הקדוש ותלמידיו. (בשנת תרצ"ז כשהדפיס ר' אהרן לייב ציגלמן בוורשא את ספר 'ליקוטי תפילות ותחנונים' מהרב מטשהרין זצ"ל, צירף בסופו תפילה מהספר 'עם שיח' לרבי אברהם יעלין).

ר' אהרן לייב מספר באחד ממכתביו: "...כמו כן נתעורר עוד דרשן אחד מילידי ווענגראווע, כעת הוא דר בוואלאמן הסמוך לווארשא, ודורש גם כן מתוך הספר ליקוטי מוהר"ן ומזרז מאוד לענין אמירת העשרה קפיטיל תהלים, עד שבשבת העבר דרש בביהכ"ס דפה פראנציסקאנער 7 וציווה שביום א' יבא אחד לשם עם הרבה ספרי 'תיקון הכללי'... כן הייתה שבביהכ"ס דפראנציסקאנער 7 נמכרו לערך 84 תיקון הכללי".

שרידי השואה מתושבי ווענגרוב, סיפרו על השטיבל של 'חסידים אומן' ששקק חיים עד המלחמה, שהיו אנשי

הספר נדפס בהסכמות אב"ד ווענגרוב רבי שמואל וייס זצ"ל והמורה הוראה רבי נתן צבי פסיס בעל 'אסיפת זקנים' על הש"ס, שהיה מיוודד עם ר' מנדל.

ר' מנדל קיצ'קובסקי עסק גם בהדפסת כתבי הליקוטים של החסיד הקדוש רבי אלטר מטפליק. בשנת תרע"ד הדפיס בפיוטרקוב את ספרו של רבי אלטר 'מילי דאבות' על פרקי אבות, הוא גם קיבל מרבי אלטר את כתב היד של ספרו 'אור הגנוז' - ליקוט על ענייני התפילה, והתכוון להביאו לדפוס, אך לא יצא הדבר לפועל.

הרב ר' אברהם יעלין, תלמיד חבר לבעל 'הזחפץ חיים' זצ"ל, שחיבר ספרים רבים שהתקבלו בישראל והמפורסם שבהם 'ארך אפיים' בגנות הכעס - היה אף הוא בן העיירה ווענגרוב, רבי אברהם מיוודד היה מאוד עם אנשי ומקורב קרבה גדולה לתורת רבינו,

דאבות
על פרקי אבות

הרב ר' אברהם יעלין זצ"ל, אשר יצא לאור ספרו 'דאבות' על פרקי אבות, נחל נחמה ושלום. ספרו זה יצא לאור על ידי הוצאת 'התורה והאמונה' וזאת בשלום ושלום. ספר זה יצא לאור על ידי הוצאת 'התורה והאמונה' וזאת בשלום ושלום. ספר זה יצא לאור על ידי הוצאת 'התורה והאמונה' וזאת בשלום ושלום.

מונת עתך אשר בו קמחי באמרים
עם ביקורת הובן אך שצ"ח האדם לשמו
הוא יעזוב כללית אך לזכות לזאת, כמו
הוא באמירת הובן:

זוהר יהושע המבנה ארמון
גד מנעליק פלך פאראליא, בן לאמון
יזאא מריא, יזאא טשא קודמת לחבמה,
אשר יעלין זצ"ל וזאת שקבע ישמחו בעיניהם
חיבביא.

מורדכי מנחם מענדל
ב פלך לאמון, בן היבנו החסיד המפורסם
מהון עזר יעני ויטרי הובן רמל (בני
אשר זצ"ל וזאת המבנה)

ר קוב
בנימין ליבעסקי
לקים מלך דאבות

סוף כל סוף יבואו כולם ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצון אבינו שבשמים על ידי לימודי דעתו של הצדיק האמת

ב"ה, יום ועש"ק מטות, תרפ"ז, ווארשא.
כבוד ידידי היקר מוה"ר ישראל עזרא נ"י.

הפ"ק שלך קיבלתי, ונהניתי מאוד בראותי ממכתבך כי אתה מכיר השגחת השי"ת ובפרט בענין הנורא והנשגב שהוא קדושת ענין ההתקרבות להצדיק האמת שאנו מאמינים שסוף כל סוף יבואו כולם ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצון אבינו שבשמים על ידי לימודי דעתו של הצדיק האמת הנה דייקא, שהוא רבינו ז"ל זיע"א, ולעת עתה עדיין הוא בהעלם ובהסתר מאוד, עד שאף בין הכשרים והיראים קצת ואף גם בין אנ"ש בעצמם, הוא סוד כמוס. אך בוודאי יש חילוקים רבים כי המדריגה התחתונה עם ההתקרבות להצדיק האמת הוא גבוה יותר מהמדריגה הכי עליונה בלי ההתקרבות. וכמו שמוכן בהסיפורי מעשיות אז דאם נעגאלע פון דעם הארץ איז הארציגער וויא יענער הארץ (=שהציפורן של הלב [של העולם] מלובב יותר מלב של אחר [מעשה מזו בעטלירס]), וד"ל.

לכן ברודער, אשרינו מה טוב חלקינו שזכינו להתקרב לאור גדול כזה, אשר כל זאת הוא מצד סגולה, ורחמנות השי"ת על אלו הנפשות שהיו מונחים בשאול תחתיות ח"ו, ובכן בוודאי צריכין להודות ולהלל להשי"ת אשר בחר בנו דייקא והבדילנו מן התועים.

וכשרואין שנתקרב עוד איזה נפש. או איזהו בחי" התקרבות להאמת, צריכין להאמין שנתרחב על ידי זה גבול הקדושה, וקרוב יותר להעת המקווה שתהיה 'ומלאה הארץ דעה' וכו' ואודותיך, צריכין בוודאי להאמין שמה' מצעדי גבר כוננו, ואין שום תנועה והליכה ומחשבה ומעשה נעשית ממילא, רק בהשגחה פרטי פרטיות.

ובוודאי גם יעזור השי"ת ויראה לנו לעינינו חסדיו המרובים בעניינים הנצרכים לקיום הגוף, שהוא יסוד ומרכבה להקדושה שהיא הנשמה, כי ע"י קיום הגוף בכל הצטרכויותיו המוכרחים, בוודאי נוכל לעשות ביותר ולקיים רצון השי"ת, וכמו שמובא בדברי רבינו ז"ל על הפסוק 'ותחסרהו מעט מאלוהים', היינו מה שחסר להאדם איזה דבר אפילו בגשמיות, אזי חסר ונתמעט להקדושה, כי כל העולם ומלואה ברא השי"ת למען כבודו יתברך, כמ"ש 'כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו'.
על כן שמח נפשך, וה' יעזור בזכות הצדיק האמת זצ"ל זיע"א.

ידידך,

אהרן לייב ציגלמן

אפרום בשלום ידידינו היקר ר' אברהם יוסף נ"י, בטובך לכתוב לי אם קיבלת הספר לקוטי עצות ע"ט (=עברי טייטש, לריש בארסקי זצ"ל) אשר שלחתי לך בשבוע הקודם.

ידידך,

אהרן לייב

מרקדים בכל יום אחר התפילה, ומרבים לצאת ליצרות ולהתבודד בינם לבין קונם.

מחזיק ענייני רבינו

בן תשע-עשרה שנה היה ר' ישראל עזרא, כשנשא אשה, כמקובל אז, את בת עיירתו, שהיתה גם קרובת משפחתו. העיירה ווענגרוב התפרסמה בכל רחבי פולין, כמרכז של סופרי סת"ם ועושי 'בתים' לתפילין. לאחר נישואיו החל לעסוק לפרנסתו, כרבים מאנשי ווענגרוב, בהגהת סת"ם. היה נוסע מעיירה לעיירה ומציע את שירותיו כמגיה, כשהוא חוזר לביתו לאחר כמה שבועות. את מחייתו מצא בדוחק, אך היה מפריש מתוך מסירות מופלאה מממונו ושולח לוורשא לכתובתו של החסיד רבי אהרן לייב ציגלמן, עבור הדפסת והפצת ספרי רבינו הקדוש. וכך כותב אליו רבי אהרן לייב באחד ממכתביו:

"חיים ושלום וישע רב וכל השפעות טובות בגשמיות ורוחניות לכל הקיבוץ הק' אנ"ש מעיר ונגרוב יצ"ו ובפרט לידידי היקר וכו' כש"ת מוה"ר ישראל עזרא נרו יאיר ויזרח.

את מכתבך וגם הסך 105.60 זלאט ע"י פיקיא קיבלתי לנכון. יעזור ה' יתברך שנזכה לשרת את רבינו הקדוש ולהפיץ דעתו ואורו הקדוש על כל יושבי תבל. "אשרינו שזכינו להיות מהמשרתים אצל אדון כזה אשר משיח צדקנו יגלה אורו הקדוש, וסוף כל סוף, הכל יתתקנו ויבואו, כמאמר הפייטן ויאתיו כל לעבדך, אבל אשרינו שבנו בחר בראשונה והעיקר הוא הראשית, אשרינו אשרינו שזכינו להיות בבחינת העשרה ראשונים..."

במשך הזמן נולדו לר' ישראל עזרא וזוגתו חמישה ילדים, אותם חינכו ליראה את ה' ולאהבה אותו ולשמור מצוותיו.

**"מה שבעיקר משך
את לבי", סיפר לימים,
"היתה דרכו בקודש
שהתנהלה תמיד
בהשקט, ללא רעש
וללא גינונים חיצוניים.
מה שבעל עלי עמוקות
במיוחד, היה תפילתו
הזכה והחרישית, בה
שכך את ליבו לפני
קונו, בכוונה עצומה,
בערגה ובניסופים, ולא
היה הדבר בולט כלל"**

לימים, ניסה ר' ישראל עזרא למשוך
חיונו ממלאכת המלמדות, אך לא לאורך
ימים, כאשר מספר רבי אהרן לייב באחד
ממכתביו: "קיבלתי מכתב מר' ישראל
עזרא מווענגראווע זה איזה שבועות
שזוגתו תחי ילדה לו בן זכר... והוא
בדחקות גדול כי עזב את המלמדות וכו'
ובכן נסע הוא ונודד הוא ללחם, השי"ת
ירחם עליו, כי הוא איש נפש יקר מאוד.
שמו: ישראל עזרא בן מרים... מרמז
על המתקת הדינים בחסדים, כי מרים
מרמז על מרירות ודינים, וישראל ר"ת
וא"ל שידי יתן ליכם ר'חמים, ועזרא,
הוא שיעזור השי"ת שימתיק מעלינו
ומעל כל חברתנו ומעל כל ישראל כל
הדינים. וימשיך עלינו חסדים ורחמים
וחסד בבחי' וא"ל שידי יתן ליכם ר'חמים
אכ"ר".

במדינת אמריקה

באותם ימים - טרם מלחמת העולם
השניה - הדוחק והעניות הרבה, יחד
עם האנטישמיות הגואה בפולין, הביאו
יהודים רבים להגר ליבשת אמריקה, שם
קיוו למצוא רווחה ומנוחה.

היו כאלו מיהודי ווענגרוב, שהפליגו
מעבר לים, למדינת ארגנטינה שבדרום-
אמריקה. גם אחותו של ר' ישראל עזרא
היגרה עם משפחתה לשם, ובמכתבים
לאחיה סיפרה לו כי על פי החוק ניתנת
לה אפשרות להביא את קרובי משפחתה
מדרגה ראשונה, דהיינו הורים ואחים,
ולכן ביכולתו להגר לארגנטינה ולקבל
שם אזרחות.

דא עקא, שזכות זו היתה נתונה אך
ורק לו, אבל לא לאשתו וילדיו שנחשבו
קרובים מדרגה שניה. הוא חכך בדעתו
כדת מה לעשות, עד שלבסוף, המצב
בפולין הביא אותו לידי ההחלטה
הקשה: הוא יהגר לארגנטינה ויקבל
שם אזרחות, ובעוד שנתיים, כשהחוק
יאפשר לו להביא גם את קרוביו שלו
מדרגה ראשונה ולהעניק להם אזרחות,
יצטרפו אליו גם אשתו וילדיו.

שהטוב יקח אותנו

ב"ה, יום ג' מטו"מ, ע"ט,
ורשה.

אחי ורעי מוה"ר יצחק מאיר
קארמאן נ"י.

דע כי הייתי בשבת זה
בווענגראב למען אהבת חברים
לקבץ הנפשות המשתוקקות
אל האמת, שמחנו יחד מאוד
מאוד. דיברנו בעהשי"ת על
כי כל ענין של תשובה הוא
להשיב הדיבור של המלך מה
שנזרקה מפיו שה'לא טובי יקח
אותה, לכן צריכין לדבר הרבה
הן דיבורי אמונה הן דיבורי
תפילה והתבודדות, הכל להשיב
הדיבור למקומה שהטוב ייקח
אותנו לעבדים ולא יהיה שום
שליטה להלא טוב ח"ו ליגע
בנו, וע"ז מרמז 'והשיבני דברי'
וגם 'מה אשיב שולחי דברי' -
שיתוודו לפניו ושידברו דיבורי
אמונה ואמת בחי' 'דבר אחד' ה'
אחד ושמו אחד. ב"ה תתבשר
אחי שברוחניות טוב לי מאוד
בפה, כי ת"ל מצאתי מה
שאהבה נפשי בחורים וחברים
עוסקים בתורה ועבודה שבלב
זו תפילה. ואני כמו בארץ
ישראל כן מתנוצץ לי מוחי בכל
פעם יותר, כן יתן ה' שיתגדל
ויתקדש ותתרבה הקדושה עד
אפסי ארץ.

ידידך,

יצחק ברייטער

מכן, פרצה מלחמת העולם השנייה והקשר עם הבית נותק.

"אחד היה אברהם"

עם בואו לארגנטינה, הגיע ר' ישראל עזרא לבית אחותו, שעזרה לו להתאקלם בארץ החדשה. לפרנסתו החל לעסוק בממכר כלי בית, אותם היה מאחסן בעגלה ניידת, שעמה היה הולך מבית לבית ומציע את סחורתו.

בדרום-אמריקה של אז, נחשבה שמירת השבת למשימה כמעט בלתי אפשרית. בשבוע הראשון לשהותו בארגנטינה, ראה אותו גיסו ביום שישי אחר הצהריים כשהוא מקפל את עגלת הכלים שלו ומעלה אותה ל'בוידם' על מנת להכין את עצמו לקראת שבת. פנה אליו הגיס כשכולו פליאה: "אם באת לכאן על דעת לשמור שבת, לשם מה באת? הרי פרנסה לא תהיה לך כך, עדיף לך לחזור לפולין ולהיות לפחות עם בני משפחתך".

המילים הללו זעזעו עד היסוד את לבו הטהור של ר' ישראל עזרא הירא והחרד. הוא לא שיער בדעתו כי עד

קם ר' ישראל עזרא, ובלא לב ולב עזב את פולין, הוא נפרד מן השטיבל האהוב של אנשי שלומנו, מידידיו ומכריו, בהותירו אחריו את משפחתו, מתוך תקווה לצרפם אליו בהמשך. טרם צאתו לווה רובל מהשכן, כדי שיהיה לאשתו וילדיו ממה להתכלכל בימים הראשונים לנסיעתו. מי יבוא בסוד ה'. לא ידע ר' ישראל עזרא כי דרכי ההשגחה הנעלמים הביאוהו לידי החלטה זו, למען ינצל מתוך ההפכה ולמען יישארו שם ושארית למשפחתו ומכל הקיבוץ הקדוש דחסידי ברסלב בווענגרוב.

אחרי הגיעו לארגנטינה, עוד הספיק לקבל מכתבים מאשתו שבפולין, לאחד מהם גם צורפה תמונה של בתו השישית אדל שנולדה בינתיים. ואולם זמן מה לאחר

מצניע לכת, כיאה לתלמידו של רבי נחמן מברסלב

אבי, אפרים-ברוך, סופר-סת"ם היה, ואת כישרון הכתיבה שלו הנחיל לבנו, זהו אחי לוי יצחק ז"ל, נפש עדינה, כולו אומר טוב ואהבה. מצניע לכת, כיאה לתלמידו של רבי נחמן מברסלב. חסיד נלהב היה, ובחורף אחד, בכפור ובשלג, יצא ברגל לאומן להשתטח על קבר רבו.

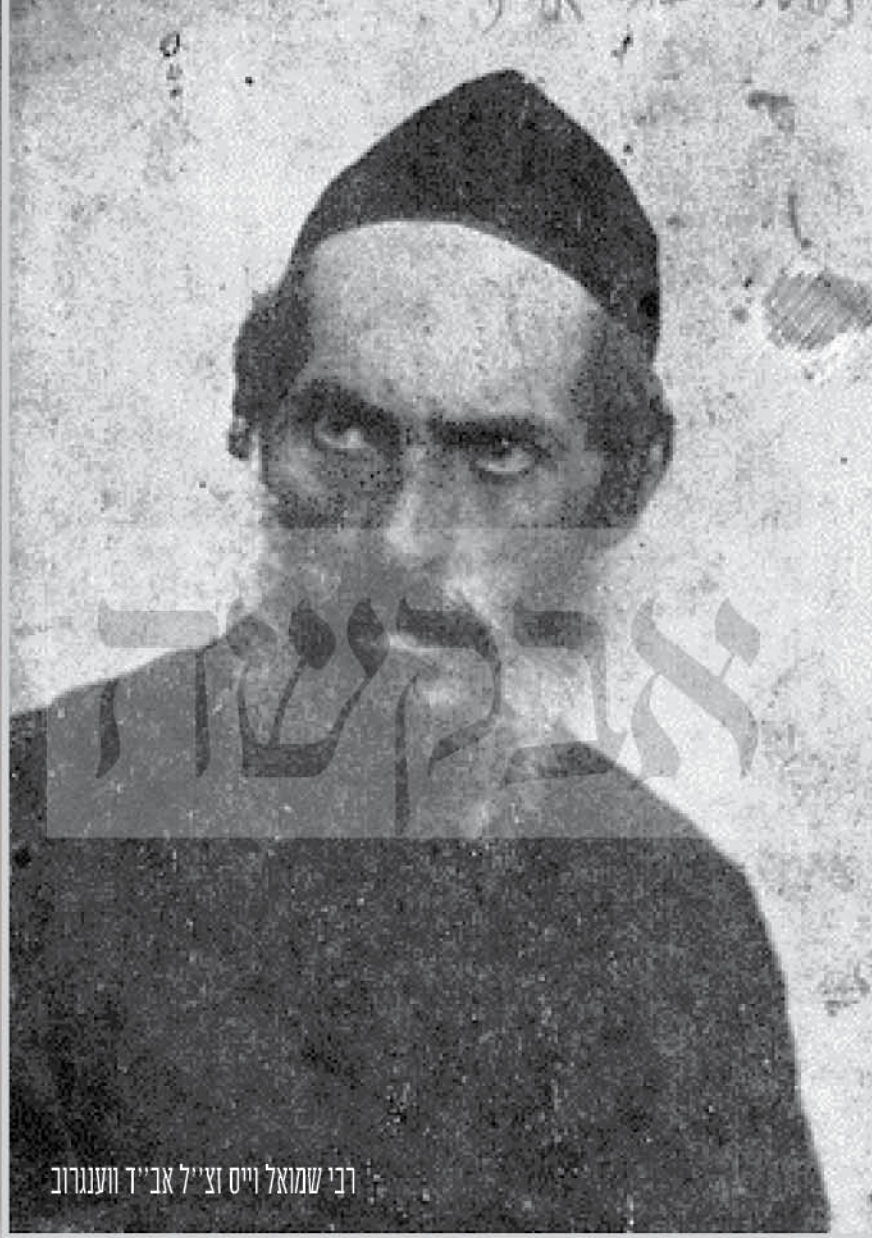
כאמור, גם אחי זה סופר סת"ם היה, בהגיעו לפני כתיבת אותיותיו של השם, היה טובל את גופו, בחורף כבקיץ, ותפילה על שפתיו.

בכל לבבו ונפשו רצה לעלות לארץ ישראל. למרבה הצער לא נסתייע הדבר בידו, וכך נתקפחו חייו בידי הצורר.

מ. שתיל (לבית סגליק) - דף זיכרון

ר' ישראל עזרא מידידו ז"ל וילדיו היידי

רבי שמואל וייס זצ"ל אב"ד ווענגרוב

כדי כך ירוד מצב הדת כאן. ואכן רבים לא עמדו בניסיון, עד כדי כך שכמעט כל יהודי שהגיע לדרום-אמריקה, חדל כעבור זמן מה לשמור את השבת ר"ל. גם המעטים שהצליחו להחזיק מעמד, לא עלה בידם לחנך לכך את ילדיהם. מול כל הקשיים, עמד ר' ישראל עזרא, כצור איתן, כשהוא ממשיך לשמור על כל מצוה קלה כחמורה ואיננו מוותר אפילו על קוצו של יוד. לימים סיפר, שבאותה תקופה החל ללמוד בספר 'קיצור שולחן ערוך' לפי הסדר, כשהוא מסביר: "ראיתי שמי שחי בסביבה שאינה שומרת מצוות, מתחיל לשכוח מהר מאוד את ההלכות היומיומיות הפשוטות, ואין לכך עצה אלא על ידי לימוד קבוע בספר קיצור שולחן ערוך המסכם את ההלכות בקצרה".

נתקיים בו בר' ישראל עזרא הכתוב "טעמה כי טוב סחרה - לא יכבה בלילה נרה", מה שעמד לו בניסיונות הלא קלים שעבר, היו דעת הצדיק ועצותיו העמוקות, כמו בוונעגרוב שבפולין, גם בארגנטינה שבדרום-אמריקה הם שהחיו את נפשו והחזיקוהו בקיום התורה ויראת ה', בבחינת "אחד היה אברהם". היה מתבודד בכל פעם לפני ה' ומבקש ממנו רחמים שיזכה לעמוד על עמדו בקיום תורתו. ולא רק שזכה להישאר באמונתו ובתומתו, אלא זכה גם לעזור ליהודים אחרים לשמור שבת וכשרות.

בשנים הראשונות הספיק לשלוח מכתבים לידידיו הנאמנים, אנ"ש שבפולין, בהם סיפר על הניסיונות בענייני השחיטה והכשרות ועוד, וקיבל מהם דרישת שלומים יחד עם דברי התחזקות והתעוררות. במכתב ר' אהרן לייב ציגלמן מיום ז' תמוז תרצ"ט, הוא מספר לר' יצחק מאיר קורמן: "קיבלתי מכתב מר' ישראל עזרא נ"י מארגנטינע והוא מבקש

דעתו צלולה עליו מגודל האובדן שזעק עד לשמיים.

לימים, כשתרם מכספו להדפסת ה'ליקוטי מוהר"ן ע"י 'קרן הדפסה דחסידי ברסלב', חקק ר' ישראל עזרא את שמות יקיריו לזיכרון ולעילוי נשמתם.

כעבור זמן, התנער מאפר אבלו הגדול, נסע למדינת אורגוואי השכנה ושם הקים את ביתו מחדש עם בת ישראל כשרה ממשפחת יראים. הוא נשאר לגור במונטווידאו בירת אורגוואי, וכמי שהתעסק בהגהת סת"ם, נקרא במשך הזמן להיות סופר הגיטין של בית הדין במונטווידאו. בהמשך החל לעבוד שם כמשגיח במשחטת הבשר.

למרות שמספרם של שומרי השבת בדרום אמריקה היה מועט, יהודים רבים המשיכו לשמור בביתם על כשרות

מאוד שנכתוב לו דברי התחזקות וזהו האדריסא (=כתובת) שלו...".

אך לא ארכו הימים ופרצה המלחמה. הקשר עם פולין נותק לחלוטין, ורק חלקי שמועות הגיעו מתוך ערפל ההסתרה ואי הוודאות.

...

לאחר מלחמת העולם השנייה, הגיעה אליו הידיעה הנוראה על הגזרה אשר פקדה את עמנו בכלל ואת חבריו אנ"ש בפרט, וכי בתוך מיליוני הקדושים גם אשתו הכשרה שרה בת ר' אהרן בנימין, וששת ילדיו: חיה בילא, נחמן, זאב, מנחם-מנדל, נתן, ואדל, עלו בסערה השמימה על קדושת ה'.

הבשורה המרה הכתה אותו בתדהמה, וכעדותו, במשך שנתיים לא היתה

בחמלת ה' עליו זכה להיפקד בבן זכר וקרא שמו בישראל: משה שמעון, על שם אביו. בן יחיד היה ר' משה שמעון להוריו, נחמה יחידה לאביו על ששת ילדיו ששיכל בשואה. בנו זה היה מבורך ביראה טהורה, באהבת תורה ומידות נאצלות, הוא שלח אותו לחיידר של סאטמר, שהיה היחידי בעיר, ולאחר מכן שלחו ללמוד בארץ הקודש, ר' משה שמעון גדל והיה לתלמיד חכם מופלג ועד ערוב ימיו העמיד תלמידים בארץ הקודש.

הבקשה שהתקיימה

לימים, בהיותו כבן שבעים ושלוש, כשנולד לר' ישראל עזרא נכדו הראשון, בן לבנו יחידו, ערכו שכניו סעודת 'שלום זכר' מיוחדת לכבודו. בעת רצון זו, תוך כדי השמחה, פתח הסב הטרי את פיו וביקש לומר דבר מה. הכל השתקו ועשו אוזנם כאפרכסת.

ר' ישראל עזרא, אשר עקד שבעה מזבחות טהורים על קדושת שמו יתברך, מעולם לא סיפר על עברו בפולין, אך הפעם מחמת השמחה וההתרגשות נפתח סגור פיו והוא גילה מצפונות ליבו:

"כל ימי ביקשתי מאת הקב"ה, שיזכני לראות ששה נכדים, כנגד ששת ילדיי שאבדו לי בשואה הנוראה... והנה בחסדיו יתברך ובחמלתו עלי זכיתי לתחילת התקיימות הבקשה ולראות בלידת נכדי הראשון. יהי רצון שימלא הקב"ה את בקשתי, ואזכה שתתקיים במלואה".

הנוכחים ענו כאחד "אמן". כל הלבבות רטטו באותה שעה. באופן מופלא זכה ר' ישראל עזרא ונתמלאה בקשתו במלואה. שמונה חודשים לאחר הולדת נכדתו השישית - בה' באדר תשמ"ה - הוא נתבקש

רבי נתן צבי נטיס מורה הוראה דווענגרוב

אל מפעל הבשר, כשהוא עומד שעות על גבי שעות ללא מנוחה ומפקח על השחיטה והבדיקה, בIODעו כי לולא השגחתו, עלולים יהודים חלילה לאכול טריפה.

בסיטית, ועל אחת כמה וכמה שרבים עוד יותר הקפידו על נישואין וגירושין כהלכה. ר' ישראל עזרא עשה את מלאכת הקודש נאמנה ועמד על משמר הדת במונטווידאו. פעם אחת חלה וכל גופו דאב, אך הלך בשארית כוחותיו

קדושים טהורים

לזכר עולם בהיכל
צדיק האמת יחזקו נשמות
אנ"ש בווענגרוב שנעדה"ש
בימי השואה בתוך מיליוני
עמך ישראל הי"ד

זבחים:

ר' מנדל קיצקובסקי, זוגתו, בנו פנחס,
בתו ברכה, בתו ליבא ובעלה יהואל
וילדיהם: שמואל, אהרן, משה

ר' לוי יצחק סג"ל, אשתו יהודית
וילדיהם

ר' אהרן-דוד פאסמאנטער

ר' ברוך מורתגנשטן, זוגתו רחל,
וילדיהם: יצחק-אליהו, נפתלי, בלומה,
בינה, רחמה

ר' בני ציון קורפינגל

ר' געציל הכהן לומס, זוגתו חנה וילדיהם

ר' חיים דוד קורפינגל

ר' יהושע פאפאלעק

ר' יעקב דוד גילצער

ר' יצחק-דוד ליבער, אשתו בינה לבית
מנדלבוים וילדיהם

ר' מרדכי סקאלא

ר' שמואל חיים ב"ר אברהם-אייסר
גאלדשטיין, אשתו גיטל לבית מנדלבוים
וזמשת וילדיהם הי"ד

ר' שמעון חיים קאליוסקא

ר' שמעון זרנר

ר' שלמה שפיידר

הסכמת הרבנים וגדולי ישראל שליט"א.

כזה. ה"ת הרבני הנכבד וכו' מוה"ר מרדכי מנחם קיצקאוסקי נ"י ספר
ספרים ועולה ספ"ה היקר לקומי עצות מהרב הקדוש איש אלקים מוהר"ר
וצללה"ה. והוסיף סריליה ללקט מספרו הגדול של אותו צדיק ספר לקומי תורת
עצות ישירות וקדושות המביאות את האדם לי"ש ולעבודת השי"ת. אמינא
לפעלא מכא יישר חילו והא רעוא שיברך על הנמר. וראה ברכה במעשה
יריו. וחלילה לשום אדם להשיג נבולו ולהרשים שנית ספר הגיל' בסוף עשרת
שנים מיום ולסמה. כי איסור השנת נבול ידוע. הן סר"ה והן סדר"ם:

א"ד הבא עז"ח לכבוד התורה ולוסייה. פהק"ק ווענגראב יום ועש"ק כ"ח אדר
ראשון תרע"ג למ"ק:

שמואל ווייס אבדק"ק הגיל.

בעזרי הן הראה לפני ידידי הרבני החסיד וכו' מוה"ר מרדכי מנחם קיצקאוסקי
נ"י ספר את אשר העלה והבין: בילקוטו מספרי הקדוש קדוש עליון
מוהר"ר וצללה"ה סבריסלאב בספריו הרחבים מני יום. לקומי הלכות על ד'
חלקי ש"ע. ויען כי הספרים הגיל' אינם נמצא רק אחר בעיר וכו'. גם לאו
כל מוחא סביל. בפרם בצוק העתים הללו לעיון בדבריו הקדושים הרחבים
בכמות ואיכות. לואת בא הרבני הגיל' ולקט עצות בסועעות ורעת. ליהנות
מהם כקטן כגדול. להוסיף אומץ ביראת השי"ת. ולחוק ברכים כושלות יודים
רפות העוסקים על המחיה ועל הכללה. אמרתו לפעלא מכא יישר חילו. במח
אחב"י דורשי ה' כל ח"ך המועם יאמר לי י. ויחוקו יריו בתחוקת תשואות הן
הן לו. א"ד המדבר באסת וצדק לכבוד והני דת האמת. כו"ח היום יום ג'
לסדר ולכל בני"ה היה אור במושבותם פהק"ק ווענגראב:

נאום נתן דו"ר"ש האבדק"ק מאנקאביד ולע"ע חופק"ק הגיל'
בעה"מ"ח ספרי אסיפת זקנים על ש"ס.

הסכמות רבני ווענגרוב לספר 'עצות ישרות'

לישיבה של מעלה והובא למנוחות בחלקת אנשי שלומנו שבהר
הזיתים.

ויהי הדבר לקידוש ה' ולאות ומופת, כי שמע ה' את תפילתו, וגם
מתוככי ההסתרה הצמיח לו נחמה וזיכהו לראות איך מתוך אפר
החורבן קם האילן שנכרת וצומח ומלבלב מחדש בגן ה'.

פרק זה הינו מתוך הספר 'אש תמיד תוקד' - ספר זיכרון
לקיבוצי אנ"ש חסידי ברסלב בפולין, שיצא לאור בעזרי"ת
בקרוב. תודה למשפחת מירניק שיחיי על העובדות מזקנם, אי"ה
בגיליונות הבאים נביא את מכתבי ר' ישראל עזרא ז"ל שכתב
לאנ"ש בהיותו בפולין ואח"כ בגולת דרום-אמריקה.

© כל הזכויות שמורות

ספר סופר סיפור

קורות יצירת והדפסת ספרי רבינו ותלמידיו

”הספר הזה עשה אותי ליהודי!”

הספר הקדוש ”ספר המידות”

סדר השתלשלות כתיבת הספר • מעלת הספר ועניין
חלוקתו לשניים • השתלשלות ההדפסה • מראי-המקומות
של מוהרנ”ת • מראי-המקומות של הגה”ק רבי נחמן
משערהרין • מראי-המקומות של הגה”ק רבי צדוק הכהן
מלובלין • הדפסת פולין •

גילויים חדשים!

< מראי מקומות חדשים מר' נחמן ב”ר שכנא נכד מוהרנ”ת
< אדמורי”ם ושטיבלאך חסידיים בפולין תרמו להדפסת הספר

באופן נגלה ובמישרין, ובין כאשר הוא כמוס וחתום במעמקי המעמקים.

על עצם אהבת התורה המופלאה של רבינו באותם ימי ילדות ועוצם התמדתו בלימוד התורה, מספר לנו תלמידו הגדול מוהרנ"ת במילים הבאות:

"בימי קטנותו התחיל להתמיד מאד מאד בלימודו, והיה משלם להמלמד מכיסו שלשה 'גדולים' בעד כל דף גמרא שהיה לומד עמו, מלבד השכר-לימוד שהיה אביו משלם להמלמד היה הוא בעצמו ז"ל נותן להמלמד משלו שלשה 'גדולים' בעד כל דף ודף כדי שהמלמד יכריח עצמו ללמד עמו הרבה דפין גמרא בכל יום. וכן היה שהיה המלמד לומד עמו כמה וכמה דפין בכל יום ויום והוא היה משלם לו כנ"ל ג' 'גדולים' בעד כל דף ודף מלבד השכר לימוד".

אך בהתמדת הלימוד לבד - לא היה די. בכדי שדלתי התורה ושערי פליאות החכמה ייפתחו לפניו היה עליו לנקוש ולנקוש בעקשנות ללא הפוגה:

"וסיפר שכל לימודו בא לו ביגיעה גדולה, כי בתחילה היה לומד משניות ולא היה מבין לימודו והיה בוכה הרבה לפני השם יתברך שיאיר עיניו, והיה בוכה ובוכה כל כך עד שזכה שיוכל ללמוד משניות. וכן אחר-כך למד שאר ספרים ולא היה מבין גם כן והיה בוכה ובוכה גם-כן הרבה מאד עד שזכה להבינם. וכן בלימוד זוהר וכתבי האר"י ז"ל היה בוכה גם כן הרבה עד שזכה להבין.

"ואמר, שבתחילה, בכל ספר וספר שלמד, לא היה מבין והיה קשה לו הרבה ולא היה יכול לעמוד על פשוטן של דברים. והיה לו יסורים גדולים מזה והיה לימודו ביגיעה גדולה, ואף-על-פי-כן למד הרבה מאד. כי היה מחזק עצמו מאד, והכל זכה על ידי תפילתו ובכיותו".

כך נפתחו בפניו כל חדרי חדריה ורוי רזיה של התורה הקדושה לעומקה ולרוחבה ולרום רומה, ומכל הפסוקים והמאמרי חז"ל הולכים האותיות ובולטות, כל

יפורו של הספר הקדוש 'ספר המידות' הנקרא גם בשם 'ספר האל"ף ביי"ת', אותו ספר המלמד את "עיקר עבודת האדם כל ימי חלדו, לברוח ממידות רעות ומתאוות רעות ולאחוז במידות טובות והנהגות ישרות" (הקדמת הספר), כרוך בסיפור ילדותו הקדושה והטהורה של סופרו, הלוא הוא רבינו הקדוש והנורא שכבר "בימי קטנותו בא על דעתו לפרש מהעולם" (שבחי הר"ן א'), וכבר אז התחיל במלחמתו הגדולה לשיבור התאוות, כשהוא מסתגף לשם כך במעשי סיגופים קשים שהיו נחשבים ל"דבר גדול" שנהג בהם "צדיק גדול מאד מאד, אך הוא ז"ל נהג כך בהיותו בן ששה שנים בלבד".

את הספר המופלא הזה, "כרך קטן" שבו "כלולים כל המידות וכמה דברים ועצות בדרכים ישרים לעבודת הבורא, אין דבר בעולם נמנע ממך שלא ידבר ממנו בספר הזה" (הקדמת הספר), חיבר רבינו בימי ילדותו ממש, עוד בעת שהותו בעיר מעזבוז.

בצילם של תלמידי סבו הגדול אור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש - שגם שנים רבות לאחר הסתלקות רבם עוד היו מגיעים לביתו להתוועד יחד - גדל רבינו, ובסתר גדול והצנע-לכת מופלא שנמשך לאורך ימים ושנים כתב את אותו ספר, קטן בכמות אך גדול ועצום באיכות. זה הספר הקדוש שהוא בעצמו התבטא עליו כעבור שנים רבות: "הספר הזה עשה אותי ליהודי".

אין לנו השגה כלל מה היה דרך וצורת לימודו של רבינו באותם הימים וכיצד ובאיזה אופן זכה לגלות ולפענח את צפונותיה של התורה, את מכמניה ואת רזיה, כבר בילדותו וינקותו ממש. שהרי הרושם העולה גם מתוך עלעול חטוף בין דפי הספר הקטן הזה הוא כי אין מידה והנהגה טובה שמתברו לא דלה ושאל את כל ענייניה וקשריה וקשרי קשריה מכל מרחבי ופינות התורה הקדושה, בין כאשר אותו עניין ניכר ובולט

מידה ומידה מאל"ף ועד תי"ו מתגלה ומאירה בכל הדר מלוא קומתה, בכל איבריה ובכל תכונותיה עד שורשיה העמוקים מני צומק, והמידות הולכות ומתחברות, מידה ברעותה, ורעותה ברעותה...

רבינו כותב וכותב, עוד נקודה ועוד עניין ועוד פסקה, כאשר כל התורה נאספת ומתכנסת אל מקום אחד. "וגודל בקיאותו בכל הספרים כפי מה שראינו בעינינו קצת - היה בלי שיעור, ובפרט בספרי תנ"ך ו"עין יעקב" וכל כתבי האר"י וספרי הזוהר ותיקונים, לא נמצא דוגמתו בעולם!".

אך הכל נותר עלום ונסתר, אין בריה בעולם שיודעת מזה הספר, כי "כל עבודתו היה בהצנע גדול מאד מאד עד שלא ידע שום אדם ממנו כלל כי היה סתום וגנוז מאד".

השתלשלות העתקת ונתיבת הספר "מפיו יקרא אלי" ואני כותב על הספר"

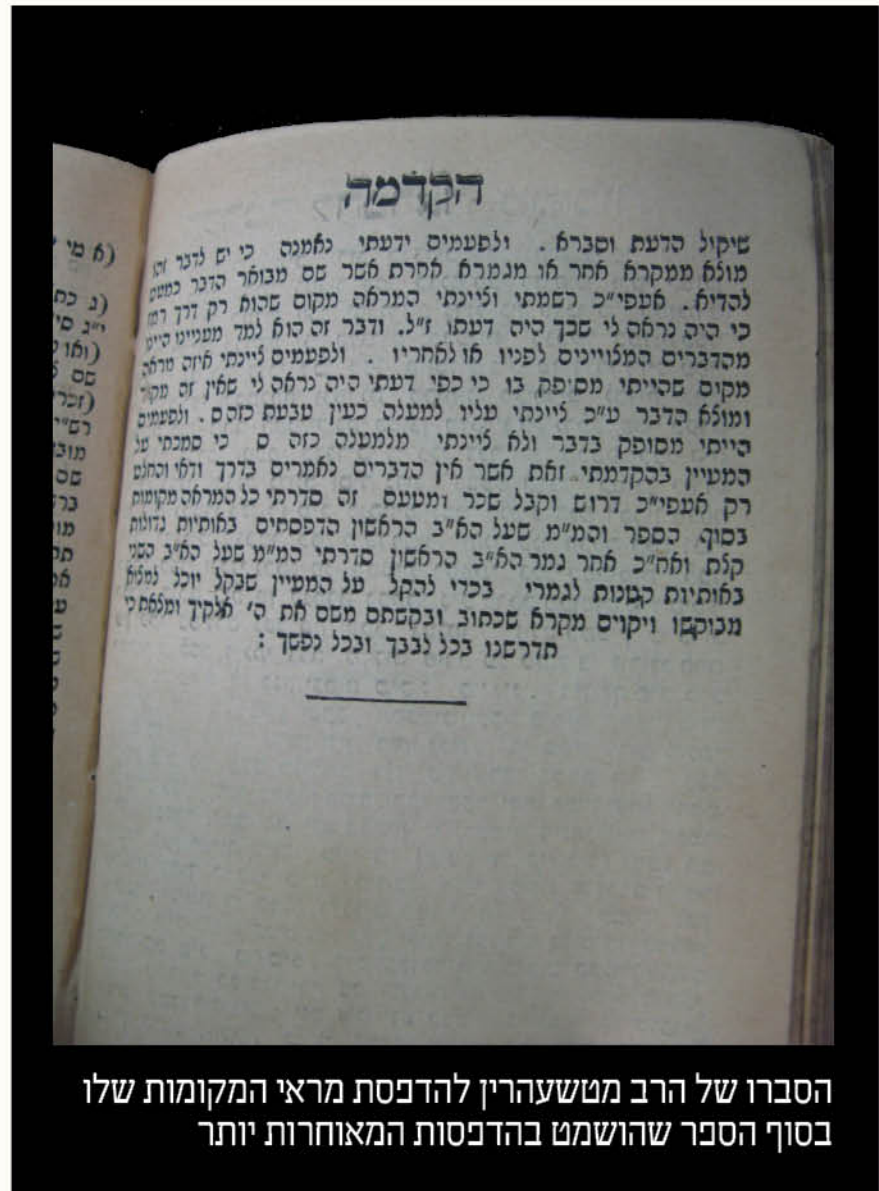
מאז שנות ילדותו ממש, מאז החל רבינו ללקט ולסדר את כל המידות והמאמרים המובאים בחלקו הראשון של הספר ועד שנת תקס"ב, לא היה נודע כלל ממציאותו של ספר כזה

אצל רבינו. הספר היה חבוי אצל רבינו ושמור בינו לבין עצמו בלבד.

בשנת תקס"ב נכנס רבינו לברסלב, ובעקבות סיפור נורא שהיה עם ר' דוב חיילע'ס, אחד ממקורביו הראשונים של רבינו - התגלה חלק זה של הספר. ר' דוב חיילע'ס זה היה 'בעל מספרי גדול, והיו באמתחתו סיפורים רבים על צדיקים ומופתים שחוללו. דרכו היתה שהיה סר הרבה למעונו של רבינו, והיה מספר לו כל פעם עוד ועוד סיפורים ששמע. פעם אחת סיפר לרבינו על 'מגיד' אחד שהסימן על היותו שלא מצד הקדושה היו אותיות הא"ב שהיו רשומים על מצחו כשלא כולם מאירים, כאשר שמע רבינו את הסיפור נענה ואמר: "אבל אצלינו, ברוך ה', מאירים כל האותיות האל"ף ב"תו", ואז מסר לאנשי-שלומינו להעתיק בפעם הראשונה את הספר שנקרא "ספר הא"ב", בגין היותו מסודר על פי אותיות הא"ב.

גם אחרי הכתיבה וההעתקה שנעשתה כאמור ע"י אנשיו של רבינו, הספר לא היה עדיין מועתק באופן שלם. מוהרנ"ת מציין שעוד זמן רב קודם שרבינו קרא לו להעתיק ולכתוב את הספר, הוא שמע מפיו "שיש אצלו כתבים כאלו על כל המידות ושאר עניינים והם דברי הספר הזה". אמנם, גם אחרי שנמסרו להעתקה - עדיין לא הועתקו בשלמות, וכמשמעות דברי מוהרנ"ת כדלהלן.

סיום כתיבת החלק הראשון של הספר אירע לראשונה רק כמה שנים לאחר מכן. וכך כותב מוהרנ"ת: "כשכתבתי לפניו ספר האל"ף ב"ת הראשון ומפיו יקרא אלי מתוך כתביו ואני כותב על הספר בדיו, ונמשך הדבר זמן רב, כי בתחילה כתבתי לפניו קצת בערך חצי בויגן [=גליון], ואחר כך לא נזדמן פנאי לכתוב לפניו, ונמשך בערך שלושה או ארבעה חדשים,

הסברו של הרב מטשעהרין להדפסת מראי המקומות שלו בסוף הספר שהושמט בהדפסות המאוחרות יותר

שער הספר דכוס פולין שנת עת"ר

גדולי האדמורי"ם ו'שטיבלאך' של חסידויות גדולות ומפורסמות בפולין בין שמות התורמים והמסייעים להוצאת פולין שנת עת"ר

ואז כתבתי לפניו עוד מעט. אחר כך נתבטל הדבר לערך שתי שנים. ופעם אחד קודם חנוכה נתעכבתי בברסלב בערך שלשה שבועות אצלו ואז כתבתי לפניו כל האליף ביי"ת. ואז כתבתי לפניו בכל יום ויום כמה שעות רצופים, עד שנגמר בשלימות, תהילה לאל. והיה כבוד הדבר עליו מאד, אך מאהבת ישראל מסר נפשו על כל דבר שיש בו זכות וטובה להכלל" (חיי מוהר"ן).

אמנם, גם אז עדיין לא גילה רבינו את כל דברי הספר. "כי אצלו ז"ל היו כתובים על דפי קטנים כל הדברים האלה ויותר מזה אפילו כפליים, ומחמת שלא היה רצונו למסור להעולם להעתיק כל דבריו שהיו כתובים אצלו בדרכים כאלה, על כן לא רצה למסור לי כתביו כהווייתם להעתיקן, רק טרח בעצמו ובכבודו וקרא לפני בפיו הקדוש מילה במילה מתוך כתביו הנ"ל."

אם בחלק הראשון היתה העתקת הספר בעל פה, הרי שבחלק השני - מדקדק רבי נתן צבי זצ"ל - רבינו כבר מסר את הכתבים בעצמם לתלמידיו ואחר כך גם למוהרנ"ת, וכפי שמשופר בימי מוהרנ"ת: "קודם ראש השנה (תקס"ט) נתן לאנשי שלומנו להעתיק כמה ניירות מכתבת ידו הקדושה שהיה כתוב בהם הדברים של האלף-בית השני, ואצלו זכרוננו לברכה לא היו הדברים כתובים בסדר האלף-בית, רק כל דבר שהשיג במקום שהשיגו כתבו זה אצל זה, אך ציווה עלינו לסדרם על-פי אלף-בית, ואלו הכתבים לא

בהקדמה זו מוסיף מוהרנ"ת פרט חשוב, והיא שבכתיבת ידו של רבינו הופיעו גם כל מראי-המקומות של כל סעיפי הספר, אך רבינו לא נתן רשות להעתיק אותם אלא הקריא את הדברים כהווייתן ללא שום מראה מקום. וכך כותב מוהרנ"ת בהקדמה: "והנה אצלו זכרוננו לברכה היו כתובים כל הדברים האלה שבספר הזה עם ציון המקומות שהוציא מהם השגות אלו אבל כשהעתקתם מפיו הקדוש לא נתן לי להעתיק כי אם אלו הדברים לבד כהווייתן ולא הודיע מקומם איה, אבל מכותלי דיבוריו הקדושים הבנתי, שיכול כל אדם למצוא איזה מראה-מקום ורמז לאלו הדברים מהיכן הם נובעים, מאיזה מקרא או מאמר רבותינו ז"ל, וקצתם הם מאמרים מפורשים בדברי רבותינו ז"ל כאשר יראה הרואה בעיניו. וכבר יגעו ומצאו כמה אנשים

מסר בתחילה לידי כדרכו תמיד, כי לא הייתי באותו היום אצלו, ונתנם לאנשים אחרים מאנשי-שלומנו ואני קיבלתי מהם, ואחר איזה זמן הוסיף ונתן לי עוד כתבים מכתב ידו הקדושה השייכים להאלף-בית השני, והעתקתים גם כן, וסדרתים על סדר האלף-בית וצירפתים יחד, ושיבח מאד את האלף-בית השני ואמר שכל דבר ודבר מהם הם השגות גבוהות מאד מאד."

מן האמור עולה בבירור, שבאותו כתב יד של החלק השני של הספר היו הדברים כתובים ללא מראי המקומות, שהרי אילו היו כתובים בוודאי היה מוהרנ"ת מעתיקם.

יוצא אם כן שישנם שני חילוקים ברורים בין הספר הראשון והספר השני מצד כתיבתם המקורית:

א. בספר הראשון היה המידות כתובות ערוכות לפי סדר האלף-בית, ואילו בספר השני היו הדברים כתובים לפי סדר זמן השגתה של כל השגה והשגה מאותן השגות. וכלשון מוהרנ"ת בהקדמה: "דע אחי, שספר השני מסר לנו רבינו ז"ל בכתובים ידו הקדושה, ואצלו לא היו כתובים הדברים על סדר האלף-בית, רק כפי סדר ההשגות, כפי מה שהשיג כל דבר ודבר במקומו וזמנו, וציווה עלינו להעתיק הדברים ולסדרם: כל דבר דבר למידה השייכה לזה על-פי סדר האלף-בית".

ב. בספר הראשון היו כתובים כל המראי המקומות שמשם נובעים הדברים, ואילו בספר השני הם לא היו כתובים.

הספר הראשון והספר השני

"גבהן משכל אנושי ונעלמו מעין כל"

למרות שחלוקתו של ספר המידות היא לשניים, גם בחלק הראשון ניתן

להבחין במעין שני חלקים שאכן בלולים יחד, כאשר ללא בקיאות מספיקה במקורות או לפחות היעזרות במראי המקומות הם עשויים להיראות כסוג אחד בלבד ולא היא.

שני ה"חלקים" הללו הם:

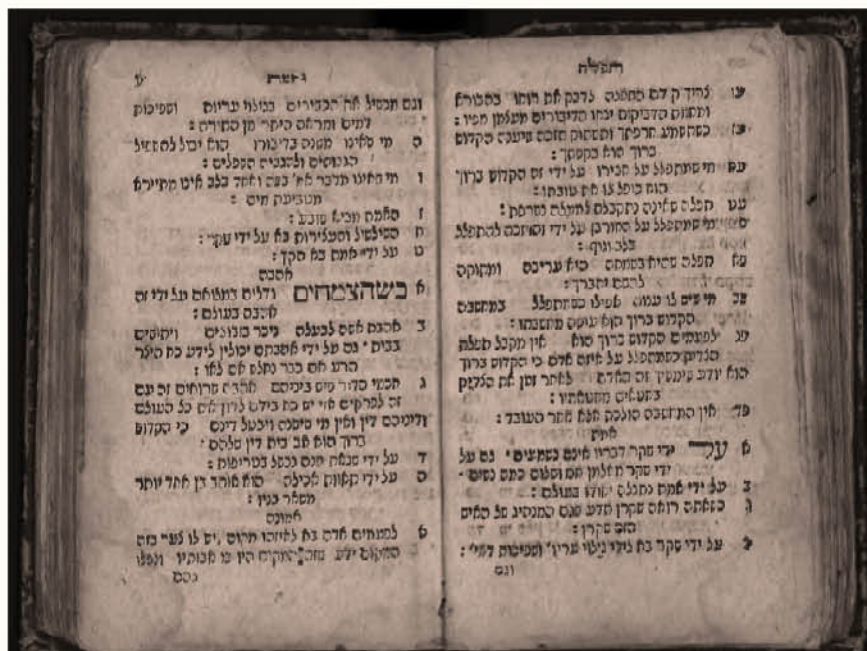
א'. חלק, קטן בכמותו, שהוא בעצם העתקה מלאה ככתבה וכלשונה של דברי הספרים הקדושים כפי שהם, ערוכים ומסודרים לפי "ערכים" ועל פי סדר האלף-בית.

מלאכת ה"ליקוט" הזו מקיפה את כל מרחבי תורה שבכתב ותורה שבעל פה, תנ"ך, משניות, תלמוד בבלי וירושלמי, זוהר הקדוש, ספרי מוסר, ספרי קבלה, ראשונים ואחרונים. ב"חלק" זה של החלק הראשון שבספר מתגלית בקיאותו המבהילה של מאור העולם עוד בילדותו ממש, אשר היא בהחלט פלא גדול ומדהים בכל קנה מידה, גם כלפי גאוני הדורות וענקי התורה המפורסמים ביותר.

וכך מעיד עליו תלמידו הנאמן ומספר ממקצת שבחו:

"והיה מתמיד בלימודו מאד ולמד הרבה מאד "ש"ס" ו"פוסקים" ו"תנ"ך" ו"עין יעקב" ו"ספרי הזהר" ו"תיקונים" וכל "כתבי האר"י", זכרונו לברכה ושאר ספרים הרבה מאד ו"ספרי מוסר" הרבה מאד. ואמר: שכל הספרים קטנים המדברים ממוסר כולם היו בבית אביו. ולמד מכולם. גם למד הרבה "ראשית חכמה" ואמר בפירושו: שלמד את ספר "ראשית חכמה" פעמים אין מספר.

"וגודל בקיאותו בכל הספרים כפי מה שראינו בעינינו קצת היה בלי שיעור, ובפרט בספרי תנ"ך ו"עין יעקב" וכל כתבי האר"י וספרי הזהר ותיקונים לא נמצא דוגמתו בעולם. כי כל התורה כולה היתה מוכנת לפניו ושגור בפיו כשולחן הערוך ממש, כדבר המונח לפני האדם לפני עיניו שיכול לקח לעצמו מה שירצה, כן ממש היו כל הספרים הקדושים מוכנים לפני עיני שכלו הקדוש בכל עת שרצה. וקצת מזה יכולים לראות ולהבין בספריו הקדושים" (שבחי הר"ן ד).

'ספר המידות' דפוס ראשון - בסוף ערך 'תפילה' הערך האחרון שבחלק הראשון, מיד מתחיל שוב הערך 'אמת' של חלק ב'

ב. "חלק" גדול בהרבה שאינו מפורש כלל באותם פסוקים או מאמרי חז"ל שנחשבים למקורותיהם, "ולולא הרב אשר האיר עינינו בדברים אלו - לא היה בא על לב המעיין להוציא דברים אלו מתוך ספרי הקודש, אך אחר אשר גילה לעינינו דברים אלו, יוכל המשכיל אשר לבו שלם בספרי קודש, בספרי תנ"ך ואגדות רבותינו ז"ל, ושאר מפרשים להבין ולהשיג מקור הדברים" (הקדמת הספר). (דוגמה לכך הם הדברים בחלק הראשון בערך "אמונה" סעיף ט: "מי שנאבד אמונתו ממנו ילך על קברי ישראל ויספר החסידים שעשה לו הקב"ה", שהרב מטשעהרין "מצא" את מקור הדברים בפסוק (תהילים פ"ח י"ב): "היסופר בקבר חסדך אמונתך באבדון". הרי ברור שאף אדם אחר לא היה מסוגל ולא היה רשאי "ללמוד" מפסוק זה את אותה השגה ואותה עצה שרבינו זכה "למצוא" בה).

אך הדברים המובאים בחלק השני, "הם ענייני השגות גבוהות ונוראות, אשר השיג המחבר, זכר צדיק לברכה, בימי גדלותו, וכל הדברים האלה גבוה משכל האנושי ונעלמו מעין כל". גם אם אכן ניתן למצוא גם לחלק מהשגות אלו סימוכין במקראות או במאמרי חז"ל, וכפי שהרב מטשעהרין אכן "גליא לדעא ונפיל נהורא" - הרי זה רק משום שכמו שאר כל השגותיו הנוראות של רבינו נסמכים הם "על איזה מקרא או מאמר חז"ל ברמז נפלא ונעלה מאד כדרכו הנפלא", כשהכוונה היא כמובן לשיחתו של רבינו בה הזכיר את דברי חז"ל "קרא אסמכתא בעלמא הוא", "שסומך התורה על המקרא כמו שסומכין על איזה דבר שבוודאי הסומך גדול מן הנסמך, כן התורה שלו גבוה מאד, עד שאינה יכולה להתלבש כי אם דרך אסמכתא בעלמא, והבן". גם אם ההשגות המובאות בספר המידות בכלל הם לרוב קצרות ומתומצות, הרי "יש כמה וכמה עניינים המבוארים כאן בלי שום טעם וראייה, ובתוך

החיבור הגדול של דרושים מבואר שם עניין שלם ודרוש נפלא ונורא על עניין זה באריכות גדול, וזה תמצא בכמה מקומות. כמו כן ילמד סתום מן המפורש, כי גם במקום אשר לא באר העניין בפירושו, גם שם השיגה ידו הגדולה השגה שלימה על זה, אך לא רצה לבאר כל העניין מטעם הכמוס אתו" (ענין זה יתבאר אי"ה ביתר הרחבה במאמר הבא).

שער הספר דפוס תקפ"א

חשיבות הלימוד בספר הקדוש "הזהיר מאוד לעסוק בזה הספר ולשאתו תמיד"

ספר המידות היה חשוב בעיני רבינו עד למאוד, וכמובן מכמה וכמה לשונות של מוהרנ"ת, רבינו חפץ מאד שילמדו ויהגו בספר הזה "תמיד".

מוהרנ"ת גם מודיע ומספר שכוונתו המקורית של רבינו היתה שהספר יודפס בפורמט קטן, כדי שיוכלו להגות בו בכל עת: "וחל עלינו להודיע לגלות אזני אנשי שלומינו אשר כבוד רבינו אור הנעלם, זכר צדיק וקדוש לברכה, הזהיר מאוד לעסוק בזה הספר, ושלא

ימוש מפינו כי הוא חיינו, וכתבו בעצמו בכרך קטן מאוד, ואמר שכוונתו, כדי שיוכל כל אחד לשאתו אצלו תמיד, כי המידות הם יסוד כל התורה כולה, ובזה יזכה נער את אורחו..."

את עוצם חביבות וחשיבות הספר הקדוש הזה בעיני רבינו הקדוש ניתן ללמוד מהתבטאותו המופלאה אודותיו. היה זה בעת שערך רבינו את נסיעתו הנעלמת לנאוורייטש, כאשר רבי נפתלי מלווה את רבינו על העגלה, ראה רבינו את הספר באמתחתו של רבי נפתלי, היה זה אחת ה"העתקות" של הספר, ואז ענה ואמר לו ברגש גדול: "מיין ליבער הרציקער חבר, מיין ליבער גיטרייער חבר, האט דאס האט מיך גימאכט פאר איין יהודי!" (=חברי, לבני, אהובי, חברי האהוב והמסור, הספר הזה, זה מה שעשה אותי ליהודי!).

השתלשלות ההדפסה

הפעם הראשונה שבה עלה הספר על מכשש הדפוס היה תיקף אחרי הסתלקות רבינו בח"י תשרי תקע"א. בכל ימות החורף של אותה שנה, היה מוהרנ"ת עסוק וטרוד ראשו ורובו בענין הדפסת הספרים. מוהרנ"ת שדאב וכאב את הסתלקותו של רבינו בצורה שאינה ניתנת לתיאור כלל וכלל וכפי שהדבר בא לידי ביטוי בתפילתו-קינתו הנוראה בליקוטי תפילות חלק שני תפילה ל"ג, התחזק באותה תקופה מאד כי הדבר החשוב והנחוץ ביותר להשאתו של אור ודעת רבינו בעולם היא הדפסת ספריו של רבינו ובעיקר אלו שעדיין לא ראו עדיין את אור הדפוס.

באותם ימים היה עיקר עיסוקו של מוהרנ"ת בסידור החלק השני של הליקוטי מוהר"ן, מוהרנ"ת כיתת אז רגליו תוך יגיעות וטרחות מרובות בין קיבוצי אנ"ש על מנת לאסוף כספים עבור ההדפסה. לאחר כל היגיעות

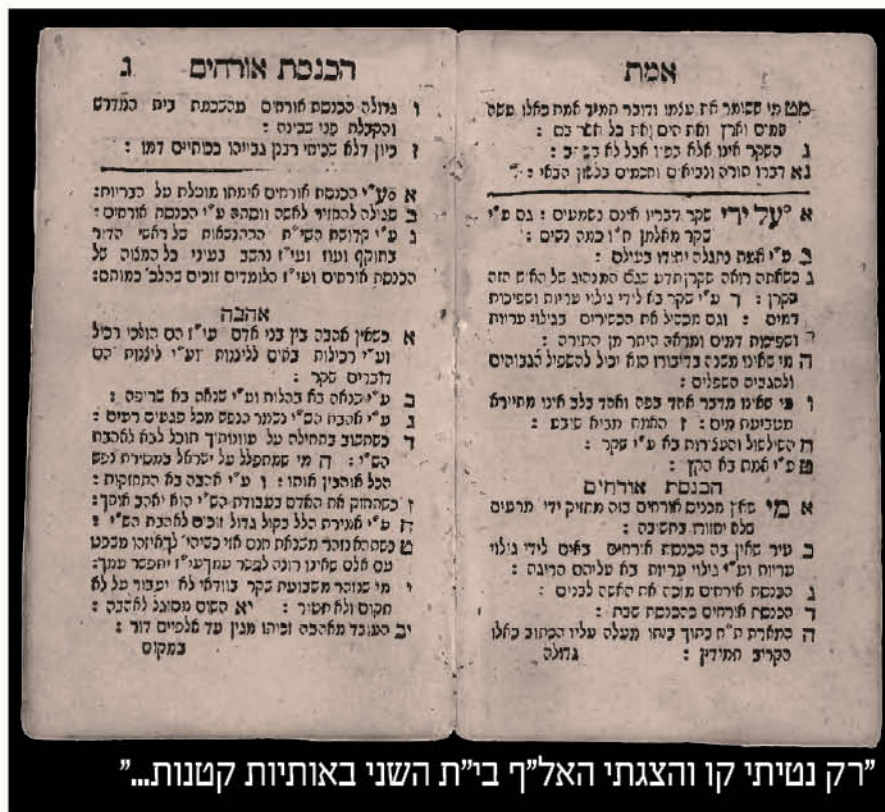
שבין החלק הראשון לשני, דבר שלכאורה היה מצדיק את החלוקה הברורה לשניים, הוא קובע שראוי ונכון ששניהם יודפסו משולבים יחד: "כי האף אומנם חלוקים הם בכמה חילוקים... אף-על-פי-כן אין להרחיקם זה מזה, כי מאחר ששניהם כאחד טובים, ושניהם מדברים ממהות המידות, מעלתם ופחיתותם, בוודאי ראוי להציג ביחד כל הדברים המדברים ממידה אחת... אף על פי שההשגות של האלף בית השני שגבו ועצמו מאוד מאוד מן הראשון, אף-על-פי-כן פנימיות כוונתם אחד ושניהם לדבר אחד נתכוונו".

כעבור עשר שנים, בשנת תקפ"א הדפיס מוהרנ"ת בפעם השנייה את הספר, אז גם הוסיף הקדמה נוספת מלבד שני ההקדמות שבדפוס הראשון, הקדמה זו היא ההקדמה שנמצאת בין שני ההקדמות שבידינו כיום והיא יחסית ארוכה.

בהקדמה זו גם מציין מוהרנ"ת את התיקון של העיוות הנזכר לעיל, ושם הוא מסביר כיצד הוא תיקן קלקול זה בהדפסה השנייה תוך כדי שנשמרת החלוקה בין שני הספרים.

"על כן אמרתי להציג הכל כסדר... רק נטיתי קו בין הדברים של האל"ף בי"ת הראשון ובין ההשגות של האל"ף בי"ת השני, והצגתי האל"ף בי"ת השני באותיות קטנות, למען ידע הקורא ויבדיל בינו ובין האל"ף בי"ת הראשון, כי כבר גיליתי ששמעתי מפיו הקדוש, שדבריו האחרונים שבאל"ף בית השני גברו וגבהו מאוד מאוד מהראשונים, על כן גבול שמתי ביניהם להבחין ולידע".

הדפסה זו נדפסה בדפוס שיסר והקים מוהרנ"ת בביתו להדפסת ספרי רבינו, כאשר סידור הספרים להדפסה נעשה תחת פיקוחו של מוהרנ"ת וניתן היה

"רק נטיתי קו והצגתי האל"ף בי"ת השני באותיות קטנות..."

הללו (הראויים כמובן ליריעה רחבה בפני עצמה), בקיץ של אותה שנה, כאשר הכין את אותו חלק של ליקוטי מוהר"ן לדפוס, צירף להדפסה גם את ספר המידות, וגם את הספר 'קיצור ליקוטי מוהר"ן'. בשער הספר ראה מוהרנ"ת לנכון לציין ולחקוק עלי גליון את אבלותו ויגונו הגדול על הסתלקותו של "פאר ראשינו, גאון עוזינו, מחמד עינינו, מה נדבר, המקום ינחם אותנו בקרוב...".

כפי שמתאר רבי נתן בהקדמה לספר המידות, באותה הדפסה שהיתה "שלא בפניו" "עיוות המדפיס" בכך שבמקום לצרף את הערכים שבשני החלקים יחד, הוא הדפיס קודם, כחטיבה שלימה בפני עצמה, את כל אותיות החלק הראשון מ'אמת' ועד 'תפילה', ולאחריה, כחטיבה שניה ונפרדת, את כל הערכים שבחלק השני (ע"ן בתצלום המצורף). כל זה היה למורת רוחו של מוהרנ"ת.

למרות שמוהרנ"ת חוזר ומזכיר כמה וכמה פעמים את ההבדל העצום

בצילום זה ניתן לראות מספר מראי מקומות שכתב מוהרנ"ת בערך 'דרך' כשהם מודפסים יחד עם ה'מידות' עצמם

לו לעקוב מקרוב אחר סדר הדברים ולתקן את התיקונים הנדרשים. מעניין לציין כי הדפסה זו של 'ספר המידות', ספר שהינו כאמור "קטן הכמות" יחסית, נעשתה כביכול אגב אורחא כאשר הסיבה ה"טבעית" לכך היתה מחסור בנייר שעיקב את הדפסתם של הספרים הגדולים יותר. שנדרשו למענם ניירות רבים יותר. כך מתאר זאת מוהרנ"ת: "ואחר פסח, נתעכבה הדפוס כמה וכמה שבועות עד סמוך לראש חדש מנחם אב שלא היה לי נייר על ההדפסה, ובכל אותו העת הייתי נכסף ומשתוקק מאד לדלג על ההרים ולבוא לארץ ישראל, אחר כך עזרני השם יתברך ונתן לי עצה שבעת שעמדה הדפוס ולא יכולתי להדפיס ספרים הגדולים שהתחלתי להדפיס,

שאו אדפיס לעת עתה על נייר אחד ספר האלף-בית', ובני שיחיה נתן מצותיו על זה והתחלנו להדפיסם".

מראי-מקומות מוהרנ"ת

אחד הדברים היותר מחודשים שבהדפסה זו של שנת תקפ"א, היא הדפסתם של למעלה ממאה מראי-מקומות אותם כתב מוהרנ"ת בעצמו. בהקדמה המיוחדת להוצאה זו, מתאר מוהרנ"ת את "חלוקת העצה" שהיתה לו בענין הדפסתם של מראי-מקומות אלו ומה שהביא אותו בסופו של דבר להכריע בכל זאת להוציאם לאור. "כעת, בעת עסקינו להדפיסו שנית", הוא כותב, "העולה על רוחי היה לבלי להעתיק מאלו הרמזים והמראה מקומות לא דבר ולא חצי דבר מכמה

טעמים, וגם מחמת שעדיין לא יצאנו ידי חובתינו למצוא רמזי כל הדברים. אך אחרי שובי נחמתי, כי אטו מאן דלא יכיל למעבד כולא מצווה וכו'... על כן נמלכתי להציג כמה רמזים אצל כמה דברים".

מוהרנ"ת הוסיף את מראי-המקומות בתוך הספר עצמו, כאשר מראה-המקום מופיע בצמוד לאותה מידה שעליה היא נסובה, בתוך סוגריים. מראי מקומות אלו, נבלעו במהלך השנים לתוך הדפוסים הנוספים של מראי-המקומות החדשים שנדפסו אחר כך, ורק לאחר שנים מרובות, בהדפסות האחרונות, ציינו את אותם מראי-מקומות שמקורם ממוהרנ"ת (הרחבה נוספת בענין זה אי"ה במאמר הבא).

מראה המקום על הסעיף בספר המידות את 'אכילה' בכתב ידו של רבי נחמן ברבי שניא בן מוהרנ"ת

מראי מקומות מהרב מטשעהרין

המהדורה הבאה של הספר ראתה אור בשנת תרל"ד ע"י הרב מטשעהרין שהדפיס את הספר במהדורה חדשה כשהוא מוסיף לראשונה עוד מאות מראי מקומות למאות 'מידות' נוספות בספר שלהם לא זכינו למראי-מקומות ממוהרנ"ת.

הרב מטשעהרין לא אבה להדפיס את מראי-המקומות אותם הוסיף על גבי אותו דף עצמו שבו מודפסים ה'מידות' עצמם. כשטעמו ונימוקו לכך, כפי שהוא מסביר בהקדמתו לאותה הוצאה, היא היותם של כל מראי-מקומות אלו לא וודאיים והחלטיים אלא "בדרך אפשר" כך שאי אפשר לקבוע בהם מסמרות, עובדה זו, הוא מסביר שם, מונעת אותו לקבועם בדפוס באותו דף יחד עם ה'מידות' עצמם. הוא הדפיס אותם אפוא בסוף הספר ושם חילקם לשתי חלקים. בתחילה כל מראי-המקומות של החלק הראשון, ולאחריהם מראי-מקומות של החלק השני.

זהירות מופלגת זו, אנו מוצאים בדברי הרב מטשעהרין גם בהקדמתו לספרו 'פרפראות לחכמה', שם הוא כותב את אותם דברים ביחס לכל הפירושים האפשריים על דברי רבינו בתורות ה'ליקוטי מוהר"ן', שהמחשבה שהם אכן מכוונים לעצם כוונתו של רבינו באותה תורה, הרי "זה דבר זר ומופלג מאוג בתכלית הזרות, שאין להעלותו על הדעת כלל". בכך הוא גם תולה שם את הטעם והסיבה להימנעותם של תלמידי רבינו להעלות על הכתב את פירושיהם לתורותיו של רבינו.

לאחר שחסידי ברסלב בפולין הדפיסו את מראי-המקומות של הרב מטשעהרין בתוך הספר עצמו, וכאותה מתכונת של הדפוסים אותם אנחנו

מכירים, הושמטו דברים אלו מהקדמתו של הרב מטשעהרין.

מראי מקומות מרבי צדוק הכהן מלובלין

בשנת תרס"ח, בעת שהתכוננו אנ"ש בפולין להדפיס בהדפסה חדשה את ספר המידות עם מראי-המקומות של הרב מטשעהרין, התגלגל לידיהם ספר יקר ערך. שמונה שנים קודם לכן הסתלק הגאון הקדוש רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל, והשאיר אחריו את כל ספרי רבינו שהיו ברשותו מלאים בהערות וביאורים.

בין הספרים, היה גם 'ספר המידות' שהיה מעוטר מכל צדדיו במראי-מקומות רבים שכתב אותו גאון-עולם זצ"ל על הספר. בהשגחה פרטית מופלאה התגלגל ספר זה לידיהם של אנ"ש בפולין בדיוק באותה עת בה עמדו להדפיס את הספר.

השמועה שהתגלגלה בקרב כל אנ"ש בפולין וברוסיה - עוררה התלהבות

שקשה לתאר. אנ"ש שבאותה תקופה היו נתונים בעיצומו של להט עצום לקירוב נפשות לאורו של רבינו הקדוש כשהם רואים בכך ברכה מרובה, לא ידעו את נפשם מהתפעלות ושמחה על הרמת קרנו של רבינו בהיקף שלא נודע עד כה שבוודאי ייגרם מכך שיתפרסם בעולם שאון וקדוש כל כך נערץ כמו רבי צדוק הכהן מלובלין נטה את ידו לברר מקחו של צדיק ולגלות טפח מעומק נפלאות השגותיו של רבינו הקדוש כפי שהדברים מאירים ומתנוצצים כאשר מתבוננים בהם לאור אותם מראי-מקומות נפלאים.

שמועה זו עשתה לה כנפיים והגיעה עד לארץ ישראל כשהיא מעוררת את רצון אנ"ש דשם להדפיס את הספר בארץ הקודש. ביותר השתוקק לכך הגאון הקדוש רבי אברהם ברבי נחמן זי"ע, שמהיר לכתוב על כך לשומעי לקחו מפולין:

"...כאשר שמעתי בזה החורף שנמצא מהרב הקדוש וכו', ר' צדוק הכהן זצ"ל,

חתימות ידיהם של אנשים נוספים על גבי ספר המידות שהודפס בבית מוהרנ"ת בשנת תקפ"א, ספר שהגיע לבסוף לרשותו של רבי נחמן בן רבי שכנא בן מוהרנ"ת

מראי מקומות חדשים מרבי נחמן ברבי שכנא נכד מוהרנ"ת

מלבד אלו הנודעים והמפורסמים אשר יגעו וטרחו למצוא מראי מקומות לספר המידות, היו עוד מאנשי שלומינו שעסקו בכך, אם כי שמותיהם של אלו לא התפרסמו כשמותיהם של האחרים המוזכרים לעיל.

אחד מאלו היה נכדו של מוהרנ"ת, בן לבנו רבי נחמן ברבי שכנא. רבי נחמן זה שהיה ברשותו ספר המידות מאותו דפוס שהודפס בבית מוהרנ"ת בשנת תקפ"א, רשם בצידו הספר עצמו עשרות רבות של מראי מקומות. (בספר זה ניתן לראות עוד חתימות כתב ידהם של אנשים נוספים שספר זה השתייך אליהם עד שעבר לידי של ר' נחמן בר' שכנא).

בדברים אלו יש גם משום חידוש חדש בבית המדרש, מכיוון שלא בכל המקומות דבריו שווים עם מראי-המקומות האחרים אותם כתבו הגה"ק מטשעהרין והגה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין.

נציג דוגמא אחת למראה-מקום "חדש". בערך 'אכילה', חלק שני, באות ג', כותב רבינו: "על ידי ברכת המזון נתוודע השי"ת בעולם". ר' נחמן בר' שכנא מציין, באופן בלעדי, את הפסוק "ואכלתם אכול ושבעו והללתם את שם ה' ולא יבושו עמי לעולם".

במאמר הנא אי"ה נוסיף ונגלה עוד שני כתבי-ידי מחסידים נוספים אחרים שעסקו בחיפוש ומציאת מראי מקומות לספר המידות, נרחיב בדרך צורת הלימוד של הרב מטשעהרין והקשר שלה לסדר הגילוי של מראי-המקומות, נפרט את החילוקים שבין כל הכתבים ומראי-המקומות הידועים עד כמה שידינו משגת, וכן ננסה להוסיף ולשפוך אור על נרטים נוספים הנוגעים לספר ולהדפסתו.

כן מראי-מקומות על ספר המידות. מי האמין לשמועתינו שבתוקף הסתרה שבתוך הסתרה שבמדינותינו יתקרבו לאדמו"ר הק' זצוק"ל נפשות יקרות בפולין, לומדים ומופלגי תורה, יראי ה', ועוסקים בהדעת הק' של רבינו זצ"ל, ומפיצים מעיינותיו חוצה בלי עזרת אנ"ש הישנים...".

אחד מהגילויים המעניינים הנוספים שבהדפסה זו, היא שמות התורמים והמסייעים בהדפסה זו. אחרי עיון ברשימה המודפסת בסוף הספר אנו מגלים כי כמה וכמה מגדולי האדמו"רים בפולין, כמו כמה וכמה "שטיבלאך" ו"בתי חסידים" של חסידויות גדולות ומפורסמות ברחבי אותה ארץ, תרמו וסייעו בהוצאה זו.

ביניהם:

האדמו"ר ר' אלעזר מרדכי יוסף ליינער מראדזין (האדמו"ר הרביעי לבית ראדזין)

האדמו"ר ר' אברהם יהושע העשיל מביאלה (לובלין) (אחד מארבעת בניו של האדמו"ר הראשון מביאלה)

הרה"צ ר' אברהם עוזר יוסף מראקוב מצאצאי היהודי הקדוש ורב בראקוב.

ו"בתי חסידים" כדלהלן:

בעיירה איזביצ'ע תרמו: בית החסידים דקאזמיר, בית החסידים דראדזין, ובית החסידים דטריסק. בעיירה בייאלע תרמו: בית החסידים דגור, בית החסידים דסאקאלוב, והרב נח שחור זצ"ל חותנו של האימרי אמת' ורב בביאלע.

בעיירה טאמשוב מוזכרים גם בתי החסידים של בעלז, ועוד בתי חסידים ממספר חסידויות נוספות.

(אי"ה במאמר הבא נשלים לפענח את כל שמות האנשים ובתי החסידים שתרמו להוצאת ספר המידות בפולין).

חיבור קטן על ספר המידות מרבינו ז"ל, כיסופי ותשוקתי חזק ואמיץ שיהיה נדפס פה בירושלים. וגם כי אגודת אנ"ש דפה שנתקיים בהם המאמר חז"ל הנזכר בליקוטי תניינא סימן ע"א 'נועם' - אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל המנעזים זה לזה בהלכה, כוספים ומתגעגעים להדפסה הזו".

בסופו של דבר הודפס הספר בפולין בשנת תע"ר, כשעליו חונים מראי-המקומות של רבי צדוק יחד עם מראי-המקומות של הרב מטשעהרין. באותם מקומות שמראי-המקומות של רבי צדוק לא היו זהים למראי-המקומות של הרב מטשעהרין, הם הודפסו תחת שמו, ואילו במקומות שבהם השתוו השניים ציינו זאת בסימון כוכבית על-יד מראה-המקום של הרב מטשעהרין. מסיבה זו התקבל בטעות הרושם שכמות מראי-המקומות של רבי צדוק אינה כה גדולה, אך כאמור: רק מפאת השתוותם למראי-המקומות של הרב מטשעהרין ברוב המקומות, לא היה מודגש שאלו הם מראי-מקומות אותם מצא רבי צדוק הכהן מלובלין ברוב גאונותו בכוחות עצמו (בחלק מהדפוסים החדשים של היום ישנה הדגשה יותר ברורה).

הדים להדפסה זו ולהתלהבות העצומה שעוררה כאמור בקרב אנ"ש, נמצא במכתבו של ר' אלטר טעפליקער, בה הוא מביע את גודל שמחתו על הדפסה זו ועל הגילוי החדש של אורו הנשגב של הצדיק הזורח בתוך ההסתרה:

"גם יידע כבודו, אשר בשבוע העבר קבלתי על ידי הפאסט מלובלין, ספר המידות שנדפס שם מחדש בהידור ויופי גדול עם המראי-מקומות של הרב הקדוש מטשעהרין זצ"ל על הדף, גם הדפיסו על הדף עוד מראי-מקומות מהרה"ק שר התורה וכו' הרב צדוק הכהן זצ"ל מלובלין, שהוא חיבר גם

שבע ימים

מעיינות ותהומות יוצאים ממקור החכמה של הנחל הנובע
להזריח באור חדש את ימי הסגולה המיוחדים של החודש והמועד

עשרה בטבת הילולת רבי נתן

הלבנה הנצחית

הכלי היחיד להמשכת אורו
של מי שבכל רגע ורגע נהיה חדש ואחר!

/// מאמר ראשון בסדרה

צדיקי אותו דור, צדיקים המשתייכים לדרך החסידות כמובן, קבע מושג חדש לגמרי בעולם החסידות: קבוצה חסידית שממשיכה את דרכה ללא אדמו"ר חי העומד בראשה! רבינו הקדוש הסתלק למרומיו כשלמעשה הוא מותיר אחריו עדה שלימה של חסידים מקושרים בכל לב ונפש שברגע אחד הפכו לכאורה לצאן ללא רועה וליתומים ואין אב, ורבי נתן, התלמיד הגדול והמשמש הגדול והסופר הגדול והעורך והמסדר הגדול והמוציא-לפועל הגדול והמוסמך הגדול והמחדש הגדול, השופר הגדול, נושא הלפיד ונושא הדגל, הבריח התיכון והרוח החיה, מי שללא כל ספק מסוגל היה ורשאי היה להתיישב על כסאו ו"למלאות את מקומו" של רבינו, "לחבוש את הכובע", את ה"שטריימל", של רבינו, ולהתעטר בתואר "הרבי מברסלב" על כל המשתמע מכך – התעקש בכל תוקף ובכל עוז לזעוק בכל פה ולכל אוזן: "אני לא הרבי!", "אני לא הרבי!". רבי יש רק אחד "והוא רבינו, הוא מורינו, בעולם הזה ובעולם הבא, לנצח!" (עלים לתרופה שמ"ח). ואילו מי שבא אחריו, כל מי שיבוא אחריו, הוא תלמיד ואך ורק תלמיד. רבי נתן הוא התלמיד החסידי היחיד שהיה תלמיד ונשאר "תלמיד".

גם מי שלא זכה מימיו להשיב את נפשו ולו בטיפת-חיים אחת מן המעיינות המתגברים של חידושי המופלאים של רבי נתן שאין דומה להם, גם מי שעניו לא שזפו מעולם אף לא דרוש או ביאור אחד ב'ליקוטי הלכות', השתפכות-נפש אחת ב'ליקוטי תפילות', תיאור חי אחד ב'ימי מוהרנ"ת' או גחלת יוקדת אחת מכבשן האש של 'עלים לתרופה', גם מי שלאזניו לא הגיע מעולם אף לא "דיבור" אחד משמו של אורי-עולם זה – מכיר ללא כל ספק את החידוש הגדול והמפורסם והמהפכני ביותר של רבי נתן. עצם הדבר שהוא נקרא בפי כל 'רבי נתן' ללא כל תואר מקדים או כינוי חילופי אחר כבר מכריז ללא כל מילה אחת נוספת על כל אותו חידוש.

זהו חידוש שאין לו אח ורע בתולדות החסידות מאז היווסדה ועד ימינו אנו. אין זה חידוש "רעיוני" או "תורני" בתחום "האמונות והדעות" אלא חידוש השייך למישור שאם נבקש לננות אותו במטבעות-הלשון החביבות על רבי נתן – הרי זה חידוש הנוגע לכל עניין ה"השארה" וה"נצחיות" של אורו של רבינו הקדוש לדורות עולם. רבי נתן, בשונה מכל מה שמקובל היה בחצרותיהם של כל שאר

"הוא הקטן, הוא בקטנותו מתחילתו ועד סופו!" (לשון חז"ל מגילה דף י"א). הוא נשאר תלמיד נצחי והשאיר את רבו לרבי נצחי.

מה פשרה של ההחלטה הזו, של ההכרעה הזו?

מחירה הכבד מנשוא של ההחלטה להישאר בגדר 'תלמיד'

ואין זו סתם החלטה של מה-בכך. עוד איזשהו גילוי אופייני של הצטנעות לפני משורת הדין או בריחה שקטה מן הגדולה, בריחה מאור הזרקורים אל אחורי הקלעים, מאותו סוג שכמוהו ניתן למצוא ללא קושי בקרב רבים וטובים אחרים ושכל מקרה היא לא מותירה אחריה רושם וחותר כביר כלשהו ובוודאי לא מזעזעת מוסדות תבל ומהפכת סדרי בראשית. זו לא היתה החלטה כזאת. במקרה של רבי נתן זו היתה החלטה שבגללה הוא שילם, ולכאורה שילם העולם כולו ושילמה ההיסטוריה כולה, מחיר יקר וכבד מאין כמוהו.

הרי אין לנו ספק שאותה מחלוקת מרה ומתמשכת שבה "רדפו את מוהרנ"ט ברציחה כזאת אשר לא נשמע מעולם" (ימי התלאות ל"ג), "כי בכל מיני מסירות מסרוהו, ובכל מיני חירופים וקללות בפניו ובפני עיניו חרפוהו וקללוהו, בתפיסה תפסוהו ומביתו גרשוהו, וגם רצו והשתדלו להרגו ולהמתו, אותו ואת כל אשר הכיר אמיתתו, כנודע ומפורסם מהאגרות שנשלח מהצורך להשמידם ולהרגם ולאבדם" (כוכבי אור, חכמה ובינה ל"ט); אין לנו ספק כי המציאות שנוצרה בעקבותיה של אותה מחלוקת, ההתרחקות מרבי נתן ומכל מה שהיה בידו לתת ולחולל, גרמה נזק בל ישוער לכל עם ישראל כולו, "כי היה משיב כל ישראל בתשובה אם לא היו נתרחקים מאתו ומדיבוריו הנוראים" (שם, אנשי מוהר"ן ט"ז). "כי בחינת ייחושע, בחינת התלמיד של הצדיק האמת, כל עסקו וכל תחבולותיו לפרסם ולהגדיל שמו הקדוש והנורא של הצדיק הוזה בעולם, שאם זה הצדיק היה נתגלה בעולם וכל העולם היו מקורבים אליו באמת - היה העולם כבר מתוקן, כי זה הצדיק יש לו כח להחזיר כל העולם למוטב אם לא היו מעלימין ומסתירין אותו"

(ליקוטי הלכות שבת ה' ט"ז-י'). ואכן, כפי שהתבטא רבי נתן עצמו אודות מחלוקת זו: "היא דחתה את הגאולה בעוד מאה שנה מאותו תאריך שבו היא היתה אמורה להתרחש" (ימי התלאות ט"ז), והרי "עינינו רואות את החורבן העצום והנשגב בגשמיות וברוחניות שנצמח באלה המאה שנים" (שם), ההשכלה והחילון וההתבוללות, הפוגרומים, שני מלחמות העולם והשוואה האיומה, ותוסיפו לרשימה גם את שלטון הערב-רב בפלטרין של מלך ואת מאגר הזוהמה והטינופת הבינלאומית שמרצדת מעל גבי אינספור מסכים דיגיטליים בכל הצבעים והצורות שבעולם ומפילה בכל רגע שחולף חללים חדשים לאלפים ולרבבות.

והנה, כפי הידוע בקרב אנשי-שלומנו, יכל רבי נתן לחסוך את כל אותה מחלוקת מחריבת-עולם לו רק היה נוהג כפי שנהגו תלמידי כל שאר צדיקי אותו דור וכמוהם מתיישב גם הוא כממלא-מקום על כסאו של רבו ומתהדר כיושר-חוקי בתוארו. אותו חולק ידוע שמרר את חייו של רבי נתן ורדף אותו עד חורמה התנה את הפסקת כל הרדיפה הנוראה הזו בכך שרבי נתן ייאות לקבל על עצמו באופן רשמי את תפקיד ה'אדמו"ר' ולהנהיג את עדת חסידי ברסלב כפי שכל 'רבי' של כל חצר חסידית אחרת מנהיג את קהל עדתו. אז אם למרות ועל אף כל זאת לא הסכים רבי נתן בשום פנים ואופן ל"תנאי" הזה, למרות ועל אף המשכה והתעצמותה של כל אותה מחלוקת שבמישרין הרחיקה את רוב רובו של העולם מרבי נתן וממילא מכל אורו ותורתו ודרכו של רבינו ובעקיפין הביאה בעקבותיה את כל האסונות הגשמיים והרוחניים שבעטייה של אותה התרחקות - הרי שרק הכרח גמור ונחרץ, הכרח שאין ממנו כל מנוס, יכל להוביל את רבי נתן להחלטה הרת-גורל זו.

מהו ההכרח הזה?

ההסברים המקובלים לתופעה מתמיתה זו לא עומדים בפני הביקורת

בדרך כלל רגילים להסביר את העובדה הזו של אי הסכמתו של רבי נתן להתמנות ל'רבי' - בשילוב המושלם של מידת הענווה המיוחדת שלו מחד גיסא יחד עם הכרתו היוצאת מן הכלל בגדולתו של רבו מאידך גיסא. אך ההסבר הזה, אף שיש בו הרבה מן היופי והאמת, הריהו בסופו של

של התנשאות ורבנות, הרי קל-וחומר בן-בנו של קל-וחומר שרבי נתן, אותו תלמיד ש"נאכל ונתהפך למהות רבו ממש כביכול" (כוכבי אור, חכמה ובינה ל"ט), למהותו של אותו רב ש"התפאר עצמו בעוצם מעלתו במידת ענווה בתכלית הביטול לגמרי, שהוא עניו בתכלית העניויות" (שבחי הר"ן כ"ב-כ"ג), "ואמר: אני עניו מכל המפורסמים... ואף-על-פי שהיה רבן של כל ישראל, אף-על-פי-כן היה מחזיק את עצמו לאין ואפס יותר מכולם" (חיי מוהר"ן רס"ט), ושאותו רב עצמו אכן "הפליג בשבח מעלת הרב רבי נתן שהוא שפל-ברך כל כך עד אשר הוא בעיני עצמו כעפר וטיט ממש" (חיי מוהר"ן של"ח) - ודאי וודאי שהיה לאל ידו להשית על ראשו את כל אותה עטרת זהב גדולה של מנהיגות ו'אדמורו'ת' ולהיות ללא כל פקפוק ודופי ל'רבי' שפאר והדר ניתן לשמו וצהלה ורינה לזכר מלכותו ממזרח שמש עד מבואו מבלי שהדבר יפגום כחוט השערה בענוותנותו המוחלטת ובלי שהדבר יעמוד בסתירה כלשהי לרוממות הכרתו והרגשתו ואמונתו העצומה לאין שיעור בגדולתו האינסופית של רבו!

מה אם-כן מסתתר מאחורי אותה עקשנות בלתי מתפשרת לנהוג אחרת מכל הסביבה החסידית הקרובה והרחוקה ובשום פנים ואופן לא להסכים להיפך ל'רבי' למרות כל אותו מחיר כבד מנשוא שההתעקשות הזאת תתבע לכאורה?

המפתח לפענוח חידת ה'תלמיד': הגדרת השונה והמיוחד אשר ב'רב'

כאן עלינו לשאת עיניים עורגות ותוהות לעניין העמוק והמופלא ביותר שמייחד את רבינו באופן המובהק ביותר מכל צדיקי עולם שהיו ושיהיו. את מפתח הזהב לפענוח חידת התנהגותו ה"ציבורית" השונה והמיוחדת של התלמיד - יהיה בידנו לאתר רק אם נתאמץ להתחקות אחרי עקבותיו הלא-נודעים של מי שבבואתו משתקפת בו כולה לחלוטין, אם נצליח להביא לידי ביטוי את השונה והמיוחד אשר ברב.

שרבינו הקדוש, אור האורות, "ראש כל הצדיקים" (לשון אבר"ן כוכבי אור, חכמה ובינה ט"ו ועוד), נשמת משה-משיח אשר לא קם ולא יקום כמוהו, עלה ונתעלה ורם ונישא לעילא ולעילא מכל בחירי צדיקייא בכל תחום ועניין ובכל מידה ומידה מאל"ף ועד תי"ו, "בתכלית השלימות שאין שלימות אחריו" - זהו שמנונית החלב וצופן הדבש שניתן לרדות אותו מלוא חופניים כמעט מכל שיחה ושיחה ב'חיי מוהר"ן' ומכל סעיף וסעיף ב'ביאור הליקוטים'. בעצם, כל צורת המבנה של הסיפור הפלאי ביותר של רבינו ושיא פסגת כל השגותיו

דבר חלקי ושטחי ביותר ואינו יכול לעמוד בפני הביקורת. כל צדיקי האמת שבאותו דור היו ללא ספק ענווים ושפלי-רוח עד הקצה האחרון, כל צדיקי האמת שבאותו דור הוקירו והעריצו את רבם בהערצה חסרת כל גבולות, והדבר לא מנע מהם, כאשר השעה היתה צריכה לכך, לקבל לידיהם את שרביט ההנהגה ולהיקראות בפי חסידיהם בתואר ובכינוי 'רבי' ו'אדמו"ר', בדיוק כפי שרבותיהם שלהם היו גם הם, בתורם ובדורם, ענווים בתכלית ומעריכים את רבותיהם בתכלית, ובכל זאת שימשו כ'רביים' וכ'אדמורי"ם' לשם ולתפארת ולתהילה. וכי ה'חווה מלובלין' למשל, לא היה בעיני עצמו אין ואפס ממש ויחד עם זאת בטל ומבוטל כולו נוכח רום ערכו ומעלתו של רבו בעל ה'נועם אלימלך', ועם כל זאת, לאחר פטירתו של רבו, הפך ל'רבי', אכן באותו אופן שה'נועם אלימלך', העניו והמכיר בערך רבו שלו באופן הכי מופלג, התקבל ל'רבי' אחר פטירתו של רבו המגיד הגדול ממעזריטש, והוא הדין למגיד ממעזריטש עצמו ביחס לבעל-שם-טוב? למה לא יכל אותו דבר ממש לקרות גם אצל רבי נתן? מה נשתנה התלמיד הזה מכל התלמידים?

והרי רק מי שלא ראה מימיו את מאורותיה של פנימיות התורה מצייר לעצמו, מעשה ילדות ובורות, את ה'ענווה' כמי שמקומה הטבעי הוא אך ורק בירכתי הפינה האפולולית שמאחורי התנור המפוייח בשיפולי כותל המערב של בית הכנסת ואת צרתה ה'גאוה' כבת-לווייתה הקבועה של הצעידה בראש וגינוני המלוכה. האמת היא שונה לפעמים מן הקצה אל הקצה. "כי באמת מי שמבטל עצמו בתכלית עד שזוכה לענווה אמיתית, הוא אינו צריך להשפיל עצמו לעפר ממש, אדרבא: הוא יכול למלוך ולהשתרר ולהתפאר עצמו בכל מיני התפארות, ואף-על-פי-כן הוא עניו באמת, כמו שמצינו בגדולי הצדיקים" (ליקוטי הלכות תפילין ו' ה). "כי באמת זה הצדיק שצריך להאיר הדעת הקדוש בעולם בוודאי ראוי שיהיה לו כל הכבוד, שיבואו כל ישראל אליו לכבדו כדי שיוכלו לקבל ממנו תורה ודעת... כי מאחר שהוא עוסק לגלות כבודו יתברך בוודאי ראוי שיהיה לו כל הכבוד, שיהיה מכובד ומפורסם גדול ויהיה לו ממשלה ונשיאות כדי שיוכל למשול בעולם ולהדריך את ישראל בדרך הקדושה, להאיר דעת הקדוש בעולם. ובשביל זה היו כמה צדיקים נשיאים ומלכים ומכובדים מאד. אבל זה הצדיק שמקבל הכבוד צריך שיהיה עניו גדול בתכלית ולא יקבל הכבוד לעצמו רק למען כבוד ה' יתברך, כדי שיוכל על-ידי-זה להאיר הדעת בעולם מדור לדור" (שם, נטילת ידים ו' ס"ז). אז אם תלמידיהם של כל צדיקי האמת האחרים זכו בכוח רבם לדרגת ענווה עמוקה ופנימית שכזו שלא מופרעת ולא נפגעת כהוא-זה מהנהגה חיצונית

בעלמא הדין, 'המעשה משבעת הבעטלער'ס' שחותם את הספר 'סיפורי מעשיות', היא כזו המתארת קבוצה מתוועדת של "מתפארים", של צדיקים עצומים ונשגבים, המגוללים ומפרטים, במהלך כל יום ויום מששת הימים המסופרים באותו סיפור, את מדרגותיהם ומעלותיהם בתחומים מתחומים שונים ובעניינים מעניינים שונים: במידת ה"זכרון" שלהם (-היום הראשון); בעושר ה"אוצרות" וה"חיים הטובים" שלהם (-היום השני); בכשרון ה"חכמה" וה"מליצה" שלהם (-היום השלישי); באמנות ה"מוזיקה" (-היום הרביעי); בסגולת "מועט המחזיק את המרובה" (-היום החמישי); ביכולות "למשוך בחזרה חיצים", "לתת על-ידי קבלה", "להעניק חכמה על-ידי סמיכה", ו"לעצור רוחות סערה", וכהנה וכהנה עניינים ומושגים המסתעפים ומתפרטים לעוד ועוד נושאים ותתי-נושאים כשהם מקיפים בסופו של דבר במפורש או במובלע את כל המציאויות שבכל העולמות, ותמיד, בכל פעם ופעם, מדי יום ביומו, כמו בפזמון חוזר, קם ומזדקר שוב ושוב אותו יחיד ומיוחד, אותו "בעטלער", כשהוא מצהיר גם מספיק הוכחות חותכות לכך שדרגתו שלו נעלית וגבוהה לאין-ערוך מכל דרגותיהם שלהם, ושלכן, בכוחו של יתרון-בלתי-ניתן-לשיעור זה, הרי שהוא, ואך ורק הוא, יכול "להושיע את המדינה" ו"לרפאות את בת המלכה".

רבינו הוא אם-כן "שונה ומיוחד" ביחס לכל ערך ולכל מעלה שרק ניתן להעלות על הדעת. כך הולכים סעיפי הספר 'שבחי הר"ן' ומתארים את שלימותו הגבוהה ביותר של רבינו בהזדככות המוחלטת מכל תאוה ותאוה ובקניינה המוחלט של כל מידה ומידה, ו"כלל הדברים שבכל ענייני קדושה ופרישות, הן בתאוות, והן במידות, והן בענייני גיעות ועבודות וטרחות וייסורים וכו' בשבילו יתברך, הכל כאשר לכל, היה חידוש נפלא ונורא מאד... ואי אפשר לדבר כלל בעוצם הפלגת מעלתו" (שבחי הר"ן כ"ה), "והיה מלא יראה ואהבה וקדושה נפלאה ונוראה בכל איבר ואיבר, והיה מופשט מכל המידות והתאוות רעות בתכלית הפשיטות ובתכלית הביטול שאי אפשר למוח אנושי לשער כלל, אשר לא נמצא דוגמתו בעולם כלל!" (חיי מוהר"ן רמ"ג), "וכל מה שאנו מספרים ממנו - הכל נחשב לגנות אצלו בערך עוצם הפלגת מעלתו! כי אילו כל הימים דיו וכו' אי אפשר לספר אפס קצהו מעוצם מעלתו וקדושתו, הן גדולת חכמתו ותורתו המפורסם, והן עוצם קדושתו וכו', סמא דמלתא - משתוקא, עד כי יבוא שילה אז ידעו ויראו עוצם גדולת רבינו הקדוש והנורא" (חיי מוהר"ן תר"ג). וכך בוקע ועולה מכל תורות הספר הקדוש 'ליקוטי מוהר"ן', אותו ספר "אשר אין שום דבר מצווה, וקדושה, ועצה טובה, הנצרך לכל אדם שבעולם, בכל דרגא

והרגא, שלא נזכר בספר הקדוש והנורא הזה. כי הוא מדבר מכלליות הכל, בכלל ובפרט, כולל כל העולמות והדרגות שבעולם של כל אדם, כקטן כגדול!", כאשר דברי כל תורה מאותם תורות על כל פרטיה ודקדוקיה מגלים בעצם את גדולתו ואת שלימותו של מקורה ונותנה, "עצם היראה! עצם החיים! עצם הטוב!" (עלים לתרופה ל"א), "מקור השמחה, מקור הקדושה, מקור האמונה, מקור החיים האמיתיים והנצחיים, מקור החכמה..." (שם, ס"ז), בכל אותם 'בחניות', בכל אותם דרגות עליונות שבעליונות, המזכרות ומתבארות בכל תורה ותורה באופן ובנתיב ובסגנון המיוחד לה, גדולה ושלימות שאכן עושות אותו "חידוש שכמוהו לא היה ולא יהיה!" (חיי מוהר"ן ק"מ, רמ"ו בנשמת, רמ"ז).

ובכל זאת ישנו עניין אחד יוצא מן הכלל שבהחלט זכאים אנו להכריז ולומר כי הוא הוא המאפיין העיקרי של חידושו של רבינו: עצם עניין ה"חידוש"!

ה"התחדשות" התמידית של רבינו בכל רגע ורגע ממש.

העלייה התמידית שלו, או אולי נכון יותר (וכפי שיתבאר במאמר הבא א"ה): **המעבר** והדילוג התמידי שלו, מדרגה לדרגה ללא שבריר-שנייה של עצירה ומנוחה!

אין עוד עניין שעליו הצביע רבינו באופן הכי מפורש כאשר ביקש לציין ולהדגיש את ייחודו שלו על פני כל האחרים ושב, ואך ורק בו, תלה את כל רצון חייו ומהות חייו - כמו עניין זה של ההתחדשות והתנועה המתמדת קדימה ולמעלה. "כל הצדיקים הגדולים הגיעו למעלה ולמדריגה שהגיעו, אבל עמדו בזה, ואני, ברוך השם, בכל רגע ורגע נעשה איש אחר! ...כי אני הולך בכל פעם ובכל רגע מדרגא לדרגא! אילו הייתי יודע שאני עומד עכשיו כמו בשעה הקודמת, לא הייתי רוצה את עצמי כלל בזה העולם!" (חיי מוהר"ן ת"א). "...וכבר נשמע מפיו הקדוש שאמר, כי יש צדיקים שעבדו וטרחו עד שזכו לאיזה מדריגה ומעלה, כל אחד כפי מעלתו, כמו למשל אצל מלך ששריו זוכין על-ידי עבודתם כל

רבי נתן, מי שמכל הסיבות שבעולם מסוגל היה ורשאי היה להתיישב על כסאו ו"למלאות את מקומו" של רבינו ולהתעטר בתואר "הרבי מברסלב" על כל המשתמע מכך - התעקש בכל תוקף ובכל עוז לזעוק בכל פה ולכל אוזן: "אני לא הרבי!", "אני לא הרבי!"

אם אכן התבטא רבינו: "כל העניין שלי זה ראש השנה!" (חיי מוהר"ן ת"ג) - מהו עניינו של ראש השנה אם לא חג נקודת ההתחדשות של הבריאה כולה. חג הבראשית. אם אכן התבטא רבינו: "כל העניין שלי זה תפילה!" (ליקוטי מוהר"ן ח"ב צ"ג) - זו הרי מהותה ועניינה של התפילה, "כי תפילה הוא בחינת חידוש העולם, כי תפילה הוא שמאמין שיש מחדש אשר בידו לעשות כרצונו לשנות הטבע" (ליקוטי מוהר"ן ז' בהשמטות שבסוף התורה, ח' ז'). תפילה היא עמדה של התרסה נגד כל הטבע והקבוע מתחילה ועד סוף וקריאה לבורא כל העולמים, מקור כל המערכות והחוקים, שינביע ברצונו החופשי שאינו כפוף למאומה, ברגע נוכחי זה של הפנייה לרחמי וליכולתו, שפע חדש ומחדש שישנה את כל הדרוש שינוי ויהווה את כל מה שנוקק להווייה.

האכן חדלו "כל הצדיקים הגדולים" בשלב כלשהו לעלות מדרגה לדרגה?

זכינו אם כן לדין כי עניינו העיקרי של רבינו, וממילא קו-ההבדל הבולט ביותר שעשוי לסייע לנו להבחין בין מעלתו שלו לבין מעלתם של כל שאר הצדיקים, היא תכונת ה"התחדשות". אלא שבדיוק כאן עלינו להתעכב קמעא ולברר את הדברים באופן יסודי יותר. מה פירושה של האמירה הנ"ל כי "כל הצדיקים הגדולים הגיעו למעלה ולמדרגה שהגיעו ועמדו בזה"? האם כוונת הדברים היא לומר שבשלב כלשהו של עבודתם, לאחר שכתמורה ליגיעותיהם וטרחותיהם העצומות במשך ימים ושנים נפתחו סוף סוף בפניהם שבילי הרקיעים ושערי העולמות העליונים ולעיניהם נגלו מראות אלוקים, השתלטה על אותם צדיקים תחושה מסויימת של רוגע ושלווה והם פרשו מן העבודה המפרכת גוף ונפש לחיים של מנוחה, של העדר התלהבות, העדר התגברות והתאמצות, העדר מסירות נפש וכליון נפש?

חלילה וחלילה! הס מלהזכיר! מי שהדברים מתפרשים במוחו כך - חובה לתהות על קנקנו ולברוק היטב אם

אחד לאיזה מעלה, לאיזה התמנות גבוה כפי עבודתו. אבל על עצמו אמר שאם היה יודע שהוא עכשיו באותה המעלה ומדריגה של אשתקד - אינו רוצה את עצמו כלל! (ואמר בלשון גנאי על עצמו על עניין הנ"ל, אם היה נשאר במדריגה של אשתקד), רק בכל פעם הוא עולה ממדריגה למדריגה. ויש הרבה מאד בענין זה לספר, אך אי אפשר לספר כל זה בכתב כלל, כי אם מי שזכה לראות בעיניו ולשמוע באזניו היה יכול לשער בלבו מעט מקצת עניין זה איך לעולם לא היה עומד על מדריגה אחת בשום פעם, רק תיכף היה משתוקק לעלות למדריגה גבוהה יותר עד שזכה וכו' וכן לעולם. והיה חידוש גדול בענין זה. וכל זה היה כפי תפיסתנו המעוטה, ויותר מזה יש בענין זה סתרי נסתרות, פלאי פלאות" (שבחי הר"ן ל"ד). ועד כדי כך, שהסיבה הישירה להסתלקותו של רבינו מן העולם היתה כאשר העלייה הבלתי פוסקת לא התאפשרה יותר, והיה על רבינו לבחור בין הישארות, ולו לרגע, במדריגה קבועה מסויימת, גם אם מדובר ב"מדריגה הגבוהה שבמדריגות, שנדמה שאין מדריגה גבוהה מזו, ואשר באמת היא מעלה ומדריגה נפלאה ונוראה מאד שכמה צדיקים גדולים ונפלאים לא זכו לזה" (ליקוטי הלכות תפילין ה' ט'), לבין הסתלקות מן העולם למצב קיום שמאפשר את המשך העלייה מחיל אל חיל. רבינו בחר כמובן ללא כל היסוס באפשרות השניה! "...כי כל ימי חייו מעולם לא עמד על מדריגה אחת, אפילו כשהגיע לאיזה מדריגה עליונה שיהיה, אפילו לתכלית המעלה, אף-על-פי-כן היה מחפש יותר עד שהגיע למדריגה גבוהה יותר ויותר. וכן היה תמיד כל ימי חייו. ולבסוף הגיע למדריגה גבוהה כזו שאי אפשר בתוך הגוף להשיג יותר בשום אופן. ואמר שמתגעגע מאד מאד להפשיט גופו, כי אי אפשר לו לעמוד על מדריגה אחת בשום אופן, ועל כן היה מוכרח להסתלק!" (שיחות הר"ן קע"ט).

[א ועיין בספר 'תולדות יעקב יוסף' פרשת וילך אות ו': "ובזה יובן וילך משה" - שהלך תמיד ממדריגה למדריגה עד שהגיע היום שלא יוכל עוד לצאת ולבוא, שיעלה שום מדריגה, אז ידע שהגיע קיצו, וזה שאמר: היום מלאו ימי ושנותי. וכי תימא: איך ידע זה? הא אין מגלין לאדם קץ ימיו? כמו שהשיבו לדוד מלך ישראל שאמר (תהילים ל"ט ה'): 'הודיעני ה' קצי וגו'" (שבת דף ל'), ושמה יזכה להוספה? לכך ביאר בעצמו שידע זה ממה ש'לא אוכל לצאת ולבוא', רצה לומר: לצאת ממדריגה זה ולבוא למדריגה עליונה, מזה הוכיח שמלאו ימיו".

ובליקוטי הלכות תפילין ה' ל"ז: "זהו שאמר משה (דברים ל"א ב'): 'בן מאה ועשרים שנה אנכי היום', היום מלאו ימי ושנותי, כי אינו יכול לילך יותר, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (סוטה דף י"ג): 'מלמד, שנסתמו ממנו וכו'". כי הוא צריך לילך בכל פעם יותר ויותר, וכשאינו יכול לילך יותר - מוכרח להסתלק, כמובן בשיחות הקדושות של רבינו ז"ל".

לא נזרקה בו יותר משמץ של אפיקורסות ושיבוש ערכים מוחלט. מה שברור גם לפני כל בדיקה היא שדבר לנו עם מי שרמת מושגיו לא עוברת את גבולות רוחב בינתם של בני שכבת הגיל של "בן חמש למקרא" ואף פחות מכך, כאלו שגם אם יבואו ויטענו תוך שהם מורים באצבע בוטחת על הספר המנוקד הפתוח לרווחה: "דברים ככתבן!", נשיב להם מנה אחת אפיים בלשון חז"ל (ברכות דף י"ח): "אם קרית - לא שנית! אם שנית - לא שילשת! אם שילשת - לא פירשו לך!", ו"כל דברי תורה צריכין זה לזה, שמה שזה נועל - זה פותח" (במדבר רבה י"ט כ"ח), ו"דברי תורה עניים במקומן ועשירים ממקום אחר" (ירושלמי ראש השנה ג' ה' ובליקוטי מוהר"ן ב"ז).

גם אם נניח כרגע הצידה את היחס היהודי והחסידי הרגיל כלפי כל אותם צדיקים שרבינו בוודאי כיוון אליהם באותה שיחה, יחס חם ולוהט של אמונה טהורה ותמימה ברום מעלתם הנשגבת לאין קץ של צדיקי עולם אלו ההומה במעמקי לבבות ריבי רבבות אמוני עם סגולה ואין לנו, כחסידי ברסלב, שום סיבה להתבדל ולהתנתק מאותם רגשי קודש, "ואם לא היו פועלים כל החסידים בנסיעתם לצדיקים אלא מה שיש להם על-כל-פנים אמונה בזה הצדיק שהם מקורבים אליו ובכמה צדיקים - דיים, כי אמונת חכמים הוא יסוד האמונה הקדושה, שהוא יסוד כל התורה הקדושה. מכל-שכן מי שזוכה לבלי להסתכל כלל על המחלוקת שבין הצדיקים ומאמין בכולם - אשרי לו!" (ימי מוהר"ן ח"ב ע"ח); גם אם נתעלם מאותו בסיס יסודי שחסידות ברסלב לא אמורה כלל וכלל למחוק אותו ולהחליף אותו אלא למלאות אותו בחיות חדשה, לרענן אותו, ולבנות על גביו של אותו בסיס משותף את הקומות העליונות יותר גבוה מעל גבוה של האמונה בראש ראשם ושורש שרשם של כל צדיקי הדורות העולה על כולנה, אמונה שהתייחדה בחסד ה' עלינו אך ורק לנו; גם אם נבחר בכל זאת להעלים-עין ולהתנכר לפי שעה לכל מה שמתחייב מכוחה של השותפות הטבעית בכל אותה מסגרת יהודית-חסידיית של אמונת-צדיקים כללית ותשתיתית - דברי רבינו עצמו המפורשים באר היטב שחור על גבי לבן בספר 'חיי מוהר"ן', לא מאפשרים בשום פנים ואופן לפרש את אותה שיחה באותו פירוש פשטני ורדוד שמזכיר כאמור פטפוטי סרק של זאטוטים.

ניטול לדוגמה שניים מבין אלו שבוודאי בוודאי נכללים ברשימה הנכבדה שמתחת הכותרת "כל הצדיקים הגדולים", כך שכאשר רבינו דיבר על "כל הצדיקים הגדולים שהגיעו למעלה ולמדריגה שהגיעו ועמדו בזה" - הכוונה היא ללא ספק גם אליהם, הלוא המה: בעל ה'תולדות יעקב יוסף' ובעל ה'נועם אלימלך', זכר צדיקים וקדושים לברכה. בחיי מוהר"ן, אות תקנ"ג, נמסרים לנו דברי רבינו אודותיהם בלשון זו: "פעם אחת סיפר מקדושת הרב הקדוש מפולנאה, והפליג בשבחו זכרונו לברכה, ואמר: אף-על-פי שספרו 'תולדות יעקב יוסף' וכן שאר ספריו, זכרונו לברכה, כולם קדושים ונפלאים מאד כידוע ומפורסם, אף-על-פי-כן קדושת מדריגת הרב הקדוש הנ"ל בעצמו היה למעלה הרבה ממה שנראה ומוכן מתוך ספריו הקדושים! וכן כשראה את הספר הקדוש 'נועם אלימלך' התפלא מאד ואמר שקדושת מעלת הרב הקדוש רבי אלימלך, זכרונו לברכה, נשגבה למעלה למעלה ממה שנראה ומוכן מתוך ספרו!".

זאת אומרת, וכפי שרבי לוי יצחק בנדר ז"ל היה חוזר ומסביר כך את השיחה הזו פעם אחר פעם: בנוהג שבעולם שכאשר אדם מתאר, בפה או בכתב, את צורת החיים הראויה שבה יש לחיות, הדבר משקף את שאיפותיו הרבה יותר ממה

שהוא מביא לידי ביטוי את הישגיו בפועל. הרבה יותר קל לדבר על שלימות מאשר ליישם אותה, או בלשון חז"ל (חגיגה דף י"ד ועוד): הרבה יותר קל להיות "נאה דורש" מאשר להיות "נאה מקיים". על מנת להעלות על דל השפתיים או לרשום

וכי ה'חווה מלובלין למשל,
לא היה בעיני עצמו אין
ואפס ממש ויחד עם זאת
בטל ומבוטל כולו נוכח רום
ערכו ומעלתו של רבו בעל
ה'נועם אלימלך', ועם כל
זאת, לאחר פטירתו של רבו,
הפך לרבי,
למה לא יכל אותו דבר
ממש לקרות גם אצל רבי
נתן? מה נשתנה התלמיד
הזה מכל התלמידים?

.....

[ב] מה פשר צמד מילים אלו "כידוע ומפורסם" לגבי יחס ההערכה לאותם ספרי חסידות כ"קדושים ונפלאים מאד", אם לא הכרה טבעית ופשוטה במה שמוסכם ומקובל בקרב כלל בני החסידות? היכן אם לא בקרב אלו ובנוגע לאלו הדבר "ידוע ומפורסם"?

הם מתארים בפנינו, ואילו האחרונים, אלה ש"הם גדולים מספריהם", נזקקו למאמץ הפוך: היה עליהם לעמול ולטרוח במלאכת ההינמכות והצלילה מטה מטה כדי להצליח לתאר ולהלביש במילים את הדרגות להן זכו, דרגות שמצד עצמן הן מעל ומעבר לכל יכולת להתבטאות במילה כלשהי! ואם כן, אם אנחנו פותחים את אותם ספרים קדושים, את הספר 'תולדות יעקב יוסף' ואת הספר 'נועם אלימלך', ופוגשים שם, ללא הרף, את תיאור אותו מצב של "אי עמידה על דרגה אחת אף פעם", הרי ודאי וודאי, כדברי רבינו המפורשים אותם קראנו זה עתה, שלא רק שאותם צדיקים קיימו גם קיימו את אותם דברים, היינו: לא רק שאותם צדיקים אכן לא נעצרו אף פעם בשום דרגה אלא התחילו תמיד מחדש והלכו ועלו תמיד מעלה מעלה, אלא שכפי שאמרנו: הם זכו לכך באופן נעלה לאין-שיעור מהאופן שבו אותו מצב מתואר בספריהם!

הבה נפתח אפוא את ספרו "הקדוש והנפלא" (כלשון השיחה בחיי מוה"ר"ן תקנ"ג) של הרב מפולנאה, ספר 'תולדות יעקב יוסף', ונשמע מה בפיו של אותו "צדיק גדול" (בהתאם ללשון השיחה בחיי"מ ת"א ושבחי הר"ן ל"ד הנ"ל) אודות מצב זה של התחדשות ועלייה מתמדת מדרגה לדרגה, נעיין למשל בדבריו בפרשת בלק, פרק ג', זה לשונו: "לא יסתפק אדם במה שיש לו מעשים טובים ותורה ועבודת ה', רק יוסיף עוד תמיד ויילך ממדרגה למדרגה... שמטעם זה נקרא אדם 'הולך', שיילך מחיל אל חיל, היפך המלאך שנקרא 'עומד' על מדרגה אחת. וזהו נכלל במה שאמר (ירמיה ט"ו כ"א): 'אל יתהלל חכם בחכמתו' לומר די לו בחכמתו שלמד כבר, ואין צורך יותר, רק 'השכל וידוע אותי', שזהו ודאי יותר שמשכיל יודע איך אינו יודע, כי 'תכלית הידיעה אשר לא נדע'. וזה שאמר הכתוב (קהלת ד' כ"א): 'אמרת אכחמה והיא רחוקה ממני', רוצה לומר: יותר שמחכים - יודע שיותר רחוקה ממנו... זה שכתוב (דברים כ"ח ס"ז): 'והיו חייך' - חיים אמיתיים, תענוג הרוחני בתורתו ובעבודתו יתברך, 'תלואים לך מנגד' - קודם שתשיג מדרגה זה, תדע שיש עוד יותר תענוג, מדרגה יותר גדולה שלא השגת עדיין, ותמיד הם מנגד וכו'... ובזה יובן (במדבר י"ט ב'): 'זאת חוקת התורה', שיוסיף שלימות בכל יום...".

ועוד יותר חריף מכך, לא רק שאסור להיעצר בדרגה אחת ותמיד יש להתאמץ לעלות לדרגה שמעליה, אלא שהדרגה הקודמת, קדושה ככל שתהיה, אמורה להיחשב כטומאה ממש ביחס לדרגה שעדיין לא הושגה! "...וזה שאמר הכתוב (איוב י"ד ד'): 'מי יתן טהור מטמא לא אחד', רוצה לומר: היום יאמר שהוא טהור יותר

על נייר את המילה "לְשִׁמָּה", למשל, אנחנו לא נזקקים לא למשך זמן שעולה על שנייה בודדת ולא למאמץ שעולה על זה הנדרש לקיומה הסדיר של נשימה תקינה, כזו המתקיימת להפליא גם תוך כדי שינה, אך לכמה עשרות רבות של שנים מלאים וגדושים בעבודת אלוקים יומיומית מייגעת נדרשים בכדי לזכות לגעת נגיעה אחת אמיתית ולו בקצה קצהו של המושג הקדוש הנחשק והחמקמק הזה?

וממילא, גם כאשר מדובר בצדיקים גדולים וגדולים מאד, עדיין ייתכן, ביחס למדריגותיהם שלהם, שהם ידרשו בהתלהבות או יעלו על גבי הכתב תיאורים מרטיטים של דרגות עליונות ונשגבות, וכפי שספרי קודש רבים שופעים על גדותיהם תיאורים כאלו ואחרים, ובכל זאת לא יהיה בכך משום עדות או ראיה כי הדוברים או הכותבים אכן חיו או אפילו רק ביקרו באותן פסגות ושיאים.

ייתכן, כאמור, כי מה שמתגלה כאן היא רק השתוקקות ושאיפה לאותן מדרגות רמות ונישאות ותו לא. אך מן העבר האחר, בקצה השני לחלוטין, ישנן צדיקים כל כך עצומים ונוראים שלא רק זכו לחוות וליישם בשלימות גמורה ומוחלטת את כל אותם דרגות עילאיות עליהן הם מדברים וכותבים, אלא שאדרבה: מדרגתם בעצם, המקום שבו הם חיים והאוויר שאותו הם נושמים, גבוה ומרומם לאין שיעור מכל מה שבא לידי ביטוי בפיהם או בפי כתבם, כך שאם אנחנו פוגשים בין דבריהם תיאור של מידה ומעלה מסויימת, לא רק שברור לנו שאותם צדיקים זכו לאותה מידה ולאותה מעלה באותו אופן מהולל בתשבחות שבו אותן מידות ומעלות מתוארות על-ידיהן - אלא שהאופן שבו הם היו שלמים ומושלמים באותה מידה ומעלה עצמה הריהו למעלה למעלה מכל מה שהגיע באמצעותם לידי תיאור. הצדיקים הראשונים, אלה ש"ספריהם גדולים מהם", היו נזקקים לטפס ולהעפיל גבוה כדי להצליח לתאר את הדרגות הנראות להם מרחוק שאותם

רבינו הקדוש, אור האורות,
"ראש כל הצדיקים", עלה
ונתעלה ורם ונישא לעילא
ולעילא מכל בחירי צדיקייא
בכל תחום ועניין ובכל מידה
ומידה מאל"ף ועד תי"ו,
ובכל זאת ישנו עניין אחד
יוצא מן הכלל שבהחלט
זכאים אנו להכריז ולומר כי
הוא הוא המאפיין העיקרי
של חידושו של רבינו:
עצם עניין ה"חידוש"!

מיום אתמול שהיה טמא, ולמחר יאמר שזה שהיה חושב לטהור - באמת הוא טמא וכו'. 'לא אחד' - שיעמוד על מדריגה אחת, שאין זה חוקת התורה! וזה שאמרו חז"ל: 'מטמא טהורים ומטהר טמאים', שלא יעמוד על מדריגה אחד, וכשהוא חושב שהוא טמא ויראה לטהר שיהיה בבחינת טהור, לא יישאר במדריגה זו, רק יוסיף שלימות עד שיחשוב לו טהרה זו לטומאה, וזה שאמרו: 'מטמא טהורים', וכן יוסיף והולך תמיד...".

או למשל, דבריו באותו ספר בסוף פרשת 'וזאת הברכה' (או כפי שהדברים הועתקו בספר 'דגל מחנה אפרים' פרשת חיי שרה בשם "כתבי הקודש של הגאון מורינו ורבינו הרב יעקב יוסף הכהן" בפירושו למאמר חז"ל (בבא בתרא דף קמ"א) "בת תחילה סימן יפה לבנים". זה לשונו: "בחינת 'בת' היא כשלא השיג עדיין שום השגה רק מתאוה להשיג, זהו בחינת 'נוקבא', וכשמשיג איזה השגה נקרא בחינת 'בן' ו'דכר', וצריך בכל מדריגה ומדריגה שהוא בא לה, צריך לידע וליתן לב שעדיין הוא בחינת 'בת' ו'נוקבא' שלא השיג עדיין כלום, כי השי"ת אין סוף ברוך הוא, ועבודתו אין סוף, ואז יכול לילך ממדריגה למדריגה במעלות רמות. והנה לולי בחינת ה'בת' היה סובר מאחר שהוא במדריגת ה'בן' - אין למעלה ממדריגתו, מה שאין כן על-ידי בחינת 'בת' יש לידע שיש גבוה מעל גבוה. וזה שאמרו: 'בת תחילה' - רוצה לומר: בכל מדריגה שיש לו, יתן לב לידע שעדיין הוא בבחינת 'בת', ואז הוא 'סימן יפה לבנים' - שילך ממדריגה למדריגה, הנקרא 'בנים'".

ובהמשך שם בשמו של הבעל-שם-טוב: "דבאמת צריך להיות באדם גם בחינת 'עין רעה' אצל עבודת השם יתברך ברוך הוא, שלא יספיק לו כל העבודה, רק לילך תמיד ממדריגה למדריגה, להוסיף שלימות בכל יום ויום, וכל העבודה שעשה מכבר - יהיה כלא נחשב אצלו נגד העבודה שצריך לעבוד הבורא ברוך הוא!".

"אל תעמוד בכל הכיכר!" (בראשית י"ט י"ז), קורא מחבר ספר זה לכל אדם בלשון קריאת-ההצלה של המלאך ללוט הנמלט מסדום, "שלא יעמוד במדריגה אחת! רק יוסיף

שלימות תמיד, שילך ממדריגה למדריגה! וזה שאמרו: 'ואל תעמוד בכל הכיכר', הכוונה: שלא יישאר במדריגה אחת! שנקרא עומד במקום מישור, רק 'ההרה המלט', שיוסיף תמיד במדריגות השלימות למעלה למעלה! כמו ההולך על ההר'... (בן פורת יוסף פרשת ויצא, ובהמשך שם: "וזה שאמרו: 'אל תביט' ברוחני 'אחרית', לומר: די די במדריגתי, כי יש כמה אנשים שהם למטה ממני, כי אין להביט אחרית, רק 'ההרה המלט' להסתכל במי שהוא למעלה ממך..."). "גם שהוא פועל טוב", הוא קורא ומכריז במקום אחר (תולדות יעקב יוסף שלח ו'), "מכל-מקום צריך שיראה לעלות תמיד ממדריגה למדריגה! שיהיה נקרא 'הולך', ולא 'עומד' על מדריגה אחת!" (שם שלח ו'), "וזה נראה לי פירוש הפסוק (קהלת ה' ט'): 'אוהב כסף - לא ישבע כסף'. מי שהוא אוהב כסף, לכסוף ולחשוך להיות במדריגות השלימות. לא ישבע כסף, שחושב את עצמו חסר וריק מדביקות השם יברך, כוסף יותר לכסוף לתשוקת ה', והבן...". (בן פורת יוסף פרשת ויצא).

גם מי שלא בקי באופן מיוחד בספריו מכיר את קביעתו הנחרצת עליה הוא חוזר שוב ושוב "כי האדם נקרא 'עולה ויורד', שאי אפשר שיעמוד על מדריגה אחת, אלא או יורד או עולה!" (תולדות יעקב יוסף שמות ו' ועוד), ו"אם כן כשאנו עולה - ממילא הוא יורד. מחמת שסובר שכבר הוא מושלם ואין צריך להוסיף עוד שלימות - ממילא יורד!" (שם קדושים י"א). כשברוח זה מתפרשים בספריו מקראות ומאמרי חז"ל לאין מספר.⁷

מבחינה מסויימת, אפשר אפילו להפליג ולומר שעיון מעמיק יותר בספריו של אותו כהן גדול מגדולי וראשוני תלמידיו ומפיצי תורתו של הבעל-שם-טוב הקדוש, יביא אותנו למסקנה כי עיקרון זה של התלהבות והתחדשות מתמדת בעבודת ה' הינו אחד מיסודי יסודותיהם של כתביו כולם, כשעיקרון זה מסייע בידו יותר מכל קו-הסבר אחר לבאר מדוע כל כך חשוב וחינוי גם לאדם, ודווקא לאדם, שמילא את כרסו בתורה ובעבודה ומרגיש מתוקן ושלם בכל מידה נכונה, להתקרב לאותו אור חדש ומתחדש

.....

ג] בשם רבי נחמן מהורודנקא.

ד] לדוגמה, האיסור "לא תקים לך מצבה" (דברים ט"ז כ"ב), כמתייחס ל"מי שהוא מצב אחד ומדריגה אחת מיום היוולדו עד זקנה ושיבה, שישר מעשיו בעיני עצמו, כי בחינה זו 'אשר שנא ה' אלוקיך'! רק שיהיה נבזה בעיני נמאס, שייבוס וייכלם בכל יום ממעשיו, ועל-ידי-זה יילך ממדריגה למדריגה!" (תולדות יעקב יוסף שופטים ה'). או הפסוק (ויקרא כ"ו ד'): "אם בחוקותי תלכו", כמלמד לאדם שגם לאחר "שפתח צינור היראה ועבודת ה' - נעשה זה טבע, וצריך שלא יהא חוק קבוע שיישאר במדרגה זו, כי אם שילך ממדריגה למדריגה עליונה, לחדש ולפתח עוד צינור חדש..." (שם צו ג'), ועוד ועוד כהנה וכהנה.

נגרעים בעינינו, כי ידענו בכירור שלא התחלנו בעבודה לפי רוממותו...", וזו באמת הדרך הנכונה והישרה, "כי כשיוקטן בעיניו - תיכף ומיד יבוא להשגת מדריגות היותר גדולות, ויחודש תמיד מעלה ומעלה עד אין סוף!" (שם פרשת בהעלותך).

הנה גם בעל ה'נועם אלימלך' עצמו מצביע להדיא על ההבדל בין אותם עובדי ה' שהגיעו למדריגה כלשהי ונעצרו בה לבין הצדיק האמיתי שלא רק שאין הוא מרגיש אף פעם כמי שכבר הגיע לשלב הסיום והגמר של העבודה אלא שתמיד נדמה לו כאילו עדיין לא התחיל בה כלל. "דרך הצדיק העובד ה' בקביעות", הוא כותב בספרו בפרשת קורח, ש"נדמה אליו תמיד שעדיין לא התחיל כלל לכנוס בעבודת הבורא ודומה לו שאינו עומד אלא על שער העבודה, וזהו שאמר (תהילים פ"ב): 'אוהב ה' שערי ציון' - שאוהב השם הטוב אותם הצדיקים המצויינים בהלכה והם בעיניהם כעומדים על השער עדיין, 'מכל משכנות יעקב' - פירוש: מאותם הנקראים בשם 'יעקב' והם סוברים שכבר עשו בעבודתם בנין קבוע כמשכן הקבוע".

ולא זו בלבד אלא שזו ורק זו היא היא "עיקר מידת והבנת הצדיקים ועיקר העבודה". זה לשונו כפי שהובא בליקוטים שבסוף הספר: "הנה עיקר מידת הצדיקים כך היא: בכל מה שעובד יותר להבורא ברוך הוא - הוא מבין יותר שאינו יכול להגיע אל תכלית העבודה, כי אין סוף בדבר! וזה הוא עיקר הבנת הצדיק שמבין זה שאינו יכול לבא אל התכלית הגמור, והיא היא העבודה: וזהו שאמר הכתוב (תהילים ק"ח י"ט): 'פתחו לי' - פירוש: הצדיק אומר שיפתחו לו השערי העבודה לבוא במ לעבוד הבורא, לפי שסובר שלא עשה כלום עדיין ולא פעל בעבודתו כלל עדיין, ומשיבין לו: 'זה השער לה' - פירוש: היא היא עיקר העבודה, לידע זה שאינו יכול לגמור בהעבודה, כי הוא דבר שאין לו סוף ותכלית!".

הרי לנו אפוא, ברור כשמש בצהריים, כי גדולי הצדיקים הללו למשל, בעל ה'תולדות יעקב יוסף' ובעל ה'נועם אלימלך' שכך תיארו בספריהם את מדריגותיהם של צדיקי אמת בעניין זה של עלייה מתמדת ממדריגה למדריגה לאין סוף, לא רק שעל מדריגותיהם שלהם עצמם הם סיפרו לנו כאן, אלא שכאמור, כלשון רבינו באותה שיחה בספר 'חיי מוהר"ן': מדריגתם באותו עניין גבוהה יותר "למעלה למעלה ממה שנראה ומובן מתוך ספריהם!" אותם צדיקים הם אפוא ללא כל ספק כאלו שגם אחרי עבר מלא ועשיר של עבודת ה' בכל לב ונפש והשגות אלוקיות נשגבות שבנשגבות הם חלילה לא נעצרים לעמוד ולנוה

שאותו גילה הבעל-שם-טוב בעולם. "תכלית כל התורה והמצוות", הוא כותב (תולדות יעקב יוסף ויחי ב'), "לא ניתנו אלא כדי שיזכה לידבק בו ית", דביקות כזו שבה "יותר שיודע ומשיג בדביקות התורה, אז יותר תאב לדביקות הבורא ותורתו, כאלו לא ידע והשיג כלל" (שם שלח ד'), אלא ש"ברבות השנים נתמעטו הלבבות להבין ולהשכיל על דרך הנ"ל, רק לעשות מהתורה עטרה להתגדל בהם ולהתפאר בהם, וכשלומד הלכה אחת - מתפאר מעט, וכשלומד יותר - מתפאר יותר, וכשלומד פוסקים או קבלה - מתגאה יותר, ונתרחק מהשם יתברך, ובוזי יובן (ישעיה א' ה): 'על מה תוכו' - יותר שמכתתין רגליהם לילך בישיבה ללמוד, 'עוד תוסיפו סרה' - להתרחק ולסור מהשם יתברך..." (שם ויחי). רק ההסתופפות בצלם וההליכה בדרכיהם של צדיקי החסידות הדבקים בתורה ובנותנה באותו סוג של דביקות שתמיד מעוררת חשק מחודש להידבק יותר ויותר - היא זו שמסוגלת להביא את האדם ללימוד תורה שיקרב אותו באמת לבוראו ולא כזה שיתהפך אצלו חלילה לסם מוות של תחושת שובע וקיפאון.

אותם דברים עצמם נפגוש מלוא העין כאשר נסור לפתוח את הספר 'נועם אלימלך'. כמעט בכל דף שבו נעיין נמצא ונחזור ונמצא את אותו יסוד ואת אותה קריאה:

"הדרך אשר נלך בה באמת", מכריז "צדיק גדול" זה באותו "ספר קדוש" (לשון השיחות הנ"ל ב'חיי מוהר"ן), היא "שצריך אדם להיות ולהחזיק עצמו שפל ונבוז וכלא ייחשב בעיני עצמו ולשאול את נפשו תמיד: מי אני? שאינני כלום! ואיני מקיים מצוות ה' ותמיד אני מחסר וממעט בעבודתו יתברך שמו... וזהו שאמר שלמה המלך ע"ה (קהלת א' ז): 'כל הנחלים הולכים אל הים' - הנחלים הוא רמו על התורה והמצוות... והיינו: כל התורה והמצוות שאתה עושה, 'הולכים אל הים' היינו 'מ"י כנ"ל [מי אני? שאינני כלום!], שתחשוב ותדאג תמיד שעדיין לא יצאת ידי חובתך וכאילו לא עשית וקיימת כלום. 'יהי"ם איננו מלא' - רוצה לומר שזה הדבר אין לו שיעור, ובכל פעם שעולה במדריגה יותר יחשוב תמיד יותר: מי אנכי?... " (נועם אלימלך פרשת מסעי).

רק בתקופה הילדותית של העבודה, הוא מסביר, רק "בהתחלת האדם לעבוד הבורא - נראה ונדמה לו שהוא כבר קרוב לה' מאד, אבל בהתמדתו בעבודתו יתברך בתמידות - אז מבין ורואה שהוא רחוק מאד מהבורא ברוך הוא ועדיין לא התחיל בעבודה כלל!" (שם פרשת בחוקותי). הרגשתם התמידית של עובדי ה' באמת היא: "בכל פעם כשאנחנו מוסיפים עבודה - אנחנו

עובד אותו כלל!" (בפרשת וארא ובפירושי האגדות שבסוף הספר ועוד). ו"כלל גדול בעבודת האדם, שלא יגבה לבו ולא

יהיה נדמה בעיניו אשר הוא עובד ה' בעבודתו אשר עובד בתורה ומצוות ואהבה ויראה... אלא אדרבה: לא יהיה נחשב עבודתו אצלו כלום! ולא יהיה שום הרגשה בעבודתו ויהיה לבו חלל ונשבר בקרבו שעדיין לא התחיל לעבוד את ה' כלל! וזהו פירוש הפסוק (ישעיה מ' ל"א): 'וקווי ה' יחליפו כח', היינו שמתחלפין תמיד שאינם עומדים בבחינה אחת, כי בכל יום עבודתם חדשה. 'לא יעפו' - לשון עוף, דבר שעף למעלה, כלומר: שלא נדמו בעיניהם שהם עובדי ה' ועולים במעלות המדריגות, רק אדרבה: 'לא יגעו', רוצה לומר שנדמה בעיניהם שעדיין לא הגיעו לשום מדריגה איך לעבוד את הבורא ברוך הוא ולא התחילו כלל לעבוד אותו!" (פרשת ראה).

הוא הדין לגבי בעל 'עבודת ישראל' למשל המבאר פעם אחר פעם את אותו יסוד שמבהיר כי "מי שמחזיק עצמו לצדיק שתיקן הכל ואין בו מום - בוודאי איש כזה הוא שלא עלה עליו עול מלכות שמים. שצריך העובד את ה' שייראה לו שהוא עדיין בחוץ ולא התחיל בעבודת ה' כלל!" (פרשת פרה). או בעל 'אוהב ישראל' המאריך לבאר לא פעם ולא פעמיים כי "בסגנון

זה ממש הוא מעלות ומידות הצדיקים, שאנו רואים אף שעובדים את השם יתברך כל ימי חייהם ומסגלים תמיד

בשום מדריגה, ואדרבה: ככל שהם מתקרבים יותר ויותר כך הם מרגישים עוד יותר ועוד יותר עד כמה עדיין לא השיגו כלום ולא פעלו כלום ועד כמה עליהם להתחיל לגמרי מחדש לעלות ולהתעלות במדריגות עליונות יותר ויותר עד אין סוף וזהו תמצית כל חייהם בזה ובבא. מהו אם כן פירוש השיחה האחרת שבה אומר לנו רבינו כי "כל הצדיקים הגדולים הגיעו למעלה ולמדריגה שהגיעו ועמדו בזה?"

וכיוון דאתינא להכא, כיוון שבין כך הולך ומתברר לנו שלא ייתכן כלל לפרש את השיחה הזו לגבי "עמידתם" של צדיקים במדריגה סופית אחת באופן שטחי וגס, הרי ברור לנו כי גם כל שאר "הצדיקים הגדולים" שלא הגיעו לידיעתנו שיחות ממשו של רבינו לגבי היחס שבינם לבין ספריהם, גם הם, ללא כל ספק, היו כאלה שלא חדלו במשך כל ימי חייהם לעלות ולעלות ממעלה למעלה וממדריגה למדריגה! האם יכול אי מי שנושא מוח בקדקדו ולב מרגיש בקרבו להעלות על דעתו כי מי שכתב את המילים הללו למשל: "הרוצה לדבק עצמו אל השם ברוך הוא יידע נאמנה שאין סוף לדביקותו ותמיד יילך מחיל אל חיל וממדריגה למדריגה עד אין תכלית! כי הוא יתברך אין סוף! ונמצא: יבין האדם שמעולם לא התחיל לכנוס אליו להתדבק בו, כי דבר שאין לו סוף - אין לו התחלה! ומי שסובר שכבר הגיע לשלימות - אינו כלום, בוודאי עדיין חסר מכל וכל, וזהו מבחינת סטרא-אחרת!" הלווא הוא בעל 'מאור עינים' (בליקוטים שבסוף הספר), היעלה על הדעת שאותו איש אלוקים קדוש ונשגב לא קיים בנפשו, ואף ביתר שאת ועזו מכל מה שהתבטא על גבי הכתב, את אותם דברים עצמם? "נודע", הוא כותב באותו ספר בפרשת בראשית, "שכל זמן שהצדיק בא למדריגה יותר גדולה - מחזיק את עצמו יותר לאין, עבור שהשיג יותר מגדולת הבורא יתברך, ואינו רשאי לדמות בדעתו שהוא במדריגה ההוא החשובה, שבאמת עבודתו יתברך הוא אין סוף וגבול, וכל מה שהולך יותר ומקרב את עצמו לעבודתו - רואה כמה מדריגות, גבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם שיש בבחינת השראת השכינה, שכפי שהוא במדריגה - כך הוא אצלו בחינת השראת השכינה, עד שרואה שלא השיג עדיין כלום!". האם ניתן לצקת אותיות כאלו על גבי גליון בלי לחיות כך באופן מתמיד? בלי להכיר את המציאות הזו "מבפנים"?

הוא הדין ללא כל צל צלו של ספק לגבי בעל ה'קדושת לוי' למשל הזועק הזועק לאורך דפי ספרו כי "כל מה שאדם מקדש ומטהר עצמו יותר ועובד השם יתברך יותר - יודע יותר שעדיין לא התחיל כלל לעבדו, כי אדם שסובר שהוא עובד ה' - זה סימן שאינו

כל צורת המבנה של
סיפור המעשה משבעת
הבעטלערים, היא כזו
המתארת קבוצה מתוועדת
של צדיקים עצומים
ונשגבים המגוללים מדי
יום ביומו את מדרגותיהם
ומעלותיהם בתחומים
מתחומים שונים ובעניינים
מעניינים שונים, ותמיד,
פעם אחר פעם, כמו בפזמון
חוזר, קם ומזדקק שוב ושוב
אותו יחיד ומיוחד, אותו
"בעטלער", כשהוא מצהיר
וגם מוכיח שדרגתו שלו
נעלית וגבוהה לאין-ערוך
מכל דרגותיהם שלהם,
ושלכן, בכוחו של יתרון-
בלתי-ניתן-לשיעור זה, הרי
שהוא, ואך ורק הוא, יכול
"להושיע את המדינה"
ו"לרפאות את בת המלכה"

לבין רבינו, הבדל עצום ונשגב לאין-ערוך שאותו מבקשת השיחה האמורה להדגיש ולחדד?
שתי תשובות בדבר. האחת פשוטה וקלת-הבנה יותר. השנייה – מעמיקה יותר וכוז הדורשת מעט התבוננות והגיון-לב.

הבדל א': התחדשות "כל רגע ורגע" מול התחדשות לאחר שיהיו כלשהו

נתחיל מן הקל יותר: אין ספק שגם לאחר כל דבריהם המופלגים של כל אותם צדיקי עליון לגבי עניין ההתחדשות והעלייה מדרגה לדרגה, עדיין הדברים רחוקים מאד מאותו אופן שבו הם מופיעים בדברי רבינו. מקריאתם של הדברים כפי שהם מובאים בכל שאר ספרי הקודש ניתן בהחלט להתרשם כי אותה התחדשות ועלייה נוספת מתרחשת רק כעבור פרק זמן של תקופת השתהות כלשהי, ארוכה או קצרה, שבמהלכה מגיעה הדרגה הנוכחית לידי מיצוי, איש איש ומידת הזמן הנדרשת עבורו לשם כך, כשרק לאחר מכן מתרוממת הנפש לדרגה שמעליה. ניתן גם למצוא שורות רבות על התחלה חדשה עם כניסתה של כל יממה חדשה או עם הפצעתו של כל שחר חדש (בכמה וכמה מן המובאות שהובאו לעיל טווח הדרישה להוספת שלימות נוספת והחלפת מדריגה הוא אכן "בכל יום ויום"), או לחילופין: בכל פעם שאותה מצווה, כמו הנחת התפילין או קריאת-שמע ותפילה מן התפילות, חוזרת ומתקיימת שוב. אך אמירה על התחלה מחדש ועלייה בלתי פוסקת "בכל רגע ורגע!" (לשון רבינו בשיחה הנידונה: "ואני, ברוך השם, בכל רגע ורגע נעשה איש אחר! אני הולך בכל פעם ובכל רגע מדרגא לדרגא!") – ייחודית ובלעדית לגמרי לרבינו ולא ניתן למצוא לה שום דוגמה בהתפארויותיו העצמיות" או בדברי חידושי תורתו של אף צדיק אחר, ואין כאן המקום להכביר בהענקת מובאות מובאות שונות ולהאריך בדיוקים ודקדוקים שונים בכדי להוכיח בעליל את הדבר.

ואכן, רבינו עצמו, בשיחה אחרת, התייחס בצורה ישירה לתדירותה הצפופה והנמרצת מאין כמותה של התחדשותו,

בכל עת מצוות ומעשים טובים – הם צועקים מכאב לבם שעדיין לא עשו כלום ולא עבדו לשמו יתברך... וזה שאמר הכתוב (משלי ב' ד'): 'אם תבקשנה ככסף, היינו כשתסתכל היטב בבחינה של העשירים אשר מבקשים תמיד כסף ומטמונים ותעשה כמו כן בסגולת המצוות והמעשים טובים כמו העשירים בשלהם, כי מזה ההנהגה של העשירים 'תבין יראת ה' להתנהג בעשיית המצוות ומעשים טובים וביראת ה' תמיד כל ימי חיך, כמוהם באסיפת הון רב, כי תדע מזה מידת הצדיקים הקדושים אשר הנהגתם הוא בבחינת דמיון העשירים, שלא ישקטו ולא ינחו כל ימיהם מלאסוף הון ועושר רב, ומהם יראו וכן יעשו הצדיקים שלא יספיק להם מה שמסגלים תמיד מצוות ומעשים טובים ומתאוים ומשתוקקים ונכספים לעשות עוד. וכן יזכנו השם יתברך לעשות מעשים טובים ומצוות לאין שיעור וגבול וערך"...

כל הצדיקים הגדולים" עולים ומתעלים אפוא גם הם באופן מתמיד מדרגה לדרגה, אז מהו אם כן ההבדל הגדול המתקיים בינם

ברור כשמש בצהריים
כי גדולי הצדיקים הללו,
בעל היתולדות יעקב יוסף
ובעל ה'נועם אלימלך
למשל, שכך תיאר
בספריהם את מדריגותיהם
של צדיקי אמת בעניין זה
של עלייה מתמדת ממדריגה
למדריגה לאין סוף, לא רק
שעל מדריגותיהם שלהם
עצמם הם סיפרו לנו כאן,
אלא שמדריגתם באותו
עניין גבוהה יותר "למעלה
למעלה ממה שנראה ומוכן
מתוך ספריהם!"

.....
[ה] ידועה למשל התפארותו המופלאה של "היהודי הקדוש" מפארשיסחא, תלמידו של החוזה מלובלין ורבו של הרב הקדוש מקאצק, "שנתעלה בכל יום כמו מאינו-יהודי להיות יהודי!" (שפת אמת במדבר שנת תרל"ט, ובשיחה-שרפי-קודש פולין פרשת בהעלותך: "הה"ק הרבי מקאצק זצ"ל אמר בשם היהודי הקדוש שאמר בכל יום הברכה 'שלא עשני גוי שהרגיש בנפשו שנשתנה בכל יום כמו מאינו-יהודי ליהודי', ושם בפרק 'עבודת ה' אות מ"א: "ידוע מאמר הקדוש היהודי זצלה"ה שבכל יום ויום הוא לעומת יום האתמול כיהודי חדש"). פעימתה של אותה התחדשות מופלגת שקובעת שינוי כל כך עצום ככזה שבין גוי ליהודי היא אפוא "מיום ליום", אך לא בין פערי זמן קטנים מכך.

התחדשות שבאופן נדיר ובלתי מצוי כלל מתקיימת באותו קצב רגעי מהיר של חילוף הנשימה. "לא מבעיא דיבור שאינו יוצא מפי בלי התחדשות", הטעים אז רבינו, "אלא אפילו הבל אינו יוצא מפי בלא התחדשות!" (חיי מוהר"ן שפ"ד, ובליקוטי מוהר"ן ס' ג': "הנשימה הוא אוויר הקר שמקבל בכל רגע מבהוץ", ובסוף תו' ח' מענין תת"ף פעימות נשימת רוח החיים שבתת"ף חלקי ורגעי השעה). ובהזמנות אחרת (המתוארת בשיחות הר"ן קע"ד) אנחנו שומעים את רבינו מתפאר באוזני אחד מגדולי תלמידיו בהתפארות ששוב מתייחסת באופן מיוחד לעניין ה"רגע" שמייחד את עבודתו: "כמו שאתה רואה אותי", אומר רבינו לאותו תלמיד ששב אליו לאחר מספר שנים שבהם היה רחוק ממחיצתו, "כל מה שיגעתי וטרחתי ופעלתי על-ידי עבודתי מעודי עד היום הזה, עתה אני יכול לפעול כל זה ביום אחד. ואחר כך בזמן אחר אמר לו שעתה יכול לפעול כל זה בשעה אחת, ואחר כך אמר שעתה יכול לפעול כל זה ברגע אחת" (ורבי נתן שרושם את הדברים מסיים דווקא שם: "והבן היטב עד היכן הדברים מגיעים!"). או התפארותו של רבינו על "גודל יקר תפארת החידושין והצירופים והשעשועים הנעשים בכל עת ובכל שעה ובכל רגע, והתפילות העולים בכל פעם ופעם, ובכל פעם נעשים צירופים וחידושים יקרים ונפלאים ביותר, והאריך מאד והפליג בצחות לשונו דברים נוראים כאלו", כשאודות אותן נפלאות הנעשים על ידו מדי רגע הוא מתבטא ש"המנהיגים המפורסמים של

עכשיו, הקטנים במעלה, אינם משיגים ויודעים כלל מה אני עושה"... (חיי מוהר"ן ר"ה), או אותה התפארות על כך ש"בעלמא דקשוט יהיו כולם צריכים לי וישתקקו כולם לשמוע החידושים שאני מחדש בכל עת ובכל רגע"... (שם קמ"ז).

ואי אפשר שלא לשים לב לכך שכמעט בכל פעם שרבי נתן משיח לפי תומו בעניין התחדשותו המיוחדת של רבינו הוא לא חודל מלציין שוב ושוב את היסוד ה"רגעי" של אותה התחדשות. כך למשל בחיי מוהר"ן קט"ז: "והוא ז"ל עלה בכל יום ובכל שעה ובכל רגע למעלות גבוהות ורמות אשר אין לשער כלל", ושם קכ"ג: "ולא היה לרבינו ז"ל שום מנוחה כל ימיו, אפילו רגע אחת, כי תמיד היה לוחם מלחמות השם בכל עת ובכל רגע"... בדומה לכך אנחנו מוצאים כי מלבד עצם ההתפעלות הקבועה נוכח תנועתו הבלתי פוסקת של רבינו כלפי מעלה באופן כללי, הרי שהעובדה שהעלייה מקבוצת דרגות אחת (קבוצת "ידיעות" לאין ספור, אלו למעלה מאלו, שתכליתן ושיאן הוא "לא נדע") למערכת חדשה לגמרי של קבוצת דרגות גבוהה ממנה לאין שיעור (שלגביה חווה הצדיק שוב כי "אינו יודע כלל"), קורית בתוך פרק זמן כל כך קצר של "שעה קלה" או "איזה שעות" בלבד (העלייה "מדרגה לדרגה" בתוך "קבוצת דרגות" נתונה מתרחשת כאמור "בכל רגע ורגע", אך העלייה מ"קבוצת דרגות של מערכת אחת" ל"קבוצת דרגות של מערכת אחרת" דורשת בהכרח זמן רב יותר, ראה הערה!) - מביאה את רבי נתן להתפעלות

[ו] בכדי לא להתפזר יתר על המידה ולצאת מן השורה לא נאריך כאן בנקודה זו ונסתפק בהתייחסות קצרה לעניין, מדובר ביסוד ה"יחסיות" שחוזר על עצמו בלי הרף בכל כתבי המקובלים (בלשונם: "הכל בערכין", ועיין 'סוד ישרים') (לבעל ה'בן איש חי') חלק ג' שאלה ד' בהרחבת הביאור, ולשון רבי נתן, ליקוטי הלכות גניבה ד' ו': "כבר כתבנו כמה פעמים שכל בחינה כלולה מכל הבחינות, כי זהו יסוד והקדמה כללית בכל ספרי הקבלה, כי אף-על-פי שאנו אומרים שזה בחינת 'חסד' וזה 'גבורה' וכו', אבל גם 'חסד' כלול מכל הספירות וכן 'גבורה', וכן בכל הבחינות והשמות והעניינים המזכרים בספרי קבלה כידוע". ולעניינו:

קיימים שני סוגים של "מדריגות". ישנן "מדריגות" שמציינות "דרגות עלייה" שונות באותה "מערכת", או באותה "קומה", באותו "עולם". בלשון רבינו בכמה שיחות (מהן: שיחות הר"ן ג', שבחי הר"ן ל"ה, חיי מוהר"ן רפ"ט): באותה "ידיעה". וישנן "מדריגות" שבעצם מציינות "מערכות" שונות, "קומות" שונות ו"עולמות" שונים, או כנ"ל בלשון רבינו: "ידיעות" שונות. כשאנחנו אומרים שרבינו עולה "בכל רגע ורגע" מדרגה לדרגה, הכוונה היא בדרך כלל ל"דרגות" של "מערכת" אחת, שכן, כל "מערכת" בפני עצמה מכילה בתוכה "דרגות" לאין ספור. אך לעליית מדריגה מ"מערכת" אחת, היינו מ"קבוצת דרגות" אחת, למערכת שלימה של קבוצת דרגות חדשה - נדרש בהכרח זמן רב יותר יחסית (ששייכים לכך דברי רבינו בליקוטי מוהר"ן ח"ב ז' ר': "סדר הזמנים שיש שם הם בחינת השגות של המקיפים. שיש מקיפים שהם בחינת ימים, ויש מקיפים שהם בחינת שנים, בחינת: "תקופות הימים" (שמואל א' א'), "תקופות השנים" (שמות ל"ד ודברי הימים ב' כ"ד), ואלו המקיפים שיש שם, הם בחינת סדר הזמנים שם. והשגות מקיפים הללו זה עיקר התענוג והשעשוע של עולם הבא, אשרי מי שזוכה להשיגם").

יוצאת-דופן ומנביעה מעטו תשפוכת של מילות הערצה נדירות ומיוחדות במינו.

היה זה, "בעת שנסע לאומין", אז "חזר וסיפר קצת מענין תכלית הידיעה שלא נדע' ואמר שאין יודעים כלום, היינו שאין יודעים כלל כלל לא. והפליג מאד בגדולת הכורא יתברך, אשר אי אפשר לבאר, ואמר שאין יודעים כנ"ל, היינו שעדיין אין יודעים שום ידיעה כלל כלל לא. וגם מה שמובא כי תכלית הידיעה אשר לא נדע', היינו גם כן אצל כל ידיעה וידיעה, היינו

שאפילו כשמגיעין להתכלית של הידיעה דהיינו לא נדע' אף-על-פי-כן עדיין אין זה התכלית'. כי זה התכלית' הוא רק באותה הידיעה, אבל בהידיעה הגבוהה ממנה עדיין לא התחיל בה כלל, וכן למעלה מעלה. נמצא שלעולם אין יודעין כלל כלל לא, ואף-על-פי-כן אין זה התכלית', כי עדיין לא התחיל כלל לידע בידעות שלמעלה מזאת הידיעה שהגיע בה אל התכלית' שלא נדע' וכו'. ושאלתי אותו: הלא כבר אמרתם כל זאת, וסיפרתם מזה, מענין תכלית

.....

זה גם מה שמסביר את האזכורים של יחידות זמן שונות, ארוכות יותר מ"רגע", לפעמים בנוסף לאזכור ה"רגע" ולפעמים ללא אזכור זה, רבבים מתיאורי ההתחדשות של רבינו. כמו למשל התיאור המובא למעלה (מחיי מוהר"ן קט"ו) על עליותיו של רבינו ל"מעלות גבוהות ורמות, בכל יום ובכל שעה ובכל רגע", או למשל תיאור אחר (שבחי הר"ן י"ג), ממנו נעדר אזכור הרגע (ייתכן שהוא מוחלף במינוח הסתמי "פעם") כשרק יחידות הזמן האחרות מופיעות בו: "הוא ז"ל כל ימיו לא היה עומד בשום פעם על מדריגה אחת, רק בכל פעם, בכל יום ובכל שעה היה עולה תמיד מדרגה לדרגה", או (חיי מוהר"ן קע"א): "כי מעולם לא עמד על מדריגה אחת, עד היום שנסתלק, וממש בכל שעה ושעה השיג חדשות לפי מדרגתו הנוראה מאד".

וממילא לא מתקיימת סתירה בין הדגשת עליית המדרגות של רבינו "בכל רגע ורגע" לבין תיאור העלייה מ"תכלית הידיעה" של "ידיעה" אחת לגבי "תכלית הידיעה" המתייחסת לדרגה שמעליה, עלייה שנדרשה לה "שעה קלה", או "איזה שעות", שכן "עלייה" זו עצמה, "עלייה" מ"מערכת" שלימה אחת ל"מערכת" שלימה אחרת מכילה כבר בתוכה "עליות" לאינספור מדרגת ה"התחלה" של אותה מערכת ועד לדרגת ה"תכלית" שלה, "עליות" שאכן התרחשו במהלך כל אותם "רגעים" שהצטרפו לאחר מכן לאותן "שעות".

כמו שמבחינה מקיפה וכוללת בהרבה, אנחנו מוצאים את רבינו, ולקראת סוף ימיו ותכלית השגתו, כשהוא משתבח על עליית מדרגה המתרחשת בין פרקי זמן כל כך ארוכים יחסית של שנה שלימה. חיי מוהר"ן פ"ט: "שיחתו הקדושה של רבינו ז"ל מוצאי שבת פרשת תולדות תק"ע פה ברסלב: כל סדר הזמנים של כל השנה, דהיינו: ראש השנה, יום כיפורים, סוכות, הושענא רבא, שמיני עצרת, חנוכה ופורים, ומקודם לו: חמשה עשר, פסח, שבועות וכו', בכל זמן וזמן מאלו הזמנים אין אני כמו מקודם. המובן מדבריו היה שבכל אלו הזמנים הוא בא על השגה ודעת חדש לגמרי, ואינו עובד את השם יתברך באלו הזמנים עם העבודה שעבד כבר באלו הזמנים בשנים שעברו, רק בכל שנה ושנה הוא בא על השגה חדשה לגמרי, ויש לו עבודה חדשה באלו הזמנים". שהרי כאמור, גם כאשר מתרחשת "עליית מדרגה" מדי רגע ורגע, עדיין יש מקום לדבר על "עליית מדרגה" כוללת יותר המתרחשת ברמה גבוהה בהרבה בכל יחידה מיחידות הזמן הרחבות יותר, "שעה", "יום", "יממה", "שבוע", "חודש" ו"שנה" וכו'. כמו שלגבי "חידוש מעשה בראשית" מצדו של הקב"ה הרי שלמרות שבכל רגע ורגע "בטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית", בכל זאת נודעת התחדשות יתרה ומיוחדת בראשה של כל שנה ושנה, ועיין על כך ליקוטי הלכות ספר תורה ד' כ"א ועוד ואכמ"ל.

לאור כל האמור מופלאה היא העובדה שהשיחה המפורסמת בה אומר רבינו כי אילו היה נשאר לעמוד "עכשיו" באותה מדרגה בה עמד "פעם קודמת" – אין הוא חפץ לחיות כלל בזה העולם, מופיעה במקורותינו בשלושה נוסחאות שונות, כשהאחת מדברת על "שעה" (בהקשר ל"רגע" שהוזכר מקודם תוך כדי-דיבור), השנייה על "יום", והשלישית על "שנה"! בחיי מוהר"ן ת"א (שיחה שהובאה למעלה): "אני הולך בכל פעם ובכל רגע מדרגא לדרגא, אילו הייתי יודע שאני עומד עכשיו כמו בשעה הקודמת, לא הייתי רוצה את עצמי כלל בזה העולם".

חיי מוהר"ן קע"ה: "כבר התפאר כמה וכמה פעמים שהוא אינו עומד על מדרגה אחת לעולם, ואמר שאם היה יודע שעומד היום על מדרגה של אתמול אינו צריך את עצמו כלל".

שבחי הר"ן ל"ד (שיחה שהובאה למעלה): "אמר שאם היה יודע שהוא עכשיו באותה המעלה ומדרגה של אשתקד – אינו רוצה את עצמו כלל (ואמר בלשון גנאי על עצמו על ענין הנ"ל, אם היה נשאר במדרגה של אשתקד)".

משיחות כאלו, ומהם תוכל להתבונן ותעמוד מרעיד מאימת הבורא יתברך!".

ההבדל הינו "מהותי" ולא "כמותי"

כנגד ביאור זה, אחד מתוך שניים כאמור והפשוט יותר שמביניהם, שמסביר את ייחודיותו של רבינו בעניין ההתחדשות על פני כל שאר גדולי הצדיקים באמצעות ההבדל המתקיים בין התחדשות "בכל רגע ורגע" לבין התחדשות מדי כל פרק זמן אחר ארוך יותר, ניתן היה לכאורה לטעון שהוא בעצם מציג הבדל שככל שהוא אכן משמעותי וכבד-משקל הוא סוף סוף הבדל כמותי, הבדל של דרגות-עוצמה בלבד. כביכול, לפחות מבחינת עניין זה של התחדשות ועלייה מדרגה לדרגה, מידת ההבדל בין רבינו לשאר הצדיקים הוא כזה הניתן לפי דברים אלו לחישוב מספרי בהתאם למידת הפער המתקיים בין רגע בודד אחד לבין מצבור הרגעים שיוצרים ביחד משך זמן של יום שלם (אם נניח שזהו למשל פרק הזמן שבמהלכו צדיקים אחרים "מתחדשים" ומתעלים במדרגה נוספת), היינו: הוא

גומא ברגע אחד, ובכל רגע ורגע, מרחק כזה שלהם נדרש יום שלם בכדי לעבור אותו (לחובבי החשבון מבינינו: אם היה מדובר ב"נתוני מעבדה מדויקים", אז לפי השיטה שמספר הרגעים בשעה הוא תת"ף (1080), היחס הוא 1 ל-25,920 מדי יום... היינו: כדי לעשות את מה שהוא עושה ביום אחד הם נזקקים ל-25,920 ימים, שהם למעלה

הידיעה אשר לא נדע', וכבר ביארם כל זה, שאף-על-פי שזוכין לזה הידיעה אשר לא נדע' - אף-על-פי-כן עדיין אין יודעים כלום, כי כבר נדמה לכם שזכותם לזה התכלית וכו' (ואמר אז בלשון גנאי על עצמו, כי החזיק עכשיו לכסילות זה ה'תכלית' של זמן הקודם שנדמה לו אז שזכה ל'תכלית הידיעה אשר לא נדע')... ענה ואמר: מי יודע באיזה 'ידיעה' היה זה ה'תכלית'? היינו כי גם אז, בעת שסיפר זאת לא זכה לבחינת 'לא נדע' ממש, כי אם באיזה 'ידיעה', היינו שבאותה ה'ידיעה' זכה לה'תכלית' אשר 'לא נדע'. וכוונתו כי יש 'ידיעה' למעלה מ'ידיעה', 'השגה' למעלה מ'השגה', גבוה מעל גבוה. ואצל כל 'ידיעה' ו'השגה' עד למעלה למעלה ה'תכלית' היא אשר 'לא נדע'. ואמר אז: גם מעת שיצא מברסלב עד עכשיו (שהיה באותו היום ולא שהה רק בערך איזה שעות מוה"ר"ן ס"ז: "ואז לא היה כי אם שעה קלה מעת שיצא מברסלב"), כי אז לא נסע עדיין רק בערך שלש פרסאות) שוב אינו יודע! היינו שגם באלו השעות זכה לבחינת 'אינו יודע'."

את רשימת השיחה הזו מסיים רבי נתן: "והבן דברים אלו, כי הם דברים עמוקים ועליונים וגבוהים מאד, אשרי ילוד אשה שזכה להשגות כאלו, לתכלית האמת! ואף-על-פי שאין מי שיבין ענין זה כי עולה למעלה למעלה, אף-על-פי-כן לא מנעתי לכתבו, שאם יזכה יבין ויבחין קצת כל חד וחד לפום מה דְּמִשְׁעָר בְּלִבָּהּ, ויוכל להבין על-ידי-זה מעט דמעט גדולת הבורא יתברך שמו!" (היי מוה"ר"ן רפ"ג, ושם רפ"ב, שיחות הר"ן ג').

כשמיד לאחר מכן, "בנשימה אחת", מסמיך רבי נתן את שיחתו הנשגבת של רבינו הקדוש: "פעם אחת שמעתי מפיו הקדוש שאמר שעל ידו יכולין להבין קצת גדולתו יתברך. היינו על-ידי שרואין גדולת השגתו, עד היכן, עד היכן, זכה להשיג פלאי פלאות גדולות ונוראות וכו', ואף-על-פי-כן: מה אני? הלא אף-על-פי-כן אני רק חתיכת אדם! מזה יכולין להבין וללמוד אלפים קל-וחומר לגדולת הבורא יתברך. ובאמת מי שזכה להכיר את גדולת רבינו הקדוש והנורא, זכר צדיק וקדוש לברכה, היה משתומם ומתבהל מאד מגדולת הבורא יתברך. כי על-ידי גדולת רבינו, זכרוננו לברכה, היה יכול להבין קצת כפום מה דְּמִשְׁעָר בְּלִבָּהּ את גדולתו יתברך!" (שם רפ"ד, ועיין ליקוטי הלכות נטילת ידיים ו' ע"ט, אחרי שמעתיק ומבאר חלק משיחות אלו: "ועיין עוד במקומות אחרים

ביאור זה, נכון ככל שהוא ו"מהותי" ו"מוחלט" ככל שהוא, עדיין לוקה בחסר כל עוד אין אנחנו משלימים אותו עם אותו ביאור עיוני ומעמיק יותר שבעצם הוא הוא הינו מחוץ-החפץ העיקרי של המאמר כולו שרק כאשר הוא אכן יתבהר כהוגן תהיה בידינו תשובה מלאה לשאלה הראשונה והמרכזית שעמה נפתח מאמרנו: מהו אותו הכרח מוחלט שבגיננו הכריע רבי נתן שלא לקבל על עצמו בשום פנים ואופן את כתר המנהיגות והגדולה?

משבעים שנה!). והרי כפי הידוע, יטענו בפנינו ובצדק, לא כך הם פני הדברים. ההבדל בין כל שאר הצדיקים בינם לבין עצמם – הוא אכן הבדל יחסי מסוג כזה, אך לא כן ההבדל שבין "משה-משיח" וביניהם, שהוא הבדל מהותי, הבדל בעצם.

טענה זו היא מופרכת משום שהתחדשות המתרחשת בכל רגע, ביחס לכל צורה פחות נמרצת של התחדשות, אינה נחשבת להתחדשות בעלת "כמות פעימות" גדולה יותר בלבד אלא לסוג של התחדשות המתקיים במישור הנבדל באופן מהותי מכל שאר המישורים שעל גביהם מתקיימים הצורות האחרות של התחדשות. בשונה לחלוטין מהן, שכל אחת מהן מהווה רמה ודרגת-עוצמה יחסית אחרת של התחדשות כשגם הדרגה שמעליה זכאית בהחלט להיחשב לאותו מושג, כלומר: להיחשב למושג "התחדשות" אם כי כמובן בדרגה גבוהה יותר – היא, ואך ורק היא, הריהי התחדשות מוחלטת, התחדשות ברמה כזו שהמשמעות של מעבר לרמה אחת בלבד מעבר לה היא פשוט לחדול להיות, היא לא "התחדשות" באיזושהי רמה עליונה שבעליונות אלא: העדר כל הווייה, העדר כל מציאות. ההעדר בטהרתו.

אלו הם דבריו המפורשים של רבי נתן על כך כאשר הוא קובע באופן ברור את ההבדל המהותי המוחלט המתקיים בין כלל צדיקי העולם, הלוא הם שמונת ה"זקנים-היניקים", המתפארים במדריגת ההתחדשות שלה זכו, איש איש ומדריגתו זה למעלה מזה, לבין הצדיק המיוחד, "זקן הזקנים ויניק היניקין" שזכה למדריגה זו באופן הכי מושלם (התפארות שמקורה במעשה משבעה בעטלער'ס, "ביום הראשון"): "כי כלל השמונה זקנים האלו כולם הם בחינה אחת כנגד הזקן העליון מכולם שהוא בחינה שנייה, גבוהה מכולם לגמרי. כי אף-על-פי שגם כל אלו השמונה זקנים הקדושים יש בהם חילוקים הרבה, כי כל אחד גבוה מתברו הרבה עד שהקטן נגד הגדול ממנו נחשב כנקודה בעלמא,

כמובן למבין ומשכיל. וכן השני כנגד השלישי, והשלישי כנגד הרביעי וכו' וכו'. ואף-על-פי שהקטן שבהם גבוה מאד מאד עד שאין נמצא כמותו כי אם יחיד בכמה דורות, אף-על-פי-כן כנגד השני הגבוה ממנו נחשב כנקודה, וכן להלן להלן, כי זה כלל גדול ומבואר ומובן בדברי רבותינו ז"ל ובכתבי האר"י ז"ל שאפילו המדריגה הגבוהה שבמדריגות אף-על-פי-כן כנגד המדריגה הגבוהה עוד יותר נחשב הכל כנקודה בעלמא כנגדה – אף-על-פי-כן כולם הם בבחינה אחת כנגד הזקן העליון מכולם, כי רק הוא זכה לתכלית שורש הזכרון עד שהוא למעלה מהזכרון ואינו זוכר כלל, כי נכלל באין סוף בתכלית שלימות הביטול שאין שלימות אחריו, ועל-כן זה הזקן הוא בחינה בפני עצמו, מרומם ונשגב מכל השמונה זקנים הנ"ל, שעדיין נשאר להם איזה משהו דמשהו מבחינת הזמן. ואף-על-פי שהוא דק מן הדק שאינו נתפס במוח כלל, אף-על-פי-כן מאחר שעדיין לא זכו לתכלית הביטול של הזקן העליון מכולם, כולם הם בבחינה אחת כנגדו, כי אף-על-פי שיש ביניהם חילוקים רבים גבוה מעל גבוה וגבוה מעל גבוה וכו', ואפילו הקטן שבכולם נורא ונשגב מאד בקדושתו שאין שכיח כמותו, כמובן למשכיל וכנ"ל, מכל שכן השני הגבוה ממנו, מכל שכן השלישי וכו' וכו', אף-על-פי-כן מאחר שגם הגבוה מכולם שהוא השמיני, עדיין נשאר שלימות אחריו שהוא שלימות הביטול בתכלית הביטול שאין למעלה ממנו שהוא הביטול של הזקן העליון מכולם, על-כן כל השמונה זקנים לבחינה אחת כנגדו, דהיינו שכנגדו כולם אינם בשלימות הביטול, אף-על-פי שקדושתם שגבה ועצמה מאד, והוא בחינה בפני עצמו מאחר שזכה לתכלית שלימות הביטול שאין שלימות אחריו" (ליקוטי הלכות מילה ד' ס', תפילין ה' א').

.....

ז] לעצם קיומו של יחס מסוג זה, השווה שיחות הר"ן קע"ג: "שמעתי בשמו שאמר: כשזוכין לדעת השלם אזי יכולין לעשות ולעבוד השם יתברך ברבע שעה מה שאדם אחר צריך לעבוד ולהתייגע על זה שבעים שנה", ועיין עוד ליקוטי מוהר"ן ח"ב ס"א: "מה שנחשב לפי שכלינו שבעים שנה ממש, הוא בשכל הגבוה למעלה יותר רק רבע שעה". ובחיי מוהר"ן תס"ח: "יש צדיק גדול שעוסק בעבודת השם ביגיעות ועבודות גדולות כמה שנים בגוף ונפש ולא ינוח כלל מעבודתו יתברך וסובל כמה צרות ויסורין, ואחר כך בא רך בשנים והשיג במעט זמן כל ההשגה והמדריגה שזכה הצדיק הנ"ל שעבד כמה שנים".

ח] ועיין שם אות ג': "כל השמונה זקנים, שהם בחינת השמונה פרשיות שבתפילין, כולם מקבלים מזה הזקן העליון, אבל בחינת המוחין שלו בעצמו אי אפשר להתלבש אפילו בפרשיות שבתפילין, ועל-כן אין שום פרשה כנגדו, כי הוא גבוה מהכל ושורש הכל, שממנו מקבלין כל המוחין של התפילין, שהם בחינת כל הזקנים שבקדושה כנ"ל, כי הוא נכלל באין סוף כנ"ל, ועל כן מוח שלו אינו נקרא בשם 'זכרון' כלל שהוא בחינת תפילין כנ"ל, כי הוא

נסביר ונמחיש את הדבר באופן שיהיה מובן לכל בר דעת: ההבדל בין התחדשות של פעם בשנה, למשל, להתחדשות של פעם בשני רגעים (!) – הוא לכל היותר הבדל כמותי, למרות שהוא בהחלט הבדל עצום עד מאד מבחינה כמותית (הפער שנמתח בין זו לזו הוא מספר הרגעים בשנה = 9 מיליארד, 4 מיליון, 60 אלף ו-800 רגעים! לפי החשבון הקבלי הנ"ל של תת"ף רגעים בשעה...), שכן בשניהם גם יחד, באופן שווה לגמרי, קיים לחלוטין יסוד ההשתהות, כאן בכמות קצרה מאד (שני רגעים בלבד!) וגם בכמות ארוכה ביותר (שנה שלימה!). אך ההבדל בין התחדשות של פעם בשני רגעים להתחדשות מדי רגע – הוא הבדל של מהות, הבדל מוחלט, שכן בהתחדשות של פעם בשני רגעים המתחדש חווה סוף סוף השתהות מסויימת, התעכבות ועצירה כלשהי, מהירה ככל שתהיה, על גביה של דרגה אחת, אך כאשר ההתחדשות מתרחשת מדי רגע ברגע – פירושו של דבר שהמתחדש לא משתהה ולא מתעכב ולא עוצר כלל. ה"רגע" הוא משך הזמן הנדרש כדי להתהוות ותו לא. פחות מרגע – זה בכלל לא להיות. יותר מרגע – זה כבר להשתהות מעט. רגע בלבד – זה להתהוות בלבד, בלי שום יסוד של שיהוי ולו הקצר שבקצרים: להתהוות ("יניק לגמרי") ואז לחזור מיד לביטול, למקור שלפני ההתהוות ("עדיין לא התחלתי להיות כלל"), שוב להתהוות, ושוב, תיכף ומיד, להתבטל במקור, וחוזר חלילה וחלילה (כך שנוצרים ומצטרפים יחד ריביים עצומים ומופלגים של "התהוויות" – "אני זקן מאד!"). התחדשות ברמה כזו היא אפוא דרגה הנבדלת באופן מהותי ומוחלט מכל דרגה אחרת של התחדשות!

ובכל זאת...

אלא שביאור זה, נכון ככל שהוא ו"מהותי" ו"מוחלט" ככל שהוא, עדיין לוקה בחסר כל עוד אין אנחנו משלימים אותו עם אותו ביאור עיוני ומעמיק יותר שאת דבר קיומו הזכרנו לעיל כ"תשובה שנייה" לשאלת ההבדל בין התחדשותו של רבינו להתחדשותם של כל שאר הצדיקים, ושבעצם הוא הוא הינו מחוז-החפץ העיקרי של המאמר כולו שרק כאשר הוא אכן יתבהר כהוגן תהיה בידינו תשובה מלאה לשאלה הראשונה והמרכזית שעמה נפתח מאמרנו: מהו אותו הכרח מוחלט שבגיניו הכריע רבי נתן, בשונה מכל אחיו

ורעיו מקרב תלמידי "כל הצדיקים הגדולים" האחרים, שלא לקבל על עצמו בשום פנים ואופן את כתר המנהיגות והגדולה אחרי הסתלקותו של רבינו כשהוא טובע בכך את דמותה של חסידות ברסלב לדורות עולם? וכאמור: תוך

שהוא נאלץ לשלם בגין כך מחיר בל יתואר של הסכמה עקיפה לכל אותה מחלוקת והסתרת אור רבינו בעולם שללא כל ספק פגיעה פגיעה ישירה והרסנית לכאורה בכל מטרת חייו שהיא "להודיע ולפרסם גדולת קדושת מעלת רבינו זכר צדיק לברכה, וגדולת קדושת מעלת מאמרי תורתו הקדושים ושיחותיו וספורי מעשיותיו וכל ענייניו, להודיע לבני האדם גבורותיו, להפיץ מעיינותיו חוצה! ואלמלא זכו העולם, על-כל-פנים גם עכשיו זה שנים רבות אחר הסתלקותו זכרוננו לברכה, ליהנות מאורו – כבר היה העולם בא לידי תיקונו בשלימות!" (ולשון הרב מטשעהרין בהקדמת ספר 'עלים לתרופה').

אם נחזור כרגע, מצויידיים

עם ההבחנה החשובה שאותה ערכנו בין התחדשות "בכל רגע ורגע" לבין כל דרגת התחדשות אחרת, אל לשונה של השיחה שאותה השתדלנו לבאר בזאת, נידרש על-כרחנו לפרש אותה כך: "כל הצדיקים הגדולים הגיעו למעלה ולמדריגה שהגיעו ועמדו בזה", כלומר: שהו באותה "מעלה ומדריגה", התעכבו בה, נעצרו בה, אך רק לפרק זמן מסויים – מספר רגעים, שעה, יום או חודש ויותר – שלאחריו, עלו אף הם "למעלה ולמדריגה" גבוהה יותר, ואילו "אני, ברוך ה'",

רק כאשר ההתחדשות מתרחשת מדי רגע ברגע – פירושו של דבר שהמתחדש לא משתהה ולא מתעכב ולא עוצר כלל. ה"רגע" הוא משך הזמן הנדרש כדי להתהוות ותו לא. פחות מרגע – זה בכלל לא להיות. יותר מרגע – זה כבר להשתהות מעט. רגע בלבד – זה להתהוות בלבד, בלי שום יסוד של שיהוי ולו הקצר שבקצרים

אמר 'שזוכר כל זה ואינו זוכר כלל', היינו שאף-על-פי שזוכר הכל, כל מה שהם זוכרים, כי הוא כלול מכולם וכולם מקבלים מוח וזכרון שלהם רק ממנו, אף-על-פי-כן מוח שלו אי אפשר לכנותו בשם זכרון כלל, כי הוא גבוה מזכרון ושורש הזכרון, כי נכלל באין סוף".

במשמרתו ו"תקוע כיתד במקום נאמן" (ישעיה כ"ב כ"ג ובתרגום
שם) על מחנהו ועל דגלו למשך כל ימי חייו!¹⁰

אנחנו מוצאים כאן אפוא את עצמנו אנוסים לכאורה לקבל כפשוטה את האמירה לגבי "עמידתם" של "כל הצדיקים הגדולים" ב"מעלה ובמדריגה" שאליה הגיעו, מבלי כל יכולת להתחמק מהוראתה של "פשטנות" זו שנפשנו כל כך סלדה מפניה לכל אורך עיסוקנו בסוגיא זו במאמר דנן, כאשר ההירטעות וההסתייגות הזו מגובה לחלוטין, כפי שנוכחנו, בהוכחות ברורות וחד-משמעיות שגם הן מוצקות כפלדה ולא מניחות כל מנוס ומפלט ממסקנותיהן. הא כיצד יתיישבו "שני הכתובים המכחישים זה את זה"? אם, כאמור, אותם "צדיקים גדולים" לא מפסיקים לתאר בספריהם את מצב העלייה הבלתי פוסקת ממדריגה למדריגה כמצבו התמידי של הצדיק, ורבינו עצמו משבח אותם כמי שמעלתם גבוהה ונשגבת יותר ויותר מכל מה שבא לידי ביטוי בתיאורי המעלות אשר בספריהם, הרי לא ייתכן להטיל כל ספק בכך שאותם צדיקים לא "עמדו" בשום מעלה ובשום מדריגה עד היום האחרון בחייהם ועד עצם היום הזה ברום גבהי גנוי מרומיהם? כיצד נוכל אם כן בד בבד לפרש את אותה שיחה אודות "עמידתם" וכביכול "אי עלייתם מדרגה לדרגה" ככתבה וכלשונה?

הגיע אפוא הזמן לחתור מעט עמוק יותר בסתרי הסתרים של סוד התחדשותו הייחודית של רבינו. חתירה שתגלה לנו עולמות חדשים. חדשים לגמרי.

בשונה מהשתהותם והתעכבותם ועצירתם שלהם למשך כל טווח זמן שיהיה מעט או הרבה, "בכל רגע ורגע נעשה איש אתרו!".

אלא שאם נבקש להיות כנים עם עצמנו ולהקשיב הקשבה אמיתית לקולה הצלול של אותה שיחה ולמשמעות המתבקשת שלה באופן כמעט ברור מאליו, לא נוכל להתכחש להרגשה המציקה שפרשנות כזו לשיחה הזו, אם כי היא ללא ספק נסבלת, היא בכל זאת "דחוקה" ו"מאולצת". לא זהו הרושם שמתקבל מקריאה תמימה ופשוטה של השיחה ולא בכדי.

יתרה מכך: הרי שיחה זו נתמכת מראשה ועד סופה בשיחה חופפת ו"תאומה" לכל דבר שללא ספק ניתן להקיש וללמוד ממנה על כוונתה שלה, הלוא היא השיחה (בשיחות הר"ן ל"ד) שבה, לאחר האמירה על כך ש"יש צדיקים שעבדו וטרחו עד שזכו לאיזה מדריגה ומעלה, כל אחד כפי מעלתו", משתמש רבינו במשל ל"מלך ששריו זוכין על ידי עבודתם כל אחד לאיזה מעלה, לאיזה התמנות גבוה כפי עבודתו", כשבניגוד לאותם שרי מלוכה, "על עצמו אמר שאם היה יודע שהוא עכשיו באותה המעלה ומדריגה של אשתקד - אינו רוצה את עצמו כלל, רק בכל פעם הוא עולה ממדריגה למדריגה". והלוא בנוגע למשל, המלמד כאן בוודאי על הנמשל, ברור ופשוט הוא, וזו ורק זו יכולה להיות כוונתו של המשל, שהתמנותם של שרים לתפקיד בכיר ו"גבוה" בממלכה היא התמנות יציבה וברת-קיימא שבה כל בעל תפקיד מתקבע

ט] בהמשך לנאמר ולמתבאר לעיל בהערה ו', זהו גם ההסבר הפשוט לכך שדווקא בשיחה זו בוחר רבי נתן לציין את יחידת הזמן הארוכה ביותר של התחדשות, יחידת זמן של שנה תמימה! ("אשתקד"), למרות שבמקומות אחרים מזכיר רבי נתן את אותה שיחה עצמה כמתייחסת ליחידות זמן קצרות בהרבה, אם של "יום" ואם של "שעה" (או "רגע"), כנ"ל בהערה הנ"ל. שכן בהקשר של משל התמנות השרים שבה עוסקת הרישא של השיחה, שהתמנות זו הריהי כמבואר למעלה קבועה למשך זמן של "חיים שלמים", היינו "שנים רבות וארוכות" - אין כל טעם להזכיר בסיפא, שבאה כהנגדה לרישא, יחידת זמן של "שעה" ואף לא של "יום", והמתאים ביותר הוא יחידת הזמן של "שנה" (בניגוד ל"שנים" שלאורכם התמנותם של השרים קבועה).

/// המשך בגליון הבא אי"ה

תשנית לראשו עטרת פז

**גליון בכורה זה של "אבקשה"
יוצא לאור**

הודות לנדיבות לבו הטוב והטהור של ידידנו היקר
והנעלה רודף צדקה וחסד איש חי רב פעלים
להגדיל תורת רבינו הק' ולהאדירה
ולהפיץ מעיינות הישועה חוצה בטוב טעם ודעת
ברוח חן וחסד וברוב פאר והדר

החפץ בעילום שמו

והננו לברכו בכל לב ונפש שיזכה עוד רבות בשנים
להשפיע מלוא חוכניים ולהיטיב מטובו לטובים
לאמץ ולחזק לבב וידי יראי ה' מבקשי ה' ועוזו
לרומם קרן צדיק הדורות ולקדש שמו בעולם מתוך הרחבת הדעת
ורוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציו היקרים וכל הנלווים אליו
עדי נזכה כולנו יחד לראות במהרה בישועתן של ישראל בביאת בן דוד
נצר מחלציו יצא אליו נכספת נפשינו כל הימים

חברי מערכת אבקשה

וְאֲנִי חִזַּק עִתָּהּ בְּדַעְתִּי תוֹדָה לְאֵל
שָׁכַל הָעוֹלָם צְרִיכִים מְאֹד מְאֹד
לְשִׁמְעַ וּלְקַבֵּל דְּבָרֵינוּ שֶׁקִּבְּלָנוּ
אֲשֶׁר־י מִי שִׁיזְכָּה לְזֶה
וְאֲנִי כָּל יְמֵי חַלְדֵי אֵיחָל
לְהוֹדִיעַ וּלְהַשְׁמִיעַ
לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה לְשִׁמְעַ
אֶת כָּל טוֹב
גְּנֹזֵי אוֹצְרֵי אוֹצְרוֹת
שֶׁל חַיִּים נְצַחִיִּים
אוֹצְרֵי יְרֵאת שָׁמַיִם
אֲשֶׁר הַצִּפּוּן אֶצְלִי
עֵצֶם הִירָאָה עֵצֶם הַחַיִּים עֵצֶם הַטוֹב
הוּא אֲדוֹנֵנוּ מוֹרְנוּ וְרִבְנוּ
(עלים לתרופה)
